

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

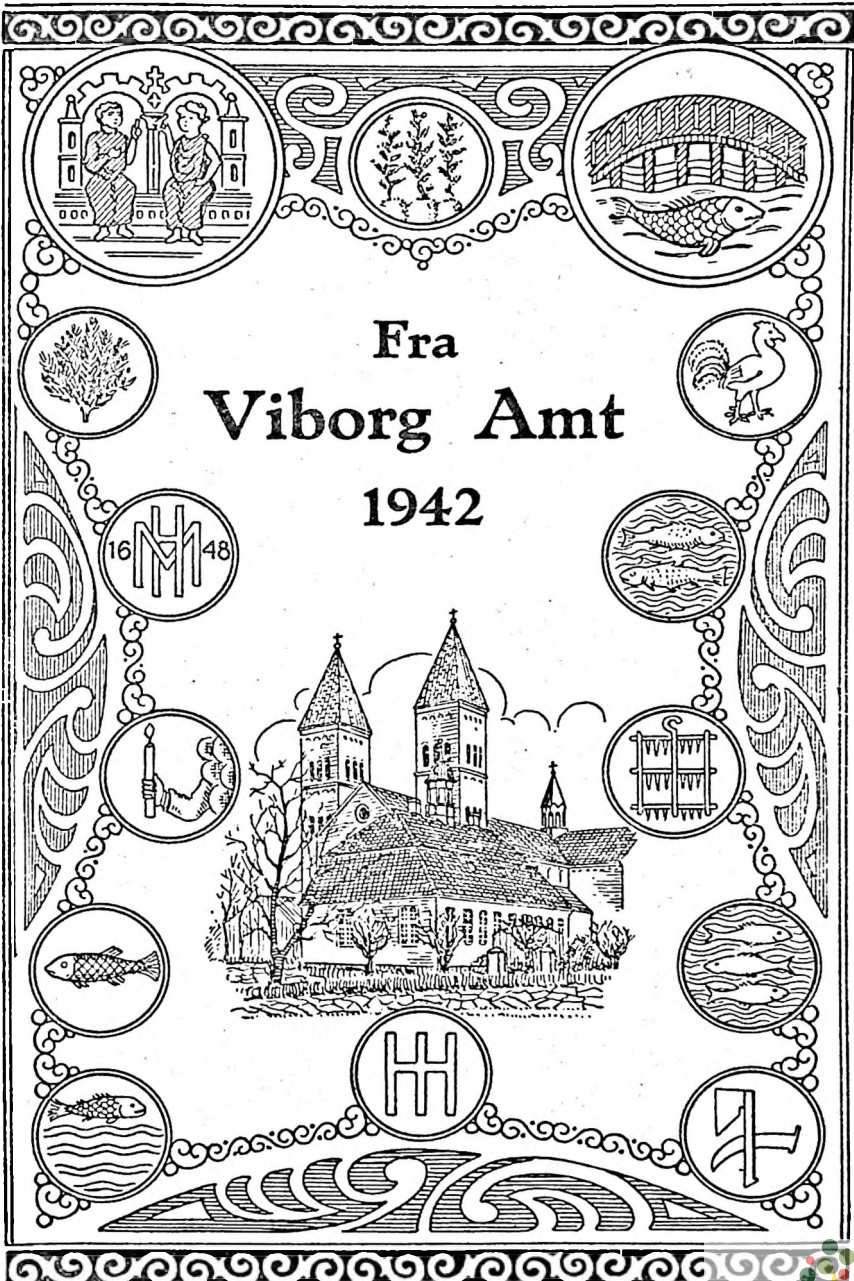
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Fra
Viborg Amt
1942

FRA VIBORG AMT

FRA VIBORG AMT

1942

AARBOG

UDGIVET AF

HISTORISK SAMFUND
FOR VIBORG AMT

F. V. BACKHAUSENS BOGTRYKKERI
VIBORG

REDAKTION:
M. E. Gulddal
Kr. Pedersen

UNDERSØGELSER OVER URBAN SKOUBOE=SLÆGTEN

TRÆK AF
LIVET I VIBORG OMKRING 1700-TALLET

Af *J. C. Hansen.*

Urban Skouboe=Slægten.

KORT EFTER Midten af det 17. Aarhundrede finder vi 3 Søskende Urbansen bosat i Ringkøbing: 1668 gives der kgl. Bevilling til, at *Jesper Urbansen* i Ringkøbing, »der formedelst Melankoli og en ulykkelig Hændelse er bleven død,« maa begravnes i kristen Jord.

Søsteren *Barbara Urbansen* er gift med *Christen Haag* i Ringkøbing. De har en Datter *Marie*, som senere bliver Kammerpige hos Hd.'s Majest. Dronningen og dør i dennes Tjeneste 1721.

Broderen *Niels Urbansen* løser $31/12$ 1670 Borgerskab i Ringkøbing. Han har før den Tid været i Vald. Daa's Tjeneste, sidst som Fuldmægtig og Ridefoged paa Bonderup. Vald. Daa havde jo flere Herregaarde med tilhørende Godser, men fik det altsammen sat over Styr ved sine Forsøg paa at »lave Guld«. I de sidste Aar, *Niels Urbansen* var i hans Tjeneste, trængtes han fra alle Sider af Kreditorer, og *Niels Urbansen*

maatte 1668 med sine egne Penge indfri en Gældsfor skrivning for ham for at fri ham for at komme i Gældsføngsel. Rimeligvis har Vald. Daa's fortvilede økonomiske Forhold været Aarsag til, at Niels Urbansen forlod hans Tjeneste; men det ser ud, som han i den første Tid efter sin Afsked ofte optræder som Fuldmægtig for ham ved Ordningen af Pengesager, for der bruges flere Gange det Udtryk, at han handler paa »sin gamle Herres« Vegne.

For at faa sit eget Tilgodehavende, der er vokset til 680 Rd'ler – en stor Sum i den Tid – maatte han lade gøre Udlæg i noget af Bøndergodset under Bonderup (Lerchenfeld), og han blev ved den Lejlighed Ejer af Lovns Skov og Lovns Krat og nogle Enge, Gaarden Illeris i Alstrup Sogn og 3 Gaarde i Ullits og Vesterbølle. Disse sidste Gaarde besad han endnu ved sin Død.

Efter at have taget sin Afsked fra Vald. Daa giftede Niels Urbansen sig med Anne Christensdatter. De faar 11/11 1669 kgl. Bevilling til at holde Bryllup uden forudgaaende Trolovelse og Lysning. Desværre er der ikke i Bevillingen nævnet noget om, hvor Brylluppet stod, men det har formodentlig været i Ringkøbing, og umuligt er det ikke, at han tog Borgerskab i Ringkøbing for at fortsætte Broderens Forretning. Han lod sin eneste Søn opkalde efter denne: *Jesper*.

Som et Kuriosum kan det bemærkes, at Niels Urbansen forinden sit Giftermaal næsten altid tituleredes »ærlig og forstandige Karel Niels Urbansen Schaboe, Fuldmægtig og Ridefoged til Bonderup«. Først efter at være bleven gift kaldes han »Mand«.

I de ældre Landstingsprotokoller forekommer Tilnavnet ofte skrevet Schauboe eller Schaboe. – Mon

det oprindelig skulde være — Skagbo? (altsaa »fra Skagen«).

Imidlertid synes Forholdene i Ringkøbing at have været ham for smaa. Han søger tilbage til Storlandbruget og Godsvæsenet og forpagter 1675 Ausumgaard i Hjerm af Fru Lisbeth Friis til Quistrup, Enke efter Axel Juul til Volstrup, og bliver — som det synes — tillige hendes Godsforvalter og Ridefoged. Han kaldes ved denne Lejlighed endnu Borger i Ringkøbing. Men samtidig maa han vel have opgivet Forretningen der og være flyttet til Ausumgaard. Heller ikke her blev han boende ret længe.

1677 døde Fru Lisbeth Friis, og kort efter flytter Niels Urbansen til Viborg, hvor vi allerede ^{27/10} samme Aar træffer ham som Prokurator. Fra ^{26/1} 1678 til sin Dod i Februar 1683 er han Raadmand i Byen — det første Aar rigtignok uden Løn — og ved Siden af er han Landstingsprokurator.

Fru Lisbeth Friis og Axel Juul havde haft flere Børn, men de var alle døde, og fjernere Slægtninge kom til at arve deres Rigdomme. En af de fornemste var Axel Juuls Broder, Tønne Juul til Taarupgaard. Han faar naturligvis en Del med Boets Opgørelse og Skiftet at gøre, og han er ikke tilfreds med det Regnskab, som Niels Urbansen aflægger. Først kræver han ham for Forpagtningsafgift af Ausumgaard, og han faar ham ved Højesteret domt til at betale. Men Niels Urbansen faar Sagen taget op paany; og nu i anden Omgang dømmer Raadstueretten i Viborg og derefter Højesteret, at han kun skal betale det halve af den krævede Sum, da det anses for godtgjort, at han tidligere har betalt den anden Halvdel til en af Arvingerne, Niels Juul til Bjørnsholm.

Men saa er det ogsaa galt med Godsregnskabet, som Niels Urbansen skal afgive til Lisbeth Friiss's Bo. Tønne Juul indstævner ham i den Anledning, men Sagen bliver henvist til Skiftekommissionen, og hvad Udfald den der fik, kan ikke ses.

Boet efter Axel Juul og Lisbeth Friis var meget umfangsrigt. De havde ejet Volstrup, Kvistrup, Ausumgaard og Gunderupgaard, samt en Del af Bjørnsholm og dertil 5 Herregaarde paa Sjælland. Noget af alt dette Jordegods var ganske vist solgt inden deres Død, men langt det meste var tilbage. Der sad Ridefogder omkring paa de forskellige Godser, og det viste sig vanskeligt at faa Regnskaberne ind fra dem.

Paa Grund af de foran nævnte Retssager er der muligvis opstaaet et spændt Forhold mellem Niels Urbansen og Tønne Juul, og dette har i høj Grad forplantet sig til Tønne Juul's Ridefogder, Christen Willadsen, der boede paa Ørregaard, og Niels Winther paa Bjørnsholm; mellem dem og Niels Urbansen herskede der ligefrem Fjendskab. Rimeligvis har Niels Urbansen ved flere Lejligheder staaet overfor disse Mænd i Retten som Sagfører for Kontraparten, naar de er optraadt som Sagførere paa deres Herskabs Vegne; dette hørte jo dengang til en Ridefogeds Bestilling. Og selv om disse Mænd og Niels Urbansen ikke i Retten ær kommen i Haar sammen, saa har der nok vanket drøje Ord dem imellem, og muligvis har Niels Urbansen været dem mere overlegen, end de kunde bære. Følgende Begivenhed, som vi lader Niels Urbansen selv skildre, viser, hvor vidt Fjendskabet kunde gaa. Den fandt Sted i Høsten 1681:

»Efter min forrige Klage, indført i Viborg Tingbog den 5. September sidst forleden, sigter jeg ved min

højeste Ed Niels Winther, forrige Ridefoged paa Bjørnsholm, og hans Medfølger Christen Willadsen i Ørregaard, som baade mig og min Hustru voldelig overfaldt den 30. August sidst, og det paa en saadan Maade efter Middag, der jeg vilde som en Øvrigheds Mand gaa ud af Sct. Hans Port paa Tofte Marked efter min Pligt at styre tilrette, om nogen Klammeri eller Ulykke kunde paakomme. Men dette mit Forsæt hindrede Niels Winther mig, som holdt med Chr. Willadsen og flere og druk uden bemeldte Port, som jeg maatte retirere mig fra med min Kæp i min Haand inden Stads Porten igen, og der jeg saa mig tilbage, kom Niels Winther, som var til Hest, efter mig i fuld Sporenstreg med vred Hu, saa jeg af Nød og Trang for Vold og Gevalt maatte retirere mig ind til nogle fattige Folk i deres Gaardsrum, hvorefter Niels Winther fulgte mig i Hælene, tog sin Sabel fra sin Side, slog mig over mit Hoved og hindrede mig Jens Thomesens Dør med sin Hest, indtil jeg maatte gribe til Nødværge, frelse mig der med min Kæp for videre Gevalt og slog Niels Winther med den, indtil jeg blev hans Sabel mægtig og leverede kgl. Majest.'s Byfoged den for en Ret, den Tid han kom med sig og med Dannemænd, og entlediget mig fra videre deres Gevalt, der jeg sendte Bud efter min Kæreste og Byfogden og Dannemænd, der kunde frelse mig, den Tid jeg var indelukket af Frygt først i Jens Thomesens Hus og siden i Peder Sørensens; desimidlertid hindrede Niels Winther og Chr. Willadsen min Hustru, at hun ikke kunde komme til mig, Niels Winther med en Pistol og Chr. Willadsen med en stor Kæp, og jeg ikke kunde eller torde gaa af de fattige Folks Huse, førend Byfogden med Dannemænd og Rettens Frelse

kom mig til Hjælp, at jeg kunde passere fri med min Hustru hjem til mit Hus«.

Saavidt Niels Urbansen. Hans Fremstilling kan suppleres med nogle Udsagn af Øjenvidner til Slagsmaalet. »Niels Winther i brune Klæder, paa en Hest, med Sabel i Haanden og 2 Pistoler i Saddelen kom jagende efter N. Urbansen ind i Jens Thomesens Gaard, og flere kom efter paa Heste, deriblandt Chr. Willadsen i Ørregaard. Niels Urbansen slap imidlertid ind i Jens Thomesens Hus og fik sendt Bud efter sin Kone og Byfogden. Saasnart Konen var kommen, parlamentarerede Niels Winther og Chr. Willadsen med hende om at faa Niels Urbansen ud til sig, og Niels Winther truede hende med en Pistol, saa hun maatte søge Dækning bag en Mands Ryg, og Chr. Willadsen blamerede hende gruelig med mange uhøviske Ord og Tale. Da de hørte, at der var sendt Bud efter Byfogden og flere Mænd, red de bort, men forinden truede og undsagde Niels Winther Niels Urbansen; »han skulde nok finde ham igen paa et andet Sted.«

Hvilken Dom, Niels Urbansen fik over de to Voldsmænd, kendes ikke.

Blandt de Klienter, som Niels Urbansen fik i sin Egenskab af Landstingsprokurator, var Peder Madsen Lerche af den kendte Nyborgslægt Lerche, af hvilken flere adledes. Peder Madsen var Søn af Nyborgpræsten Mads Pedersen Lerche og havde Del i Slægtens store Rigdomme. Han var ogsaa mellem Vald. Daa's Kreditorer, og da denne hverken betalte ham Renter eller Afdrag, søgte og fik han 1678 Udlæg i Vald. Daas Gods Bonderup. Ved denne Forretning var Niels Urbansen hans Fuldmægtig og kom saaledes

til at bringe det Gods, hvorover han selv engang havde hersket som Ridefoged, fra sin gamle Herre over til en ny Ejer. Peder Lerche fik Kongens Til-ladelse til at kalde Gaarden Lerchenfeldt og senere tillige til at indløse det Bøndergods, som i Vald. Daas Tid var afstaaet for Gæld. Nogle Aar senere – men efter Niels Urbansens Dod – gjorde Peder Lerche denne Ret gældende med Hensyn til tre Gaarde, som Niels Urbansen i sin Tid havde faaet. Hans Børn maatte afstaa dem til Lerche, naturligvis mod Betaling af deres Værdi – 360 Rd'ler.

En anden af Niels Urbansens Klienter var Rigmanden Peder Nielsen paa Ribe Kiergaard (Kirkegaard). Han var vist af Bondeæt, men havde skaffet sig en stor Formue, som han dels satte i Jordegods, dels laante ud til forgældede Godsejere. Han havde bl. a. laant Penge til Ejeren af Viskum, Peder Bertelsen Dons. Denne betalte imidlertid hverken Renter eller Afdrag og Niels Urbansen fik da den Opgave at inddrive dette Tilgodehavende. Men Peter Dons skyldte Penge til mange Sider, og Enden paa Forhandlingerne blev, at han skulde sælge Viskum. Som Køber optraadte Frederik Carisius, en Søn af den nogle Aar før adlede Amtmand Peder Carisius, som nu nyligen havde købt Herregaarden Palstrup. Frederik Carisius havde været Page hos Kongen, havde giftet sig med en Officers-enke Anne Hedvig von Lasson, og de opholdt sig nu paa Faderens Gaard Palstrup, til de selv kunde faa købt en Herregaard. Handelen gik da ogsaa i Orden (1681), saaledes at en Del af Kreditorerne – og deriblandt Peder Nielsen – skulde lade deres Tilgodehavende gaa over paa den nye Ejer Frederik Carisius – foreløbig, indtil han ved Snapstinget i Viborg det

følgende Aar kunde faa rejst Laan paa Gaarden til at fyldestgøre Kreditorerne. Gaarden skulde skødes baade til Carisius og hans Kone, da hun havde Særformue. Men Frederik Carisius viste sig ude af Stand til at rejse Penge og opfylde sine Forpligtelser efter Købekontrakten. Handelen maatte gaa tilbage, og nu indmaner Niels Urbansen (1682) baade Carisius og hans Kone til Gælds fængsel hos Salomon Gerber, den bekendte Gæstgiver i Nytorvgyden, i hvis Gæstgiveri særlig Adelen samledes. De maa dog have snakket sig til Rette med Kreditor og have faaet Udsættelse, for 2 Aar efter maa Frederik Carisius vandre i Gælds fængsel for den samme Gæld, den Gang i Niels Urbansens Enkes Hus — Niels Urbansen selv var død i Februar 1683. Men Fængselet maa ikke have behaget Carisius, for trods adelig Ære og Ord paa ikke at forsøge hemmeligt at undvige, forsvandt han en Nat. Han havde taget Vejen gennem et Secret (Nødtørftshus) i Gaarden, hvis Bagvæg af Brædder han havde pillet fra hinanden, saa han kunde komme ud til Naboejendommen. Han blev efterlyst ved Landstinget og bragt til Stede nogle Dage efter. Han undskyldte sig med, at det var en højst ubelejlig Tid for ham at sidde i Fængsel, og desuden var det ikke Terminstid, saa der var ingen Udsigt til, at han i Øjeblikket kunde rejse Penge.

Niels Urbansen boede i Viborg i en Gaard i St. Sct. Hansgade, som tilhørte Domkirken og Hospitalet, af hvem han maa have forpagtet den. Der hørte til Gaarden et ikke ringe Landbrug. Niels Urbansen holdt 1682 1 Karl, 1 Dreng og 2 Piger og havde som Besætning 2 Heste, 2 Hopper, 3 Køer, 8 Faar og 3 Svin.

Gaarden var den nuværende Nr. 8 (Brugsforeningens Gaard). — Han ejede imidlertid selv flere Ejendomme saavel i Byen som ude paa Markjorderne.

Viborg var paa den Tid i rivende Tilbagegang. Adelen, som før havde sat sit Præg paa Byen, var efter Svenskekrigen og efter Enevoldsmagtens Indførelse bleven i høj Grad forarmet og havde ikke Raad til at bebo sine Gaarde i Byen eller opholde sig der i længere Tid. Det virkede paa hele Erhvervslevet, og ved den Tid, Niels Urbansen døde, stod over 100 Gaarde og Huse i Byen ganske ubeboet. Det var nemt at erhverve Ejendomme, og Niels Urbansen havde efterhaanden købt en Del. Han ejede selv en Gaard i St. Sct. Hansgade, skraat over for hvor han selv boede, det var de nuværende Gade Nr. 5 og 7, der udgjorde een Gaard lige til 1810. Endvidere ejede han Gaarden paa Hjørnet af Mogensgade og Rosenstrædes søndre Side, og desuden en hel Del Boder, det vil sige smaa Lejehuse, der hver i Almindelighed kun bestod af eet Rum, som anvendtes til Stue, Sovekammer, Værksted og oftest ogsaa til Køkken, idet Ildstedet ikke alene skulde tjene til Madlavningen, men ogsaa til Opvarmning og Belysning. I saadanne Boder levede en stor Del af Smaaborgerne, Haandværkerne, Arbejds mænd, Kuske og smaa Bestillingsmænd. Af saadanne Boder til Udlejning havde Niels Urbansen 7 i »Storkereden« — saaledes kaldtes den Del af Nicolaigade, der ligger ved Arresten — tilligemed en stor Abildhaage sammesteds; 1 i St. Sct. Hansgade ligeoverfor den nuværende Stiftamtmandsgaard, og 2 paa Reberbanens Østside.

Niels Urbansen døde, som omtalt, i Begyndelsen af Aaret 1683 og blev begravet 14. Februar. Hans Enke

købte Rum til 2 Kister i en ny Begravelse, som var blevet indrettet under Korskirken i Graabrødre Kirke, og her blev han nedsat.

Anne Christensdatter giftede sig kort efter med en Claus Iversen, født i Boeslunde ved Skelskør under Borreby Gods. Han havde sikkert i Vald. Daas Tjeneste arbejdet sammen med Niels Urbansen og var fra gammel Tid velkendt baade af ham og Anne Christensdatter. Han var nu Køb- og Handelsmand i Kobenhavn, men flyttede nogen Tid efter Giftermaalet til Viborg.

En Del af Niels Urbansens Ejendomme er sikkert blevet realiseret ved Boets Opgørelse straks efter hans Død. Familien flyttede over i Gaarden paa Sct. Hansgades Vestside, som den havde beholdt. Men det ser ud til, at Claus Iversen ikke har bragt Velstand med sig til det fælles Hjem, for allerede 1685 – mens han efter sit Giftermaal endnu bor i København – bort-sælger han nogle af Markjorderne – »med sin Hustrus Villie«.

Han døde 1691 (begr. ^{10/4}), kun 43 Aar gl.

Et Aar efter Claus Iversens Død blev Niels Urbansens Datter Karen gift med en Løjtnant Risler, en Søn af Herremanden paa Buderupholm, men nu en fattig afdanket Officer. Denne – som det synes – noget vidtløftige Herre skulde ikke hjælpe til at holde Familien oppe. De unge boede stadig sammen med Moderen og hendes Søn Jesper Skouboe i Gaarden i Sct. Hansgade. Snart kom de i Pengeforlegenhed og maatte pantsætte Gaarden for et Laan paa 200 Rd'ler. af Hospitalets Penge. Vi faar ved denne Lejlighed en Beskrivelse af Gaardens Bygninger: Stuehuset 10 Bindinger med en Kvist over 2 Bindinger, Port og Portrum og Nord derfor Lejehus 7 Bindinger med Kvist

ind i Gaarden, ialt 17 Bindinger til Gaden foruden Portrum. Syd i Gaarden udfor Stuehuset Køkken og Bryggers 10 Bindinger. Iøvrigt i Gaarden Stalden og nogle Gæstekamre 9 Bindinger; Laden 5 Bindinger; et Halvtagshus 10 Bindinger og nok en Stald 6 Bindinger. Haven bag ved Gaarden er 12 Favne lang og 9 Favne bred.

Allerede det følgende Aar maatte Familien (Enken og Børnene havde stadig Ejendommen i Fællesskab) pantsætte Boderne og Haven i »Storkereden« for et Laan fra Borgmester Joachim Larsen, og kort efter solgte de det hele dernede til ham. De havde rimeligvis for ringe Indtægt af Boderne, da kun 4 af de 7 var beboede. Og samme Aar solgte de nogle Agre ude ved Katmose til Sortebrødre Kloster. Det ser ud til, at de for at leve jævnlige maa sælge af de Ejendomme, de har tilbage.

Det er rimeligvis en ganske rigtig Karakteristik af deres Forhold, der gives i Viborg Købstads Regnskab 1696:

»Niels Urbansens Enke, en forarmet Raadmands-enke, bruger et ringe Gæsteri, hvormed hun opholder sig selv og sin Datter med Manden, en fattig afdanket Officer«.

Det har ikke med Sikkerhed kunnet fastslaaes, naar Anne Christensdatter er død, men hun er rimeligvis den Anne Christensdatter, der $\frac{7}{9}$ 1699 begravedes paa Graabrødre Kirkegaard, 60 Aar gammel.

Jesper Nielsen Skouboe.

Ved Niels Urbansens Død har hans Søn, Jesper, været 10–12 Aar gammel og har dengang vist gaaet i Latinskole. Han kunde i hvert Fald senere hen prøve

at tale Latin – maaske dog især naar han havde drukket for meget. Om han har fuldendt sin Skolegang og er blevet Student, vides ikke; men han har da næppe begyndt paa noget Embedsstudium, da de økonomiske Forhold i Hjemmet efter Faderens Død efterhaanden var blevet mindre gode. Derimod er han nok kommen i Tjeneste hos en af Inspektørerne ved Konsumptionen i Viborg, og her er han da efterhaanden avanceret frem.

I 1699 købte han sin Svoger Løjtnant Rislers Part i Gaarden i St. Sct. Hansgade, som var arvet efter Faderen, og det følgende Aar giftede han sig med *Anne Margrete Jensdatter Aabye*, Datter af den 1696 afdøde Præst i Nørbæk – Sønderbæk – Læsten Jens Thomsen Aabye.

I 1703 er Jesper Skouboe Fuldmægtig hos Konsumptionsinspektøren i Viborg og anlægger i denne Egen- skab Sag mod en Købmand Morten Jensen fra Aalborg. Denne er kommen til Hjarbæk med 3 Kaage fulde af Varer, som han fører til Viborg for at sælge dem til Købmændene der. Mens Varerne bringes ind i Byen, opdager en af Toldbetjentene, at der paa en af Vognene er et Parti Sukker, som ikke er angivet for Toldvæsenet; og som Betjenten mener skal smugles ind i Byen. Skouboe vil konfiskere Sukkeret, men skal først have Dom over Manden. Under Sagen tilbyder Aalborgs manden at aflægge sin Saligheds Ed paa, at han har angivet dette Parti Sukker for Toldvæsenet, forinden Betjenten anholdt det; men Skouboe nedlægger Indsigelse mod, at Manden faar Lov til at aflægge Eden. Hvorledes Sagen endte, kan ikke ses, da den paagældende Retsprotokol er gaaet til Grunde.

1706 købte Jesper Skouboe den store Ejendom paa Hjørnet af Store Sct. Hansgades Vestside og Lille Sct.

Hansgade. Den omfattede, som det synes, det nuværende Nr. 11 (Holtegaards) og Nr. 13 (Hjørnstedet) og den nu tilstødende Ejendom i Lille Sct. Hansgade. I Gaarden boede Fru Agathe Rodsteen, og i Skødet betingedes, at hun skulde have Lov at blive boende der frit hele sin Livstid; men Skouboe skulde være forpligtet til forsvarligt at vedligeholde hendes Lejlighed uden Godtgørelse. Selve Hjørnegrunden langs St. Sct. Hansgade synes at have været ubebygget for her opførte Skouboe 3 smaa Boder, som han lejede ud til Smaaborgere.

For at kunne købe Gaarden maatte Skouboe laane 100 Rd'ler af Peiter Hansen mod Pant i Ejendommen.

I Juni 1707 kom Jesper Skouboe paa Spor efter noget indsmuglet Tobak hos Købmanden Chr. Pedersen Hersom. Han gik til Købmanden og forlangte at maatte undersøge hans Kælder. Chr. Hersom kom med Udflugter og sagde, at hans Kone, der var bortrejst, havde Nøglen, og kom med en Del Forklaringer og Omsvøb. Saa lod Skouboe Byfogden hente, og nu kunde Chr. Hersom godt finde Nøglen og lukke op. Her fandt Skouboe 90 Pund indsmuglet Tobak, som straks blev konfiskeret, og Chr. Hersom maatte oven i Købet betale 50 Rd'ler til Kongens Kasse.

I Anledning af denne Sag finder vi Skouboe benævnt som Konfiskations-Inspektør, og da han herefter særlig synes at have til Speciale at efterspore indsmuglet Tobak, ligger det jo nær, at han faar Titlen Tobaks-Konfiskations-Inspektør.

En saadan Konfiskation var en god Forretning, idet »Finderen« fik Værdien af en vis Part af det konfiskerede — i Regelen vist en Fjerdedel, men undertiden mere.

En anden Sag, som Jesper Skouboe et Par Aar efter var Part i, forlob ikke saa godt, og ser her heller ikke godt ud.

En fremmed Jøde, Henrik Josef, havde indført store Kvanta Tobak i Jylland og havde ladet det altsammen fortolde i Fredericia. Han sendte deraf flere Sendinger til Viborg, ledsaget af Passerseddler, der viste, at Tolden var betalt. Sendingerne kom til Viborg dels sidst i December 1708 og dels i Januar 1709.

Men Skouboe beslaglagde det hele — det var omkring 1200 Pund, dels i Ruller og dels i Karduser, og der var ogsaa Snustobak imellem. — Han forlangte en yderligere Told af Tobakken af $\frac{1}{2}$ Skilling pr. Pund. Jøden vilde ikke betale, og saa beholdt Skouboe Tobakken til hen i April. Saa gik Jøden endelig til Retten, og her fik han Medhold. Skouboe domtes til straks at udlevere Tobakken. Jøden havde tillige forlangt Erstatning for det Tab, han havde lidt ved ikke at kunne gøre Forretning med Tobakken i saa lang Tid, men derom henviste Dommeren ham til at sagsøge Told-Inspektøren, efter hvis Ordre Skouboe paastod, han havde handlet.

Tilfældet ligner i paafaldende Grad adskillige andre fra Tiden dengang, hvor Embedsmænd for at bøde paa de karrige Lønninger søger at forbedre deres Indkomster ad mindre retmæssig Vej. Her var det en Jøde, det gjalt, og Jøder betragtedes dengang som Udskud, som man ikke let kunde forsynde sig imod. Men ogsaa almindelige gode Borgere i Landet kunde have Vanskeligheder ved at faa deres Sager ekspederet, hvis de ikke var saa kloge at betænke den paagældende Embedsmand med en lille »Diskretion«, som det dengang kaldtes (senere kaldet »Smørelse«), det kunde vel og

saa hænde, at Vedkommende havde »smurt«, men saa karrigt, at det vakte Modtagerens Forargelse og Vrede. I hvert Fald: vor Jøde her kunde sikkert have faaet sine Varer glat igennem, hvis han havde villet ofre, som man ventede det af ham.

Episoden er et lille Træk i den Tids Fysiognomi!

Et andet lille Træk skal fremdrages: Omkring 1710 døde Landsdommer Lange. En Bondekarl fra hans Gods havde erhvervet Jesper Skouboes Bevaagenhed, havde maaske været i hans Tjeneste, og nu da Lange var død, udsteder Skouboe et Fripas for Karlen, som siger, at han nu er lost fra Godset og kan drage hvorhen han vil. Men Langes Enke var ikke til Sinds saadan uden videre at give Afkald paa Karlen og se gennem Fingre med Skouboes Overgreb, og hun anlagde Sag mod ham. Saa vidt det kan skønnes, synes dog denne Sag at være endt med et Forlig. Iøvrigt havde en af de højlerde i Viborg attesteret Passet, og det var jo næsten lige saa slemt.

Jesper Skouboe døjede meget med sine Pengesager. $\frac{3}{4}$ 1711 laante han 200 Rd'ler af Raadmand Hans Knudsen Rafn; de skulde staa uopsagt i 6 Aar til $\frac{3}{4}$ 1717. Han pantsatte derfor sin Fædrenegaard i Sct. Hansgade. Det følgende Aar laante han yderligere 50 Rd'ler af Rafn og pantsatte derfor de 3 Boder, han havde bygget i Sct. Hansgade paa den Gaards Grund, som han havde købt 1706.

1716 laaner han af sin Nabo mod Syd, Mogens Larsen, 140 Rd'ler og giver ham Pant derfor i sin Gaard næstefter Hans Knudsen Rafns Pant.

Men trods disse Laan er han stadig i Pengeforlegenhed, og »efter sin Hustrus Raad« sælger han da samme Aar Gaarden paa Hjørnet af Store og Lille Sct. Hans

gade for derved at klare de mest paatrængende Kreditorer fra sig.

I hans Embedsstilling er der 1711 sket en stor Forandring. I Stedet for at være Fuldmægtig hos Toldinspektoren i Viborg kommer han nu i Tjeneste hos Tobaksinspektoren i København.

Hans Beskikkelse til denne Stilling, dateret ^{30/3} 1711, skal anfores her, ikke mindst for Kuriositetens Skyld:

»Jeg Jean Matthias Leers, Hans Kongl. May'st. til Danmark og Norge etc. Kammerraad og Toldinspektør ved Københavns Toldkammer, gør herved bekendt, at saa som Hans Kongl. May'st., min allernaadigste Arve-Konge og Herre allernaadigst har anfortroet mig Administrationen over Tobaks, Told og Konsumtionsvæsenet udi ganske Danmark, at have antaget agtbare og velfornemme Jesper Skouboe til at inquirere og have Tilsyn ved Tobaks, Told og Konsumtionsvæsenet udi Viborg i Jylland samt omliggende Egne. Saa haver han at udstede rigtige Passersedler paa hvis Tobak der i Byen fabrikeres og til andre Steder spunden vorde forsendt, og haver han udi denne bemeldte sin Tjeneste og Forretning saaledes at tilse og sig forholde, det (d. v. s. at) Hans Kgl. May't. udi sine allernaadigste Tobaks, Told og Konsumtions-Indtrader ej lider nogen Afgang; men ved flittig Inquisition og Tilsyn hindrer og afværger, det (at) ej nogen uangiven Tobak, hvad Navn det end have kan, paa nogen Sted bliver indpraktiseret. Saa haver han og stedse at holde god Korrespondance med de udi danske Købstæder i Jylland af mig ordinerede Betjente, paa det at den ene kan være den anden assisterlig, naar noget maatte forefalde, som ved hverandres Hjælp til hans Kgl. May'st. Tjenestes Befordring og Interesses Fremtarv kan ud-

kræves. Og som bemeldte Jesper Skouboe til hans Kongl. May'ts. Tjenestes Befordring og Intraders Be-
obagtning er antaget at inquirere og tilse ved Tobaks-,
Told- og Konsumptions-Væsenets ved forbemeldte
Viborg Toldsted og omkringliggende Egne, saa til-
holdes enhver Tolderkontroleur og Toldbetjenter efter
deres allernaadigste Pligt og ved samt Kongl. Plakat
af 16. Marts indeværende Aar at være merbemeldte
Jesper Skouboe assisterlig og uvægerlig udi alt, hvad
han af dem til Hans Kongl. May'st. Tjeneste og Ind-
traders Befordring kan begære. Han haver ogsaa, naar
han nogen Sorter uangiven Tobak attrapperer eller
kan overkomme at være indpraktiseret — det være sig
enten i Byen eller udenfor — som ikke med de to af
mig ordinerede Stempler for dette Aar findes stemp-
lede, samme straks at anholde og udi gode Mænds
og de Tilhørendes Overværelse, og derefter mig dets
Beskaffenhed omstændelig cito (hurtigt) at tilmelde,
hvorefter jeg da sligt det højlovlige Rentekammer-
Kollegio underdanigst kan gore bekendt til paafølgende
Resolution.

Udi det øvrige haver han sig saaledes at forholde
og tilse, som det en ærekær og tro udi Hans Kongl.
May'st. Tjeneste og til hans Interesse vel egner og
anstaar.

For samme hans Tjeneste tilsiger jeg ham at nyde
aarlig Løn 30 Rd'ler foruden den fjerde Del af alle
Konfiskationer, naar derfra først de paagældende Om-
kostninger er fradragne.

Til dettes Vitterlighed under min Haand og Zignet.

Actum Hafniæ 30. May 1711.

J. M. Leers.α

Nu var Skouboe paa en vis Maade kgl. Embedsmand, men dog kun privat engageret af Overtoldinspektøren. Det skulde snart vise sig, at Bestillingen gav ham Bryderier og tillige vist nok kun en ringe Fortjeneste. Med de stedlige Toldembedsmænd kom han snart i Konflikt. De havde ifølge deres Embede baade Pligt og Ret til at fortolde Tobak saavel som andre Varer, og de vilde ikke altid anerkende de af Skouboe udstedte Passersedler, ligesom de nok heller ikke vilde give ham Oplysning om de af dem udstedte Sedler. Nu har jo nok den gode Skouboe af Natur og Væsen været noget stor og brøsig, og den højtravende Beskikkelse har ikke gjort ham mindre i egen Indbildning; men Toldmændenes Modstand fik hans Virksomhed til at svæve i Luften, og han blev til sidst saa forknyt, at han en Tid intet gjorde ved Bestillingen. Han skrev da i Slutningen af Aaret 1713 (dateret 2. Juledag) til Toldkammeret og beklagede sig. Stilen i hans Brev er meget skruet og usammenhængende, og det er vanskeligt at faa Mening i hans Ord, men saa meget har man dog derinde i Toldkammercollegiet kunnet se, at han ønskede en bestemt Bemyndigelse til at udstede Passersedler paa Tobak — lige saa godt som Eriksen! — og tillige vilde han holdes underrettet om, hvilke Passersedler Toldembedsmændene i Viborg udstedte, og D'hr. i Toldkammercollegiet føjede ham og tilkendegav i en Skrivelse, at der skulde gives ham Kopier af de ved Toldstedet i Viborg udstedte Passersedler paa Tobak, og gav ham en personlig Bemyndigelse til at udstede Sedler. — Senere paa Aaret fik han en ny Skrivelse fra Overtoldinspektør Leers, hvori han udtrykkelig betegnes som dennes Fuldmægtig, og hans Virkekreds udvides til at omfatte hele Jylland.

Den nye Stilling, han derved kom til at indtage, har rimeligvis medført, at han ofte var paa Rejser, og dette urolige Liv synes at have udsat ham for Fristelser, han ikke har kunnet modstaa. Han forfaldt til Drik, og naar han da var halv beruset, kom hans Brøsigthed og Lyst til at ævle sig ind paa Folk stærkt frem, og han kom i Klammeri og Slagsmaal. Et Par Gange endte hans Bedrifter i Retten, idet han ved sin Optræden havde hentet sig saa læsterlige Prygl, at han fandt sig foranlediget til at sagsøge Gerningsmændene.

Dog først en lille Episode fra Skouboes eget Hjem. Han og Svogeren Løjtnant Risler synes at have været 2 Alen ud af eet Stykke; de havde med Hensyn til Drikkeri ikke noget at lade hinanden høre, og de morede sig godt sammen. Naar de da var blevet halvt berusede, gik det ikke roligt til; de elskede Larm og Spektakel, og gik det rigtigt højt, fik de Muskedonneren ladet og skød ud af Vinduerne. Følgende foregaar i Jespers Hus i St. Sct. Hansgade:

En Dag fik de Bøssen ned og skød det ene Haglskud efter det andet ud gennem Vinduet tværs over Gaden eller ned ad Gaden mod Torvet.

Her laa, hvor nu Amtmandsgaarden ligger, en stor Gaard, hvori Apoteket dengang fandtes. Hovedbygningen var en toetages Bygning ud til Torvet, hvor Indgangen til Apoteket var. Sidebygningen op langs Sct. Hansgade var ogsaa paa to Etager, og i Stueetagen her fandtes Apotekerens Køkken og Bryggers med Vinduer ud til Gaden. Derefter kom Porten og paa den anden Side Porten en Ladebygning, der laa skraat over for Skouboes Stuevindue.

Risler, der hverken var sikker paa Øje, Haand eller

Ben, sendte et Haglskud gennem Apotekerens Bryggersvindue, og dennes Pige, der stod i Køkkenet og æltede Deig, for forfærdet først ud i Laden til Karlen Anders og derefter ind i Apoteket for at berette om, hvad der var sket. Ovre hos Skoubo tog man det mere med Ro. Jesper Skoubo sendte først et Skud tværs over Gaden ind i Apotekerens Ladevæg og dernæst et andet ned ad Gaden over Torvet.

Men noget maatte der jo gøres i Anledning af de ituskudte Ruder hos Apotekeren, og Skouboe sendte da sin Tjenestepige over for at spørge om, hvor stor Skade der var sket paa Vinduerne, og da man siger hende, at der er skudt fire Ruder ind, siger hun: »Vor Fader kan vel betale det«.

Men næppe har hun forrettet sit Ærinde, før Risler kommer med Kaarde ved Siden og en Spanskrørsstok i Haanden ind paa Apoteket. Dette var indrettet saaledes, at der fra Indgangsdøren gik en Gang tværs gennem Huset med Dør ud til Gaarden. Ud til denne Gang var paa den ene Side Apotekets Disk; til den anden Side Apotekerens Stuer. Over Disken kunde man altsaa fra Gangen se ind i selve Apoteket, og Folk, der kom for at købe, kom altsaa kun til Disken i Gangen og blev der ekspederede af Apotekersvenden von Westen, der opholdt sig bag Disken.

Løjtnant Risler kom altsaa nu med stor Brask og Spektakel, raabte højt og gik hen og slog med sit Spanskrør i Disken, saa det smældede, og sagde: »Jeg har skudt nogle Ruder ind; her er 4 Skilling for dem,« – han kastede 4 Skilling paa Disken og ledsagede dem med Smæld af Spanskrøret.

Von Westen, der nok kendte Hr. Rislers Voldsomhed og saa hans Tilstand, svarede sagtmodig og venlig:

»Nej, Monsieur, det har saamænd gode Veje, det er jo kun Bagateller; det gaar ikke saa haardt til.«

Men Risler synes at have opfattet Afvisningen af de fire Skilling anderledes, end den var ment. Han raabte op og bandede og skældte og kastede nu otte Skilling paa Disken, ledsaget af drøje Hug i den med Stokken. Apotekeren kom ved denne Larm ud og spurgte, hvad der var paa Færde; han vilde ikke have saadan Alarm i sit Hus.

Risler slog nu om og forlangte Akvavit og gik med Apotekeren ind i hans private Stue. Von Westen kom med Akvavitten; men nu sagde Apotekeren til Risler, at hvis han vilde drikke, maatte han gaa ind i den anden Stue (Gæstestuen). Von Westen fulgte Risler derind og skænkede Akvavitten for ham. Risler tog Glasset og drak von Westen til og rakte ham Glasset; men von Westen vilde ikke drikke, men sagde, at han havde andet at gøre. Saa for Risler løs paa ham, greb ham i Brystet og sagde: »Vil du ikke drikke med mig, saa skal du slaas med mig«, og idet han tog et fastere Greb i von Westens Kjolebryst, sagde han: »Nu kunde jeg give Eder Næsestyvere, om jeg vilde, saa Blodet skulde styrte ud.«

Von Westen kom dog fra ham og ind i Apoteket, men Risler gik efter ham derind; skældte og bandede og slog Døren op og i, saa det smeldede. Han kom ud i Gangen, men vilde saa ind igen. Apotekeren og von Westen forhindrede det og tog Stokken fra ham, men nu trak han Kaarden og gik løs paa von Westen, der maatte retirere ud i Gaarden, hvor han holdt Døren, saa Risler ikke kunde komme ud. Risler for da ind i Apoteket, slog løs paa Medicinkrukkerne og slog Apotekervægten ned fra Bordet. Von Westen sendte

en Kone ud efter Byfogden. Denne kom ikke; men derimod kom Jesper Skouboe til Stede, kaldte paa Risler og sagde, at han skulde stikke Kaarden i Skeden. Risler bandede og raabte, at han vilde have sin Stok. Han kom fra Apoteket ud i Gangen, men da han vilde derind igen, søgte Apotekeren at hindre det. Risler stødte til ham, saa han faldt over mod et Bord. Jesper Skouboe stod og saa paa alt dette, og i Stedet for at hindre Rislers Voldsomheder brugte han grov Mund mod Apotekeren. Han spurgte Risler, om han ikke vilde gaa med hjem. »Nej«, svarede Risler, »ikke uden du vil gaa med mig hjem«. — »Skal jeg bære dig hjem?« spurgte Skouboe. Hertil svarede Risler ikke noget; men da Skouboe spurgte ham: »Vil du ikke gaa med mig over til Lars Arktander?« (et Værtshus), sagde han jo.

Saaledes endte denne Krig, men Apotekeren indstævnedes baade Risler og Skouboe for Retten for deres Voldsomheder og mange Ukvemsord og for Spild af Medikamenter og anden Ødelæggelse.

Episoden er omtalt i Bogen om Svaneapoteket Side 66.

Om denne Historie har været medvirkende til, at Skouboe flyttede fra sin Gaard i Apotekets umiddelbare Nærhed og op i sin anden Gaard paa Hjørnet, kan ikke vides. Han lejede sin fraflyttede Lejlighed ud til en Henrik Bang. Skouboe blev imidlertid ikke boende ret længe paa Hjørnet. I August 1716 finder vi ham atter nede i sin gamle Gaard, skønt H. Bang bor der endnu. Sandsynligvis har Skouboe selv maattet nøjes med et af sine Lejehuse ved Gaarden. Kort efter solgte han, som før fortalt, Gaarden paa Hjørnet.

Vi kommer nu til det store Slag, som er fremstillet i Mollerups »Vilskud«, Side 74 ff. Men der er Epi-

soden fortalt efter Skouboes egen Fremstilling; efter Vidnernes — og Dommerens — tager den sig helt anderledes ud.

Jesper Skouboe kom om Aftenen den 1. Oktober 1717 ind i Mathias Gandorfs Vinstue ledsaget af sin 9-aarige Søn Johannes (Janus). De tilstedeværende var alle Folk fra den fine Ende i Byen, og sammen med dem var en norsk Dragonløjtnant J. Clausen, der kun synes at opholde sig her midlertidig og i hvert Fald var ukendt for Skouboe. Denne omtaler ham under den efterfølgende Proces stadig som »en Person, der lod sig kalde Løjtnant Clausen«, som om han nærede Tvivl om hans Identitet. Skouboe, der ved sin Ankomst var »temmelig rusende«, satte sig straks hen ved Siden af Løjtnanten, der sad og spillede Styrvolt med 3 andre, og tiltalte ham paa Latin. Løjtnanten svarede — ogsaa paa Latin. Men saa begyndte Skouboe at fingerere ved Løjtnantens Kaarde, og denne bad ham da flytte hen til et andet Bord. Dertil var Skouboe uvillig, men efter gentagne Paamindelser maatte han dog sætte sig andet Steds. Imidlertid kom han snart tilbage, og stadig kunde han ikke lade Kaarden være i Fred; han prøvede — efter Vidners Udsagn — aabenbart paa at faa Kaarden praktiseret bort fra Løjtnanten enten ved at trække den ud af Skeden, eller ved at faa Skeden hægtet af Livremmen, og naturligvis medførte Skouboes Opførsel en Del Mundhuggeri. Løjtnanten tabte Taalmodigheden, vilde udfordre Skouboe og spurgte ham, om han kunde bruge en Kaarde, hvortil Skouboe svarede, at hvis han havde haft en Kaarde, vilde han forsvare sig med den.

Sin Søn sendte han hjem for at sige til Pigen, at hun skulde komme hen paa Vinstuen med en Lygte

og med »sorte Maren«, – hans Tjørnestok; selv skulde Drengen saa blive hjemme.

Men Skouboe, som imidlertid havde bestilt og drukket 2 Pægle Vin, blev endnu mere paagaende og gav sig nu til at efterabe og gøre Nar ad Løjtnanten, ligesom han var højst uartig overfor de øvrige i Selskabet, som alle tog Løjtnantens Parti og opfordrede Skouboe til at gaa. Enden paa dette Klammeri blev, at Værten Math. Gandorph og Løjtnanten gik løs paa Skouboe for at sætte ham ud. Ude i Forstuen faldt Skouboe om, og mens han laa der, gav de ham nogle Stryg med Kaarden over Ryggen, og da han slap ud paa Gaden og endnu blev ved at bruge Mund mod dem, løb de efter ham, og nu nøjedes de ikke med at tugte ham med de flade Klinger.

Hvordan Skouboe saa ud efter Pryglene, kan man skønne af det »lovlige Syn«, han lod tage over sine Blessurer:

Hul i Panden; dito i højre Tinding; læderet ved højre Øje; et dybt Hug i venstre Øre; over Øret en Hævelse som ved et Slag med en flad Klinge; venstre Arm ved Albuen ophovnet; gul, grøn og blaa mellem Skuldrene. Kjolen gennemhullet af Hug og Stik, blodig; Ærmeopslaget ved højre Haand gennemhullet.

Skouboe fik Prokurator Jens Kjærulf til at føre Sagen for sig mod Løjtnanten og Gandorph. Han var rimeligvis en af hans gode Venner, i hvert Fald en Svire og Slagsbroder, der i den Henseende ikke gav Skouboe noget efter. Man mærker ogsaa let Kjærulfs Indflydelse paa Schouboes Forklaringer til Retten. I sit første Indlæg for Retten havde Schouboe f. Eks. forklaret, at efter at hans to Modstandere havde slaet og pryglet ham i Forstuen, maatte han for at komme

fra dem krybe ned ad den høje Stentrappe. — Men i sit næste Indlæg siger han, at de to havde styrtet ham paa Hovedet ned ad Trappen.

Og Schoubo fik da ogsaa baade Løjtnanten og Gandorph dømt for den Overlast, han havde lidt, og Dommen var ret haard. Men den forsøger dog ogsaa at dele Sol og Vind lige mellem Parterne og fremhæve Schouboes uskikkelige Opførsel paa Vinstuen. Den begynder saaledes: »Omendskønt det af Vidner ses, at Jesper Schouboe har beteet sig uskikkelig, straks efter at han var kommet ind i Math. Gandorphs Vinstue; og førend nogen anden Tale er kommen imellem Schouboe og den Person, der lod sig kalde Løjtnant Clausen, har Schouboe tiltalt Løjtnanten med noget forvendt Latin; hvorover baade Løjtnanten og andre Gæster bad Schouboe gaa sin Vej og skaane sig for Fortræd. Løjtnanten ogsaa særdeles begærte Respekt af Schouboe. Dog alligevel har Skouboe, sligt uagtet, endydermere bevist sig uhøflig i hans Tale mod samme, og som bemeldte Løjtnant af Skabning skal have været noget højrygget, gjorde Skouboe Nar af ham — efter Borgmester Borchhorsts Attest: gjorde Skuldre, skød sig sammen og gjorde sig krumrygget efter Løjtnanten. Derover har Løjtnanten givet ham nogle Slag med den flade Kaarde og jaget Skouboe paa Døren, hvor med alting kunde være blevet i Rolighed. — Men da Skouboe var kommet ud, greb baade Løjtnanten og Gandorph ham og forfulgte ham ud paa Gaden og tilføjede ham Slag og Saar, saa Blodet flød af ham . . . De to Mænd bør, fordi de har forfulgt Jesper Skouboe, efter at han var drevet ud af Huset, bøde for deres Adfærd mod ham, for de 3 Saar for hvert Saar 3 Lod Sølv, og for de 3 Hulsaar

hver for sig for hvert Saar 3×6 Lod Sølv; for Bartskærløn og for Kost, mens han laa, begge 30 Rd'ler og Procesomkostninger 15 Rd'ler, alt inden 15 Dage.

Jesper Skouboe fik altsaa Penge for de Prygl, han havde faaet, – hvis da ikke denne Dom er blevet ændret ved højere Instans. Der var jo en Officer med i Spillet, og han maatte næppe tage mod en Byretsdom i en saadan Sag.

I de næstfølgende 2 Aar findes Skouboe flere Gange dømt til at betale Gæld, og der gives Kreditorerne Ret til Eksekution. Det er Borgmester Jochum Lassen og Borgmester Barlag, der faar ham dømt; den første har laant ham 34 Rd'ler mod Pant; og for den sidstes Vedkommende er det maaske Skatter og Afgifter til Byen, det drejer sig om.

Men værre var det, at han fik sit store Laan i Gaarden opsagt. Hans Kreditor her var Raadmand (senere Borgmester) Hans Knudsen Rafn. Men Rafn var Halvbroder til Mathias Gandorph, og han var en af dem, der hin berømmelige Aften var til Stede paa Gandorphs Vinstue og var bleven meget uartig og uhøfligt behandlet af Skouboe.

Opsigelsen var naturligvis meget ubehagelig for Skouboe, og da han ikke sørgede for at faa Gælden betalt, fik Rafn Dom over ham og Ret til at gøre Udlæg i Pantet. Skouboe er nødt til at sælge Gaarden, og han faar da 3 Brødre Rosenørn til Hersomgaard, Aakjær og Mejlgaard til at købe den. De giver ham 550 Rd'ler for Gaarden, og det ser ud, som det er en Vennetjeneste, de der har gjort ham. Skødet (udstedt ^{17/4} 1720) blev ikke tinglyst før mange Aar efter, saa det vist mere var at anse som Sikkerhed for et Laan end som en virkelig Ejendomsoverdragelse.

Tillige synes ogsaa det ene Lejehus at være unddraget fra Handelen, rimeligvis det, hvori Skouboe boede. Imidlertid brændte jo Gaarden 1726, og Brødrene Rosenørn gjorde intet Skridt til at faa den bygget op igen. Stedet henlaa som Brandtomt endnu i Efteraaret 1740, da Christoffer Rosenørn til Hersomgaard overdrog det til Fiskalen Mathias Bruun, der kort efter solgte det til Ejeren af Nabogaarden (Nr. 3) Georg Elling, der lod det bebygge igen.

Ved Salget af Gaarden er Skouboe vel nok kommet lidt ovenpaa med Hensyn til at have Penge paa Lommen, og dette har mulig øget hans Selvbevidsthed og Hang til Drik og i Følge dermed en overmodig og anmassende Optræden. En saadan Optræden skulde snart indbringe ham en forsvarlig Dragt Prygl. Dette skete paa Toftemarked den 14. September 1720.

Jesper Skouboe var gaaet op paa Markedet med sine tre Børn, velsagtens for at gøre dem en Fornøjelse; men han gik omkring i Boderne og skulde vel sagtens efter Tidens Skik nyde noget i hver Bod, han besøgte, og Virkningen udeblev ikke. Han var kommet ind i Villum Jensens Bod; her sad der 3 Dragoner og drak Øl og Brændevin, og Jesper gav sig i Snak med dem og gik imedens frem og tilbage i Boden. Saa kom Jens Marcussen Bager til og stillede sig ved en Bænk udenfor Boden og saa paa Selskabet. Skouboe maa velsagtens fra tidligere Tid have haft noget udestaaende med Jens Bager, for saa snart han fik Øje paa ham, for han hen og raabte til ham: »Hvad vil du!« og slog ham med det samme over Skuldre og Bryst med sin Kæp. Villum Jensen lagde sig imellem og sagde til Jens Marcussen Bager, at han ikke skulde kære sig om Schouboe, der mulig var halvdrukken. Saa gik

Jesper Skouboe atter ind og snakkede videre med Soldaterne; men da han engang vendte sig om, saa han Jens Bager staa der endnu, og han for atter løs paa ham og raabte: »Staar du der endnu!« og slog ham under hans Øre med Kæppen. Jens Bager sagde dertil kun til de andre i Boden: »Drages til Minder!« (Disse Ord var dengang en staaende Formel, man altid anvendte, naar man tilkendegav for nogen, at man vilde føre dem som Vidner ved en Retssag). Jens vendte sig og sagde, idet han gik, til Jesper Skouboe: »Det skal du vor Herres Død og Pine betale, inden du kommer fra Markedet!«

Lidt efter kom Jens Bager tilbage til Boden og spurgte efter Skouboe og sagde: »Hvor er den Karnallie?«, hvortil Villum Jensen svarede, at han var gaaet bort.

Jens Bager fandt dog snart Jesper Skouboe paa Markedet og kom i Skænderi med ham. Saa tog Jens Bager noget Æble, han stod og tyggede paa, og kastede det i Øjnene paa Skouboe. Denne slog da Jens over Armen med sin Stok og gav sig til at pille Smaastykkerne af Ansigtet. Saa sagde Jens: »Du behøver ikke at samle Smaastykkerne af dig, du skal blive slaet lige saa smaat, inden du kommer fra Markedet.«

Jens gik da hen og opsøgte sin Broder Morten Bager, der ogsaa var paa Markedet, og bad ham om at maatte laane hans Kæp. Morten spurgte: »Hvad skal du med den til?« og Jens svarede, at han med den vilde afprygge Jesper Skouboe og svor en frygtelig Ed derpaa.

Morten lod ham faa Kæppen; men Christian Gedsted, som stod og talte med Morten, tog fat paa Jens og sagde: »Lad Jesper være; det er Synd at slaa paa

ham! Men Jens rev sig løs og løb omkring paa Markedet og spurgte efter Jesper Skouboe.

Jens Bager traf da omsider sin Uven, og nu begyndte en regulær Duel paa Kæppe. Snart krydsedes de to Mænds Stokke i Luften ligesom Kaarder til Hug og Parade, og en interesseret Kreds af Tilskuere samledes omkring de kæmpende. Men Jens Bager maa have været den stærkeste eller mest drevne, for det lykkedes ham at slaa Stokken ud af Jesper Skouboes Haand, og nu regnede det med Stokkeslag ned over dennes syndige Hoved. Jesper »singlede« i Knæ ved Slagene, men saa rettede han sig op og flygtede hen til en Hattemager, der stod paa Markedet med nogle Hatte udstillede til Salg paa en Skammel. Jesper bad Hattemageren hønligt om, at han vilde frelse ham for Jens Bager. Her stod da Jesper Skouboe blødende af mange Saar og omkring ham stod hans tre grædende Børn, som i høj Grad vakte Tilskuernes Medynk.

Jesper Skouboe gik straks til Byfogden og lod tage Syn over sine Saar. Der var et aabent Saar paa den venstre Side af hans Hoved, saa stort som et Led af en Finger. Hans Paryk var blodig, og han var blodig i Ansigtet og paa Klæderne. Paa hans højre Haand var et Stykke af Knoen slaaet af, og Fingeren var blodig.

Et Vidne forklarede siden, at Jens Bager slog paa Skouboe med en Kæp »saa det skroppede, ligesom man kunde have slået paa en gammel Hest«.

Jesper Skouboe anlagde Sag mod Jens Bager for at have slaaet ham, og mod hans Broder Morten Bager for at have laant ham Kæppen.

Men han fik vist ikke megen Fornøjelse af Sagsanlægget, da Pryglene næppe rigtig kunde betegnes som

Vold mod sagesløs Person. Jesper havde jo nærmest selv været den udfordrende.

Om Jens Bager gælder dog, at dette ikke er den eneste Slagsmaalsaffære, han har været indviklet i, og hans Broder Morten Bagers Navn finder man ogsaa hyppigt i Viborg Byes Retsbøger fra den Tid. Hans Retssager drejer sig dog oftest om økonomiske Spørgsmaal, oftest Gæld.

Undersøgelsen om Jesper Skouboes Forhold er ikke fort videre end til 1720. Men man kan jo nok med nogen Føje tænke sig, at Pryglene kan have gjort deres Virkning og kan have bragt Skouboe ind paa mere regelrette Livsveje.

Der var født Jesper Skouboe 6 Børn i Tiden fra 1701–1715. Af dem var mindst 3 døde. De to af dem maa have været Sønerne *Janus Nicolaj*, døbt $\frac{8}{1}$ 1708, og *Urban Christian*, døbt $\frac{29}{2}$ 1712. Jesper Skouboe har sikkert ikke været nogen daarlig Fader for sine Børn, og at han gerne vilde have dem om sig og glæde dem, viser sig jo allerede derigennem, at han tager dem med sig paa Markedet, og det maa fremhæves, at man slet ikke saa paa Drukkenskab, som man gør det i vore Dage. En ærlig Rus behøvede ingen Mand at skamme sig ved. Men Følgerne kunde jo, som vi har set, være triste.

Jesper Skouboe holdt de to Søner til Bogen. Hvorledes han har kunnet det, forstaar man ikke saa let; men begavede maa de have været, og mulig har Jesper Skouboe virkelig haft saa megen Lærdom, at han har kunnet hjælpe dem med Læsningen.

Endvidere kan man antage, at Familien har haft ret velstaaende Venner og Velyndere. Rosenørnerne har f. Eks. sikkert hørt til disse, og muligvis har Jesper

Skouboes Hustru, Præstedatteren, haft Slægtninge i Præstegaarde her og der, som har hjulpet til. I hvert Fald fik de to Sønner gennemført deres Studier og blev Præster: Urban Christian 1740 i Hove ved Lemvig og Janus Nicolaj 1741 i Bøvling, nær derved.

Jesper Nielsen Skouboe døde 1741, begr. ¹⁶/₂ paa Graabrødre Kirkegaard. Om hans Hustrus Død er intet fundet.

Urban-Navnet var sjældent; det virkede næsten som et Slægtsnavn, og derfor kaldtes Jesper Skouboe oftest Jesper Urbansen; men dette Efternavn svækkedes efterhaanden af til Urbesen, Orbesen og til sidst kendte man ikke længere dets Oprindelse og skrev Orbesen eller endog Orbersen; saaledes finder vi Navnet skrevet i 1740erne.

PERSONALHISTORISKE INDSKRIFTER I MIDDELSOM HERRED

Af Chr. Heilskov.

DET er en selvfølge, at saavel personalhistorikeren som den lokalhistorisk interesserede vil have stor nytte af kendskab til, hvad der findes af ældre indskrifter vedrørende personer i et bestemt omraade. I mange tilfælde vil saadanne indskrifter kunne supplere en mangelfuld eller helt manglende kirkebog. Ganske vist nævner Nationalmuseets store værk „Danmarks Kirker“ alle de i kirkerne for tiden værende indskrifter, men anfører kun i særlige tilfælde deres fulde ordlyd. En saadan vil dog for slægtsforskeren som for descendenten have stor interesse, rent bortset fra det kulturhistoriske bidrag disse gamle grav- og mindeindskrifter yder.

I kirkerne har jeg medtaget alle de inskriptioner, der indeholder personnavne eller forbogstaver til saadanne. Det samme gælder klokkerne; nogle af disse her i herredet har dog ikke kunnet undersøges, da de er utilgængelige. Paa kirkegaarde og andre lokaliteter udenfor kirkerne har jeg medtaget indskrifter indtil aar 1850. Nu forsvundne personalhisto-

riske minder har jeg anført, hvor jeg har kunnet finde dem, og endelig har jeg vedføjet oplysende noter, naar det har været nødvendigt eller gørligt. En punkteret linie betegner, at indskriften har været udslettet eller ulæselig, en tankestreg at der i teksten er en udfyldt plads, og en skraa streg angiver, hvor linjerne i originalen ender. Suppleringer eller forklarende ord har jeg sat i skarp parentes. Runestene har jeg ikke medtaget, da de jo er udførligt omtalt andre steder.

Vinkel sogn.

1) Udvendigt paa taarnet med jernbogstaver:

17 MD FR 74

Bogstaverne betyder *Mette Dorette Friedenreich*, f. ²⁹/₁₁ 1705 (d. af major Janus F. til Palstrup og enke efter generaløjtnant Irminger til Vindumovergaard). Hun lod som kirkeejer kirken reparere. (Andersen: Optegnelser fra Randrup Gods, s. 33).

2) Malet bag paa altertavlen:

O. Nielsen 1908.

3) Paa alterkalken findes 2 skjolde med henholdsvis et bomærke og et Kristusmonogram og derunder: ANNO 1631. Et andet sted paa kalken læses:

EFTER AT WO/ERIS FIENDER / ANNO 1627 / HAFVER
BERØVET VOERIS SOEGEN KIRK / WINCKEL OCH NV
VOER / HERRE HAFVER GIFVET / OS FRED OCH ROE /
IGIEN DAA GIFVER IEG / PEDER OLLEFSEN MED / MIN
KIERE HØSTRV MAREN / CHRISTENSDATTER DENNE /
KALCK IGIEN TIL KIERKEN / GVD TILL EHRE OCH
KIRKEN / TILL EN BEPRYDELSE.

4) Gravsten i koret:

VNDER DENNE [STIEN?] HAFVER ERLIG OC . . . . . /
MAND S [ø: salig] IENS CHRISTENSON FORDUM [TI] /

NGSCHRIFVER MED SIN KIERE HVSTRV M . . . /
GENSDATTER . . . . [BEGRAF . . . ?] OC . . . . / GVD
GIFVE DENNEM EN GLÆDELIG OC [ÆREFULD?] OPSTAN-
DELSE.

IOHAN VON LENNEP VND MARGRETA / GLADE-
BEKS VND IHRE ERBEN BEGREB/NIS DER SELEN GOT
GENEDIG SEY.

Herunder Kristi monogram og 2 vaabenskjolde samt
aarstallet 1636 og atter under dette følgende sentens:

HVO HER AF DØER I STADIG TRO HAND / BLIFV ER
HOS GVD I EVIG RO.

Tilsidst følger endnu en Indskrift, næsten udslet-
tet, dog kan læses:

CHRISTEN PEDERSØ[N] og . . . . [AMDISDATTER?].

Stenen ser ud til at være benyttet 2 gange, idet den
overste og nederste indskrift staar med ophøjede bog-
staver, den midterste med fordybede. *Jens Christensen*
maa have været herredsskriver i Middelsom herred
for 1660, da han ikke findes i landsarkivets forteg-
nelse over retsbetjente, som begynder i nævnte aar.
(Skulde *Christen Pedersen* mon være hans fader?).
Om *J. v. Lennep* og hustru har jeg intet kunnet finde.
Maaske stammer slægten fra Holland; her skal blot
minde om den bekendte hollandske digter *Jacob van*
Lennep (1802—68).

5) Series pastorum sammesteds:

Sogne-Præsterne til Vinkel og Rind i Middelsom
herred fra / Reformationens Tid / og Jesus bød os at
Prædike for Folket Act. 19 / 1. Hr. Kield Medtiener
i ordet Til Domkierken udi Wiborg samme tid / 2.
Hr. Just Lauritzen ligeledes Capellan Til Domkierken
hensov 1573 in Octobri / var dog Provest i Herredet
til Sin død dag. Han blev Sognepræst her og Efter-
kommerne / 3. Hr. Lauritz Iustsen. / 4. Hr. Anders

Skadeland. Kaldet 1611. | 5. Hr. Lauritz Andersen Skadeland. Var præst 1655. | 6. Hr. Oluf Torensen Rye. Bortkaldet. 1673. | 7. Hr. Niels Pedersen Riber. Gich al Verdens Vei. 1682. | 8. Hr. Christian Jensen Torup. Fød i Øster Welling d. 29. Mart. 1659. Kaldet i in Junio 1682 Blev Provest. 1714. Gud Kaldede ham Til sig / d. 21. Iun: 1734. Begraven d: 29 Juni 9. Hr. Jesper Tygesen, Fød og igien fød [ø: døbt] paa Matstrup Gaard d: 10. Nov: 1694. | sent fra Horsens Skole til Academiet 1714. Kaldet af F 4de til / Dollerup Finderup og Raunstrup Sogner d 6 Nov: 1722. | d: 9 Dec: ordineret af Mag: Lintrup. Kom i æcteskab d: 3 Nov: 1724. | Kaldet Til Disse Sogner d: 11 Iul: 1734 af velbr Ianus Fridenreich / Til Palstrup etc: etc: Bekom Kongl: Confirmation d 5 Sept: Indsat i Embedet af Hr Søren Tved Provest og præst i Berring. Død d: 7 oct 1744: | 10. Hr Rasmus Blichvad foed i Fredericia d: 5 Pinse[dag] Anno 1718 | Blev Kaldet Til Disse Sogner d: 12 Novemb: 1744 Døde . . Julius 1762 / Hr. Niels Bygum Krarup fød paa Deiberglund d: 31 Decembr 1727. Blev residerende Capellan i Ringkiøbing Ao 1762 Sognepræst til Vinkel og Rind samme aar, | indtil 1773 da han blev Sognepræst til Veirum i Riber Stift.

Ifølge Wibergs Præstehistorie dode Just Lauritzen ^{1/10} 1575 og Lauritz Andersen Skadeland ^{29/11} 1655. Efter samme kilde var Christian Jensen Torup f. 1657. Jesper Tygesen opgives i Andersen: Randrup Gods at være f. 12. Nov. 1695.

6) Series episcoporum sst:

Biscoperne i Wiborg Stift fra Reformationens Tid |
Derfore loed ieg dig blive i Creta, at du skulle skike

Til rette det, / som stod Tilbage og Tilsette ældste i hver sted som ieg befalede dig : Tit : 1. / 1. Mag. Iacob Schiønning 1537. 20 Aar var tilforn den første sogne præst Til Domkirken / 2. Mag: Kield Hansen Iuel 1556. 12 Aar. / 3. Mag: Peder Tøgersen Løvenbalk 1569. 23 Aar. / 4. Mag: Niels Lauritzen Archtander 1594. Var tilforn slots præst. 28 Aar. / 5. Doct: Iohan Vandal 1616. 26 Aar. / 6. Mag: Vichman Hasebard 1642 – 6 Maaneder. / 7. Mag: Frantz Rosenberg — 1642. 18 Aar. / 8 Mag: Iohan Dideric Bartskar 1664 – 2 Aar. / 9. Mag: Peder Villadsen Slange 1665 — 12 Aar. / 10. Doct: Søren Glud 1675 — 20 Aar. / 11. Doct: Henric Gerner 1692 — 7 Aar. / 12. Hr Bartholomæus Deichman 1700. 12 Aar Kallet til Aggershus Stift i Norge. / 13. Doct: Caspar Vildthagen 1712 — 7 Aar. Var Tilforn Slotspræst. / 14. Mag: Søren Lintrup 1720. Blev Confessionarius et Theologus — 5 Aar. / 15. Hr. Iohannes Trellund 1725. 10 Aar. Var Tilforn Theologus. / 16. Hr Andreas Wöldike, fød i Sommersted præstegaard, Haderslev Amt, or- / dets medtiener i Helsingøer, siden sognepræst sammesteds Provst Til Holmens Meenighed og ved Sæ- / estaten i Kiøbenhavn. Kaldet 1735.

7) Paa prædikestolen:

ANNO 1649 POS MC

8) Ny series pastorum i skibet:

H. Holst, födt i Aarhus 1741, kaldet til Vinkel 1773, död 1806. / N. Thejlgaard, födt i Ølgod 1779, kaldet til Vinkel d: 25 April 1806, död 31 Decbr. 1837. / E. Vesenberg, födt i Viborg 1807, kaldet til Vinkel 1. Maj 1838 kaldet til Melby i Sjælland 22 Juni 1846. / N. R. Øllegaard, födt i Kjöbenhavn 1812, kaldet til Vinkel 29 Septbr. 1846 forflyttet til Stiftsbjergby 31

Maj 1866. / C. E. H. Tuxen, födt i Kjöbenhavn 1825, kaldet til Vinkel 10. August 1866, kaldet til Gadstrup og Syv 20 Januar 1877. / H. H. H. Larsen, födt i Kjöbenhavn 1819 kaldet til Vinkel 27. Marts 1877, död 9. November 1892.

Wiberg har Niels Nielsen Theilgaard f. i Vinding og Niels Rasmussen Øllgaard f. i Asminderød. Hans Henrik Harald Larsen blev kaldet 1867.

9) Fortsat ny series pastorum sst.:

I. A. Ohrt, födt i Flensborg 1857, kaldet til Vinkel 1887, kaldet til Voer og Estruplund 1896, död 1928. / C. C. Jacobsen, födt i Skads i Tönder Amt 1859, kaldet til Vinkel 1896, kaldet til Øster Marie 1914. / C. Mogensen, födt i Vejle Landsogn 1862, kaldet til Vinkel 1914, taget sin Afsked 1927. / P. O. Westergaard, födt i Kjöbenhavn 1884, kaldet til Vinkel 1927.

10) Gravplade af jern i vaabenhuset:

Dödelige | Som gaar dette for en Död til Hvile bestemte sted for[bi] | Giv Dig Tiid for Din egen Dödelighed at betænke. | At besee Levningen af den Plade, | under hvilken ligger Sk . . elevningerne | Af | Den i Livet velædle, i Döden salige | MADAME Mdme MARIA MARTHA GENEÉ | Hun be-
traadde Verdens Skue Plads den 2. Ian 1732 i Svet [p: Schwedt] ved Odern i Mark Brandenburg / Hendes Fader var velædle Hr IOHAN GENEÉ | og Moder Madame MARIA SUSANNA GENEÉ | Hr Lauritz Buch til Randerup glædede Hun med | ægte-
skabs Foreening den 6. Iunii 1761. Hvem hun i lidet over 18 Aar forblev en Troefast Ægtefelle og ved Ham af Gud velsignet | Med 3 Börn 2 Sönnner og 1 Datter. | Hvilke hver for sig som overlevende bekla-

ger | Tabet af en from Hustru og en Æm Moder | Da det behagede Dødens og Livets Herre [at] | Kalde Hende ved en salig Død den 22 Sep [17]79 | Lev Læsere Som Denne Salige Saa tör Du i Livet haabe en Salig Død i Graven | et Godt Navn og tilsidst en ærefuld Opstandelse | Ieg | Farer Op til min Fader til .... | Til min Gud og til eders Gud. Joh . . .

Lauritz Buch, f. i Tyskland, var ejer af Randrup fra 1767 til sin død $22/3$ 1783. Hans Gravsten, af sandsten, laa tidligere paa kirkegaarden. (Andersen: Optegnelser fra Randrup Gods, s. 14).

11) Gravsten fra middelalderen sst. med et kors og ordene:

U
BRI
ADUERTES
VULTUND

Personnavnet er *Ubbe*; de latinske ord synes fordrejede og uforstaaelige. Stenen er afbildet i Løffler: Danske Gravstene fra Middelalderen, tvl. V.

12) Gravsten paa kirkegaarden:

Herunder hviler | de jordiske Levninger af | Fröken | Mariane | Lüttichau | födt i Wilsted Mölle, | d. 5. Febr. 1817, | död paa Randrup, | d. 10 April 1846. | Ofte var din Vandring trang heneden | Sov nu södt Du vandt jo Himmelfreden!

Kirkebogen for Vilsted s. oplyser, at *Mariane Lütichaus* forældre var kapt. Hans Helmert og fru Kierstine Sophie Lütichoe f. Lunöe. Landsarkivet formoder, at Helmert er en Fejlskrift for Helmut.

13) Paa indkørselen til Randrup:

RENOVATUM / Ao 1844 / I. H. Faber.

Johannes Heinrich Faber f. i Lübeck $18/6$ 1797, † i

Viborg ^{24/11} 1869. Han ejede Randrup fra 1837 til sin død. (Andersen: Hist. og genealog. Optegnelser fra Randrup Gods).

I) Forhen fandtes i kirken et epitafium med følgende indskrift (Pontoppidan: Marmora Danica II, 217—18):

Sap. 3:

Justorum animæ in manu Dei sunt & non tanget illas tormentum mortis. (∴: De retfærdiges sjæle er i Guds haand, og dødens plage berører dem ikke).

Her ligger begravet Erlig, Høderlig og Vellærd Mand Hr. Jvst Lavritsøn i Odzgaard; i Bogelige Konster Baccalaureus til Rostoch, Vicarius i Aarhuss-Capitel, Provst i Middelsom Herred og Sogne-Præst til Winchel og Rinds Kircker med sin kiære Hustru Erlig og Gudfygtig Qvinde Karen Jacobs Daatter, som døde tilhobe i een Uge in Octobri Ao 1575. Hans Alder var et Aar nær 100. Hendes Alder var 74. Og lod Mester Hieronymus Justsøn Canich i Wiborg og hans kiære Hustru Karen Olufsdaatter bekoste og sette denne Tasse hans salige Forældre til Ære 1604.

Om Just Lauritsen se nr. 5. Hans søn var den bekendte digter, ovennævnte magister Hieronymus Justesen Ranch, f. i Horsdal (Vinkel s.) 1539, † 1607. (Se Bricka: Dansk biografisk Lexikon).

II) Tidligere fandtes ligeledes et epitafium, vist over en søn af hr. Anders Nielsen Skadeland, efter sagnet skudt paa Odsgaard af svenske soldater under krigen 1644—46. Epitafiet blev borttaget ca. 1840. (Andersen: Optegnelser fra Randrup Gods, s. 34, 37).

Rind sogn.

- 1) Udvendigt paa kirketaarnet med jernbogstaver:

C K
M D   F R
1774

Om Bogstaverne M D og F R se Vinkel sogn nr. 1. Angaaende betydningen af C K kan intet oplyses.

- 2) Over indgangen til taarnrummet (tidligere gravkapel) findes 3 vaabenskjolde, i det første 3 sække (Folsach), i det andet et pindsvin og en ræv (Jesper-son), i det tredje en flyvende fugl og 3 hjerter (Hauch). Herunder indskriften:

Ao 1786. / ERICH IESPER SON. / KIRSTINA FOLSACH. / CHRISTIANA ULRICA HAUCH.

OMKAST. OS EI VORIS HVILESTÆD. FORDI VI ERE DØDE / MEN LAD OS SOVE HER I FRED. TIL VI FOR DOMMEN MØDE.

Se nedenfor.

- 3) Paa en kisteplade ophængt i taarnrummet:

Intet er Glædeligere / end et kierlig ægteskab / og intet bedrøveligere / end saadanne oprigtige Venners Skilsmisse / dette erfarede / Høyædle og Velbaarne Hr ERICH de IESPERSON / Herre til Schaungaard / Fød paa Høgholt d: 10. November 1731 / Faderen Hr Jesper Jespersen til Høgholt, / Hvidstedgaard, Seilstrup og Nielstrup [o: Nibstrup] Kongl. Majest.s / Iustitz-Raad og Assessor i høyeste Ret / og Moderen Iohanna De Kierulf / Han blev først glædet ved en kierlig ægteforening med Velædle Jomfr ANNA CHRISTIANA FOLSACH d. 12. Ap: 1770 / men denne Glæde varede ikke længe, / Thi Døden berøvede Ham denne kierlige Ægtefælle d: 23 Sept 1782 / Han fik igien den tabte Glæde oprettet / Ved at

indtræde i nye ægteskab / med Høyædle og Velbaarne
 Frøken | CHRISTIANA ULRIKA De HAUCH d:
 27 Octbr 1783 | Men denne høyt elskende maatte han
 med Bedrøvelse forlade | Da Dødens Budskab blev
 ham tilskikket / d: 3. Januari 1791 i hans Alders 60
 Aar | Vor Glæde i Verden er liden og kort | Som fly-
 vende Fugl den skynder sig bort | Og lader os Sorgen
 tilbage | Men Glæde i Gud er bestandig og Sød |
 Den ikke forsvinder i Liv eller Død | men voxer med
 Evigheds Dage.

Ved den første hustrus vielse i Tvede sogn, Randers
 amt, viser det sig, at hendes rette navn var Kirstina
 Folsach. Hun var da fra Gessinggaard.

4) Paa en dito sst.:

Menneskets | og Blomstens Herlighed | ere derudi
 Liige | at bege varer en stakket tiid | Det bevidner
 ey alleneste den Sandrue Gud selv | Men og Welædle
 og Welbyrdige Frue | KIRSTINA Föd FOLSACH |
 Hun kom til Verden i Ringsted i Sælland | den 13
 May 1738 | Faderen. | Welædle Hr: Melchior Folsach
 Kongl: Mayst: Amts Forvalter | Moderen. | Welædle
 Madame Folsach Föd Grillen. | Hendes Gode op-
 dragelse og Fornuftig Forhold | Giorde Hende æret
 og elsket af alle | og omsider bragte Hende i ægte-
 skab / den: 12 april 1770: / med / Welædle og Wel-
 byrdige Hr ERICH de IESPERSON | Til Schaun-
 gaard / Deres ægteskab var ikke af Gud velsignet
 med börn | men med ald anden timelig Velsignelse: |
 efter 13 aars kierlig ægteskab | maatte Hun imod Hen-
 des Villie | Forlade en kierlig ægtefælle | og følge
 Dødens Budskab | Den 23de Septbr 1782. | i Hen-
 des Alders 44de Aar | Her hviler mit Legem i Roe

og i Fred / men Siælen hos Iesum har blivende Sted /
Naar Döde skal höre den höyestes Bud / Da Legem
og Siæl sig fryde i Gud.

5) Marmortavle i skibet:

JENS NIELSEN / SÖN AF GAARDMAND NIELS
THOMSEN / OG HUSTRU MARGRETHE JENSDATTER, /
FÖDT 9de MARTS 1839 OG FALDEN I KAM- / PEN FOR SIT
FÄDRELAND VED DYBEL 18de / APRIL 1864. HAN VAR
EN GOD OG KJÆR- / LIG SÖN OG SAVNES DYBT AF
SINE GAM- / LE FORÆLDRE OG EFTERLEVENDE
BRO- / DER. HANS STÖV HVILER BLANDT HANS /
FALDNE KAMMERATERS, MEN DENNE MIN- / DE-
TAVLE SATTES AF DYBT SÖRGENDE / FORÆLDRE.
VELSIGNET VÆRE / HANS MINDE.

Vindum sogn.

1) Paa Vindum kirkes vaabenusgavl findes et mo-
nogram, der kan oplöses til A B S R. Det samme staa
over Vindumovergaards vestgavl tilligemed aastallet
1648.

Bogstaverne betegner rigsmarsk *Anders Bille*, f. $13\frac{1}{3}$
1600 (s. af Erik B. og Mette Banner), † $24\frac{1}{10}$ 1657, og
hustru (*Ane*) *Sophie Rosenkrantz* (d. af Jacob R.).
† 1667. A. B. ejede Vindumovergaard vist fra ca. 1646.
(Om ham se Bricka: Dansk biogr. Lex.).

2) Gravsten udvendigt paa vaabenuset med bil-
leder af en præst med hustru. Indskriften paa stenens
förste halvdel (over præsten) er bortslidt, derefter
følger:

... MED SIN KIERE HVSTRV ... / ... GVDFRÖC-
TIG / QVINDE MAREN [TAMES] / DAATTER SOM DÖDE
/ AAR 16 — HINDIS AL/DER — AAR ... / [LEVE]DE
DI VDI [26?] AAR / ... B — AAR GVD GI[FVE] ...
[ALLE?] ...

Maren Tamesdatter kan muligvis have været gift med *Søren Simonsen*, der nævnes som sognepræst til Vindum 1612.

3) Bag paa altertavlen:

P. Juliussen
1938. MALER

4) Paa gitterlaagen til gravkapellet i taarnet:

HES CMF

Herunder 2 vaabenskjolde; i det ene ses en figur, der ligner et stenalter, i det andet en ræv og et hjerte. Om bogstavernes betydning se næste indskrift.

5) Marmortavle i gravkapellet:

I DISSE KISTER / GIEMMES DE IORDISKE LEVNIN-
GER / AF HERR CANCELLIE-RAAD / HANS EILER
STEENFELDT / FORDUM EIERE AF DEMSTRUP / OG
TILSIDST AF VINDUMOVERGAARD / OG SCHAUN-
GAARD / DER DØDE / I RANDERS D. 19DE JANUARI 1779
GL. 76 AAR / MED SIN FRUE / CATHRINE MARIE FOSS
/ SOM DØDE / I RANDERS D. 7DE OCTOBER 1784 GL. 88
AAR / HVILKE SKIENKEDE / ET TUSINDE RIGSDALER /
TIL DETTE / BEGRAVELSES VEDLIGEHOLDELSE / FOR
DEM ALLENE / OG TO TUSINDE RIGSDALER / TIL VIN-
DUM SOGNS FATTIGE / FORUDEN FLERE BETYDE-
LIGE GAVER / TIL / MILDE STIFTELSE ANDENSTEDS.

GUD LAD DEM HVILE TRYGT TIL IORDEN SKAL
FORGAAE / OG MED GUDS BØRN GLAD TIL ÆRE DA
OPSTAAE.

6) Kisteplade sst.:

*Kunde Viisdom og Forstand / Kunde Sinds og Le-
gems Styrke / Kunde Riigdom og Vælde / Frelse fra
Döden / Saa havde denne Kiste ei giemt det Dödelige
af Den / I Livet Velædle og Velbyrdige og i döden
Salige / Her Hans Eiler Steenfeldt / Kongl: Majests*

Virkelige Cancellie Raad | Hvis Födsels Sted var ved Hadsund d: 1 Mart: 1705 | og Bryllups Sted paa Dronninggaard d: 20 Febr. 1752 | Med Madm Cathrine Marie Foss | afg: Peder Niensens Enke | Som nu beklager igien en brav Mans Död | Var Hans Ægtestand ufrugtbar paa Livs Afkom | Saa var den des Frugtbarere paa Timelige Velsignelser | Hvilke Han ved Bön og Arbeide erhvervede sig | Saa Han i Aaret 1747 blev Herre til Demstrup | hvilket var Hans Levested til Aar 1775 | Da Han flöttede I sin Gaard i Randers | Hvilket blev hans Döds Sted d 18 Januar 1779 | Efter at han kort tilforn havde tilkiöbt Sig | Windum-overgaard og Skavengaard. | Hans store Indsigter I Lovkyndighed og Landvæsenet | Samlet med Redelighed og Retsindighed | Forhvervede Ham Alles Höyagtelse og Tillid | Saa Han blev brugt i adskillige Kongl: anbefalede Commissioner | og blev Land Commissarius i Aaret 1771 | Han var de fortrengetes sikre Tilflugt | De Raadvildes oprigtige Raadgiver | Hans Villighed Hialp alle til Rette | Hans Retferdighed gjorde alle Ret | Han var ærlig i at talle Sandhed | Trofast i at holde Löfter | Utrættet i at arbeide | Standhaftig i at overveje Besværligheder.

Saa fældte Döden om en Stor og vigtig Mand | Hvis uforvented Tab vi alle maae beklage | Men ingen Död og Tiid og Avind er i Stand | Hans velfortiente Ros og Naun ham at betage.

7) Dito sst.:

Gal. VI, 9. | Naar vi Giöre det Gode lader os ikke blive trette | thi vi skal og höste i sin Tiid. | Saa tænkte og handlede | Den i Live velædle og velbyrdige | Nu i Döden Salige | Frue CATHRINE MARIE

FOSS / Föd paa Giessinggaard d: 16 August 1696 / Af Faderen Hr Christian Foss Forpagter sammesteds / og Moderen Mad: Anne Söeskouf. / Kom i förste Ægteskab d: 11 Octobr 1774 med / Hr Peder Nielsen Forpagter paa Dronninglund / Hvor Hun blev Enke d: 18 May 1730 / I Andet Ægteskab kom Hun d: 20 Febr 1739 med / Hr Hans Steinfeldt til Demstrup / Kongl: Majest: virkelige Cancellie Raad, / Som döde i Randers hvor de boede d 18: Januarj 1779 / Nu Hun atter var bleven Enke satte Hun sit Haab til Gud, / og ikke til den uvisse Rigdom / men anvendte den paa der med at Giöre Got. / Thi Hun bortgav i levende Live / over 60 000 Rixdaler / og efter sin Död 18 000 Rixdr til milde Stiftelser / Hvorover Hun i Dette Liv höstede / et fornöjet Sind en god Helbred / og en høy Alder. / Da Höstens Herre optog Hende i sin Lade / Den 7de Octobr 1784 / Hvor Hun som her saede i Aanden / Höster nu det ævige Liv af Aanden.

Du mæt af Dage gik med lyst til gravens Kamre / Dog trættedes ej ved at Giöre venner Got / Thi Kierker Skole Bye Dit Naun i Staal udhamre / Derfor annammes du af dem i Himlens Slot.

8) Paa den ene af klokkerne:

STØBT. AF. P. P. MEILSTRUP. I. RANDERS. 1854.

9) Series pastorum i Brandstrup filialkirkes skib:

Præsterne i Brandstrup forhen Faldborg Sogn. / Mogens (Nielsen?) 1536. / Jens Hjeresen / Niels Laugesen 1573. Provst 1579. / Søren Simonsen 1612. / Mikkel Madsen 1620. † c. 1640. / Christopher Jespersen Bruun 1640—1680. / Hans Hansen Steenstrup 1680 — † 1712. / Jens Jensen Bering 1712 — † 1727. /

Laurits Lauritsen Lassen 1727—1741 († 1789.) | Anders Hansen Haasum 1741—1743. († 1777.) | Mikkell Hansen Grimstrup 1743 † 1768. | Andreas Hoyer 1768—1806 († 1814.) | Niels Ove 1806—1818 († 1855.) | Jørgen Ludvig Brandt 1818—1829 († 1844.) | Peter Jørgen Stougaard 1829—1843 († 1865.) | Henrik Christopher Glahn 1843—1853. | Christian Frederik Bartholin | Halvorsen 1853—1866. | Julius William Georg Lassen 1867 † 1878. | Georg Severin Valdemar Engelsted 1878—1886. | Jens Kristian Sofus Karsten | Thorbjørnsen 1886—1897. | Frederik Laurentius Fabricius Dahl 1897—1906. | Jens Christian Sevaldsen 1906—1913. | Carl Cornelius Gadegaard 1913—1924 († 1925.) | Marius Hansen 1924—1934. | Svend Carl Kemp 1935.

Pontoppidan meddeler (Danske Atlas IV, 656—57), at der paa hans tid (1768) i Vindum kirke fandtes en lysekrone, givet af *Janus Friedenreich* til Palstrup (f. 1676, † 1755 ell. 57), samt over skriftestolen et gammelt epitafium, hvis indskrift var ulæselig

- Bjerring sogn.

1) Paa bagsiden af altertavlen:

OPFORT ANNO 1617. RESTAURERET 1890. L. DYRBERG. NYE BILLEDER 1928. ST. V. PEDERSEN.

2) Paa alterstagerne:

AO. 1690. FORERET. TIL. BERING. KIERKE. AF. IENS. POVEL. SØN. OG. HANS. HVSTRV. KAREN. ANDERS. D.

3) Series pastorum i kirkens taarnrum:

Ebr: Cap: 13.7. | Kommer Eders Ledere ihu, som have sagt Eder Guds Ord! | Præsterne til Bjerring og Mammen Sogne fra Reforma- / tionen have været disse:

| 1. Herr. Kjeld Stair, levede som Præst 57 Aar fra 1517 til 1574. | 2. H: Christen Kjeldsen Stair, 3 Aar fra 1574 til 1577. | 3. H: Christen Pedersen Busch, 1 Aar fra 1577 til 1578. | 4. H: Hans Nielsön Tisted, 9 Aar fra 1578 til 1587. | 5. H: Niels Christophersön Lee, 20 Aar fra 1587 til 1607. | 6. H: Niels Herlufsön Borup, 40 Aar fra 1607 til 1647. | 7. H: Niels Christensön Hjermind, 26 Aar fra 1647 til 1673. | 8. H: Rasmus Christensön Fog, 41 Aar fra 1673 til 1714. | Samme ottende Præst udi Ordenen, haver sine hæderlige Formænd til Ære og Amindelse, ladet dette, Overskrevne | oprette og optegne Aar 1692. Tilmed haver han og paa | egen Bekostning ladet hervedenfor en aaben Begravel- | se berede til Hvilested, som for sig og sine saa og for | sine hæderlige Efterkommere, hvilke udi Fremtiden re- | comenderes baade de Begravne og Begravelsesstedet | at ville hædre og holde vedlige.

Langs rammen læses:

Præstens Læber skal bevare Forstand. Og de skal søge Loven af hans Mund. | Thi han er den Herre Zebaoths Engel Malach: 2:7. — R. C. F. M. N. D. 1692.

Lover Herren i Herrens Tjenere | I som staa i Herrens Hus. Psal: 135.

Den 5te af ovennævnte præster kaldes i Wibergs Præstehistorie Niels Christensen Lee. Bogstaverne fornedet betyder Rasmus Christensen Fog og hustru Maren Nielsdatter (Pallesbjerg).

4) Ny series pastorum sst.:

Series pastorum / Herr Sören Tved, Præst i 31 Aar fra 1714 til 1745. | H: Johan Christian Zimmermann, 51 Aar fra 1745 til 1795. | H: Thorkild Kleve Munch,

18 Aar 1795 til 1813. | H: Jens Frederich Becker, 17 Aar fra 1815 til 1850. | H: Niels Christian Brock 18 Aar fra 1850 til 1848. | H: Frederik Peter Welding 8 Aar fra 1848 til 1856. | H: Christian Malta Müller 10 Aar fra 1856 til 1866. | H: Niels Peter Raaschou 12 Aar fra 1866 til 1878. | H: Ditlev Ludvig R. Götzsche 7 Aar fra 1878 til 1885. | H: Christian Anton Jensen 8 Aar fra 1886 til 1894. | H: Carl Christian Jespersen 15 Aar fra 1894 til 1909. | H: Christian Krag 8 Aar fra 1910 til 1918. | H: Jakob Søndergaard Jensen — Aar fra 1919 til —

Om Basunen giver en / utydelig Lyd, hvo vil berede / sig til Krig. 1. Cor. 14.8.

Den første præst i denne række kaldes hos Wiberg Søren Christensen Tvede, nr. 2 Johan Christiansen Zimmermann. T. K. Munch nævnes som præst fra 1795 til 1813, N. C. Brock til 1847 og P. F. Welding til 1855.

5) Paa klokken:

DER. KERKEN. FORSTENDER. THOM. WOLDEKLAVIS. THEYSSE. VNDE. ODERT. POLLE. / LOD. STØBE. DNNE. KLOCKE. PAA. KIRKENS. BEKOSNING. BORCHADUS. GELLEGETER. ME. FECIT. ANO. 1599.

Der er aabenbart gaect kludder i denne indskrift, særligt hvad dens plattyske del angaar. Borchard Gellegeter (eller Gelbgiesser) har (foruden kanoner) stobt adskillige klokker til danske og skaanske kirker i tidsrummet 1585—1613. Han synes nærmest at være en tysker, men C. Nyrup bemærker, at han muligvis er identisk med den Borkvart (Jensen?) Quelkmeyer, kgl. stykkestøber, der blev begravet i Nicolai kirke i København ^{25/8} 1613. (Kirkehist. Saml. 3. r. IV, 259—60).

I Bjerringbro mølle opbevares følgende afskrift af en zinktavle, der har hængt i Bjerring kirke:

Her hviler Støvet af Maren Christensen, født i Demstrup den 3die November 1792 og Død i Bjerring Mølle den 19tende Februar 1861 i hendes 69 Aar. Hun var trende Gange gift, 1ste Gang med afgangne Møller Anders Eriksen. 2den Gang 1827 med afgangne Laurs Andersen og 3die Gang 1831 med hendes endnu levende Mand, Mogens Christensen. I disse 3 Egteskaber blev hun ved Guds Velsignelse Moder til 7 Børn, hvoraf 2 Modtager hend Hisset, 2 Døtre, en fra hver af hendes første Egteskaber, samt 2 Sønner og en Datter af sidste Egteskab, begræder med hendes efterlevende Mand Tabet af en god og elsket Moder, en trofast og virksom Egtefælle, hvor de af Hjertet siger inderlig Tak for hvad [hun] var og virkede for dem, medens de nedbeder Velsignelse over hendes Ainde: og Fred med hendes Støv.

Mammen sogn.

1) Bag paa altertavlen:

I N M
[DN 9?] NICOLAI MANDI 9
1694

Hvis der staar DNUS (9 = us), kan det være en forkortelse af dominus (hr.), men en præst til Bjerring-Mammen af ovenstaaende navn kendes ikke.

2) Dito:

A. Andersen / Maler / 1886.

3) Gravsten paa kirkegaarden:

FORDOM / KIRKESANGER / SKOLELÆRER / SAUG-
MANDS BEEN / BLEV NEDLAGT / UNDER DENNE /
STEEN / Ao 1840.

Christen Saugmand døde $^{26}/_4$ 1840, 66 Aar gl.

4) Gravkors sst.:

1822 / *Pederine Mariane Saugman* / 1836.

Ovennævnte, f. $^{23}/_{11}$ 1822, var datter af lærer Saugmand.

5) Dito sst.:

1791 / J: *C: Saugman födt Steenberg* / 1850.

Lærer Saugmands hustru *Johanne Christiane*, † $^{14}/_{10}$ 1850, var f. i København. Hendes fader *Peder Steenberg* faldt i slaget $^{2}/_4$ 1801.

6) Paa en egebjælke i en gaard i Mammen by:

A. N. L. — Æ. E. D. H. H. 1721.

Bogstaverne betyder gaardens daværende fæster *Anders Nielsen Lindgaard* og hustru *Ædel Eriksdatter Hesselholt*. (Se Andersen: Optegnelser fra Randerup Gods s. 378).

Bjerringbro sogn.

Paa en stentavle paa Bjerringbro vandmølle:

M C S + M C D

18 B M 42

Bogstaverne betegner *Mogens Christensen* og *Maren Christensdatter*. B M er Bjerring mølle. (Se iøvrigt under Bjerring sogn). Stenen sad forhen paa en hosliggende i 1912 nedbrudt vindmølle.

Paa en kørelade ved møllen har staaet navnet *Anders Eriksen* (fra Herkegaard) og aarstallet 1824. Vedkommende var ejer af Bjerring(bro) mølle.

Hjermind sogn.

1) Udvendigt paa kirkens sydside med jernbogstaver:

M C F H 1245

Betydningen kan ikke udfindes. Aarstallet synes at skulle være 1745.

2) Paa bagsiden af altertavlen:

ERIK ENVOLDSEN 1822.

Maaske søn af Enevold Enevoldsen, der var sogne-
degn i Hjermind 1794.

3) Sammesteds:

*Restaureret og Malet Aar 1911, i April Maaned af J.
Aug. Sebastiansen Malermester i Aarhus. Arkitekt B.
Fritz af Aarhus.*

4) Paa de gamle alterstager findes 2 skjolde med en
figur i hver, i det ene en nellikelignende blomst, i det
andet et lam med korsfane. Over skjoldene læses:

C P B. K G D

Navnene er *Christen Pedersen Bjerregrav*, præst i
Hjermind 1617 ell. 19, † 1664, og hustru *Karen Gre-
gersdatter*, † 1674.

5) Paa en nyere 7-armet alterstages:

*Peder Sørensen 2. Paaskedag. 1878. Trofast er han,
der har kaldet os.*

6) Gravsten i koret med billeder af en mand med
hustru. Foroven 2 skjolde med henholdsvis et bomærke
og et Kristusmonogram. Under portræterne ind-
skriften:

HER LIGGER BEGRAFVED E : [o: erlig] OC WELACT
MAND ANDERS / ANDERSON I HIERMEND. FORDVM
HERRITZFOGIT I MEIELSOM / HERRIT SOM DOD DEN
10 AVGV[STI] ANNO 1623 HANS AL: 80 AAR / MED SIN
K : [o: kiere] HVSTRVE OC G : F : [o: gudfrygtige] QVINDE
ANNE JENSID : SOM DØDE / DEN. 8. MAII AR 1615
HINDIS AL: 73. AR. LEFDE DE I ECTESKAF / 45. AAR

OC AFLEDE 4. SØN: OC 4. DØT: HVIS SIELLE GVD HAFVER.

Anders Andersen nævnes som tingsvidne 1573 og blev aaret efter herredsfoged. Denne bestilling fra- traadte han inden 1620, da eftermanden nævnes. A. A. var muligvis søn af Anders Lassen i Hjermind, der var herredsfoged omkring 1540.

7) Dito sst. med billeder af en præst med 2 hustruer. Øverst to Kristusmonogrammer, det ene med en kors- formet forsiring foroven. Under figurerne læses:

HER LIGGER BEGRAFVEDT, HEDERLIG MAND, HER
 NIELS IENSON, / BARNEFØD I VONSILD, FORDVUM
 SOGNEPREST TIL HIERMEND LEEI OC / HIORTHIEF
 SOGEN SOM DØDE 20 AVGVS ANO 1619 HANS A: 70
 AAR MED / TVINDE HVSTRVER E: OC G: F: QVINDE
 ME[TTE] PEDER[S]D: FØD I ROMLVND PREST / GAARD
 SOM DØDE DEN 12 APRILIS 1607. HINDIS AL: 64 AAR.
 LEFDE DE I ECTESKAF / 34 AAR. DISLIGISTE E: OC
 G: F: QVINDE, KAREN GREGERSD: FØD I VESTER
 VELLING / LEFDE DE I ECTESKAF I 10 AAR OC DØDE
 DEN — I HENDIS ALDERS — AAR 16—.

Karen Gregersdatter blev gift 2. gang med den under nr. 4 nævnte Christen Pedersen Bjerregrav.

8) Mindetavle af zink paa skibets væg:

Consistorialraad / *Hans Bierregaard* / R. af D. og Dbm.
 / död i Hiermind Præstegaard / den 12. Januar / 1860.

9) Dito sst.:

Consistorialraad / *Hans Bierregaard* / R. af D. og Dbm.
 / födt i Gientofte i Siælland / den 22. Februar / 1766.

Mellem bccge mindetavlerne hænger et lille maleri af en mænd i præstelig dragt (ikke ornat), utvivlsomt forestillende Bjerregaard. Han var præst i Hjermind 1798–1857 og søn af „den lærde bonde“ Hans Jensen i Bjerregaard i Gientofte, senere ejer af Løvegaard.

Konsistorialraad B. hørte til datidens foregangsmænd, særlig paa plantningens omraade. (Se iøvnr. Bricka; Dansk biogr. Lex.).

10) Dito sst.:

Herunder / hviler det Iordiske af den i Livet / hæderlige og agtbar, nu hos Gud salige / Mand Ström-pchandler og Gaardeier / Lars Christensen / Födt i Hjermind 27. Aug. 1794 / Död sammesteds 13 Septbr. 1847. / Han var en sand Christen, en redelig, hjælp-som og / tjenstvillig Ven for de Mange, der kjendte ham, den ömmeste og kjærligste Ægtefælle og Fader / Hans Minde leve i Velsignelse! Fred med dit Stöv! / Gid jeg maa döe som de Retfærdige, / og gid min Ef-tertid maa være som deres! / 4. Mosb. 23, 10.

Lars Christensen var sön af Christen Smed i Hjer-mind.

11) Dito sst.:

Minde / over hedengangne Gaardmand / og Hus-fader / Christen Laugesen af Taul födt i / Sönder Tulstrup d: 2den Mai 1822. Han indgik Æg- / teskab med Mette Marie Christensen af Lee d. 19de / August 1861 og bleve de i dette deres Samliv af Gud vel- / sig- net med 3 Börn, der med Moderen maa haardt / be- klage Tabet og Savnet af en Trofast kjærlig og virk- som / Ægtefælle og Fader, — Stille og rolig var hans Færd her / her [!] iblandt os og troligen passede han sin vante og daglige / Gjerning i dette Fredens Hjem, Herren havde skjænket ham / hernede, og der vil hans Minde ogsaa inderlig blive / bevaret i kjærlig og tak- nemlig Erindring af / Hustru og Börn, samt Slægt og Venner. / I hans 61 Aar bortkaldtes han fra dette /

Liv den 15de December 1882. / Elsket og Savnet!! / Minde / Fra Hans Södskende.

Kirkebogen oplyser, at *Kristen Lavesen* fødtes $\frac{2}{5}$ 1825 som søn af gaardmand Lave Sørensen og Mette Larsdatter i S. Tulstrup.

12) Dito sst:

Minde / over vor hedengangne / Fader Gaardmand / Lars Pedersen / af Hjermind fra hans 4 / Efterlevende Börn / Fader tak for al din Kjærlighed / Tak for hvad du var for os hernede / For din Virksomhed og Gavn og Held / Trofast alt du vilde os berede / Nödigg saa vi dig at drage bort / thi endnu du var vor sikke Stötte / Under Livets Modgangs Skyer sorte / Sorg til Glæde du saa let ombytte / Fred med dit Stöv / Amen.

Af gravstenen paa kirkegaarden fremgaar, at *Lars Pedersen* var f. i Vinkel $\frac{12}{4}$ 1824 og døde i Hjermind $\frac{12}{2}$ 1882.

15) Mindestotte i præstegaardens have. Paa forsiden:

TIL MINDE OM / KONG FREDERIK / DEN SIETTES / HØIE NÆRVÆ / REISE HER OG I PRÆSTEGAAR / DEN'S PLANTASIE / DEN 17 JUNI / 1826.

Paa bagsiden:

SATTES / DENNE STEEN / AF PRÆSTEN / H. BIERREGAARD / OG HUSTRU / E. SJØRSLEV.

Paa fodstykket:

FORFÆRDIGET AF S. VISTOFT.

Om *H. Bjerregaard* se nr. 9. — *Søren Sørensen Wistoft*, ejer af Vibæk og Sulbæk møller i Tapdrup s., f. c. 1796 (s. af Søren W., sognedegn i Vinkel, og

Anne Marie Sørensdatter). Han skal have udhugget forskellige andre mindesmærker m. m.

Før Hjermind altertavles restaurering i 1911 har der paa hovedgesimsen staaet to kvindefigurer, den ene med et sværd, den anden med en nøgle, begge holdende skjolde, hvori der ifølge velvillig meddelelse fra Nationalmuseet har staaet:

KRISTIN : S/ERENS/EN : IKIE/LINH/ØL — KARE/N :
NIEL/SDATE/R : IKIEL/INHØL.

Christen Sørensen var fæster af gaarden Kællinghøl. Han og hustruen *Karen Nielsdatter* skænkede altertavlen, der efter oplysning fra Nationalmuseet stammer fra 1620'erne eller 30'erne.

Lee sogn.

1) Paa altertavlen:

Guds Kierkis Prædick Stoel og gamle Altertaufle, / omvexlet blefv med nye af Fru Grafinde SCHEEL, / Men Herritz foged Höeg staffere loed hver Naufle, / Der for Dem give Gud i Himlen Lod og Deel. / 1734.

Ovennævnte grevinde var *Auguste Scheel f. Winterfeldt* (enke efter grev *Christen S.*), f. 20/7 1697, † paa Ulstrup 5/3 1740. — Om herredsfoged *Høeg* se nr. 4.

2) Paa alterstagerne:

JOMFRVE. METTE. KAAS. TIL. HIMMESTRVP. ANNO. 1685.

Mette Kaas (datter af *Mogens K. til Støvringgaard* m. m. og *Sidsel Friis*), levede 1656 og døde ugift 1695. Om hende se Saml. til jydsk Hist. og Topogr. II, 355 flg.

3) Paa begge lysekronerne:

Skænket af Gaardejer I. P. Thomsen (Braad) af Lee den 24 - 12 - 1910.

4) Epitafium i skibet af marmor med træramme. Foroven staar :

PH ACL
[Jahve]

Herunder indskriften:

Her neden for hviiler / dend i Live / Welædle Hæderbaarne og gud / Elskende Madame ANNE / CATHRINE LASSEN: Føed Paa / Helstrup gaard dend 12 January Ao 1697 døed / I Lee Søegaard. d: 7 February Ao 1736. udi sin Alders / 39 Aar 3 uge 4 dag / Og dend i Live / Welædle Welviise og Høy For nemme / Seigr PETER HØEG / Fordum Kongelig Mayts Herreds Foged over Medelsom / og Synder Liung Herreder. og Birkedommer til Skiærn / Birke Ting. Føed. Paa Hougaard i Hadersleb / Huus Amt dend 10 Iulii Ao 1691. døed / I Lee Søegaard. d: 8 decembr. Anno 1753 / Udi sin Alders 62 Aar / De begge Her i 16 Aar forenede i ægte / Kiærlighed ere nu Hos gud I Ævig / hedens Aar samlede i salig / Kiærlighed.

I Cor: 13: v. 13 / Troe Haab Kiærlighed / Dise Tre: men størst iblant / dise er Kiærligheden.

Anne Cathrine Lassen var utvivlsomt datter af godsforvalter Jens Lassen, der døde i Helstrup 1728. Peter Høeg blev ²⁸/₆ 1720 udnævnt til herredsfoged; han tog sin afsked 1751.

5) Stort sandstens-gravmæle paa kirkegaarden med en søjle foroven:

Paa søjlen:

Cancelliraad / C. Hedegaard / Födt d: 2 Sep 1764
/ död 7 Ian / [1816].

Frue [M. C.] F. Hedegaard / födt de [Sehested] /
den [3] Novemb / 1761 / död den 14 Decemb / 1847.

Paa fundamentet:

ÆDEL VAR DERES DAAD / VELSIGNET VÆRE DERES
MINDE / TAKNEMMELIG HENGIVENHED LOD REISE
DETTE MINDE / OVER DERES IORDISKE LEVNINGER.

Kancelliraad, birkedommer *Christen Hedegaard*
ejede Himmestrup fra 1801 til sin død 1816. *Margrethe Christopherine Frederikke Hedegaard f. Sehested*,
ejerinde af Himmestrup med underliggende mølle og
bøndergods (d. af Holger S. til Tim m. m. og Edel
Margr. Christophersd. Gersdorff).

6) Gravsten paa samme gravsted:

HER UNDER / HVILER / DET IORDISKE / AF KAM-
MERIUNKER / IOHANNES PREETZMANN / FÖDT I
DECEMBER 1793 / DÖD 18 APRIL / 1842.

J. Preetzmann, forpagter af Lille Himmestrup, døde
under et besøg paa Strandet ^{18/5} 42. Han var gift med
Elise Sehested.

7) Paa et sandstens Kors ved siden af:

*Her hviler / et inderligt elsket Barn / Forældres
Haab og Glæde / fød den 7 Januari 1824 / död den
20 October 1826.*

Paa den modsatte side af korset har staaet en ind-
skrift, hvoraf nu kun enkelte bogstaver kan skimtes.
Hvad barnet har heddet, kan ikke oplyses, da hver-
ken daaben eller dødsfaldet findes indført i Lee kirke-
bog. Men det har vel været et barn af ovennævnte
Preetzmann.

8) Gravsten paa østsiden af kirkegaarden:

MINDE / OVER GAARDMAND / NIELS CHRISTENSEN
/ AF / NORRE TULSTRUP / FODT 22 MARTS / 1776 /
GIFT 3 GANGE / DOD 29 AUGUST / 1831.

Ovennævnte var søn af Christen Andersen i N.
Tulstrup.

Hjorthede sogn.

1) Paa bagsiden af altertavlen:

*Opmalet 1873 af A. Buemann Randers. — Malet
1923 af Mads Jensen Lee.*

2) Paa døbefadet 2 skjolde, det ene delt ved en
vandret linje, det andet indeholdende en heraldisk
lilje. Herover:

I. K. D. I.

3) Paa lysekronerne:

MARTIN MIKKELSEN 1922.

4) Gravsten som dørlise foran vaabehuset. For-
oven et timeglas og paa hver side af dette en ubestem-
melig figur:

[H]ER VNDER HVI/LER . . . [DE]NNE / SALI[GE]
MA/ND PEDER [SØ]/RENSEN / . . . [EL?] PAA H/IMMEL-
STRVP / OC DØDE PAA / [HI]MM[ELSTRVP] / . . . . /
ANNO 1721 . . . / . . .

Vester-Velling sogn.

1) Gravsten i koret:

*Her giemmes den Iordiske deel / af Mag: IENS
VON HAVEN / Fød den 15 decembr: 1696. død den
9. Juni 1778 / Som blev kaldet Til præst for Vester
Velling / Og schiern Meenigheder. d: 25 Iunii 1728
Og beskikket / Til proust I Midelsom Herred. d: 25*

sept: 1745: Med sin høyt | Elskte Hustrue ELSE-
BETH Frausing. Fød 1689. d: 19: Febr: død | d: —
Gift Først Med hr. LAURITS høst. Sogne præst /
Sammesteds som levede med hende 8½ Aar og i det
ægteskab | har været Moder til 3 Sønner og 1 datter
af hvilke ien søn og ien | datter døde i deres barndom
men i det sidste Ægteskab | Havde ingen børn dog i
samme opfødte mange børn: | det støv som hviler her
i Haab til evig Glæde | oplives skal tilsidst og for
guds ansigt træde | giv agt paa sidste ting . . . see
dig om | bered dig værdelig til Himlens sidste dom.

Rom: 14 c. v. 8 / En[ten] Vi leve / eller Vi døe ere Vi /
Herrens.

2) Mindetavle i skibet:

Her | Boede den gode Siæl | af den i Livet | Vel-
ærværdige og Høilærde nu salige | Hr CLEMENS
POULSEN MÜLLER | Sogne Præst for Vestervelling
og Schiern | Menigheder, og Provst over Middelsom
Herred | Fød i Carlbye 1744 deponerede fra Roeskilde
| Skole 1761, Reiste 2 gange udenlands | Blev Kaldet
til Præste-Embedet 1774 | Gift 2d gange | 1, med
Iomfr BERTHE CATHRINE v. HAVEN | 2, med
Jomfr MARIANE POULSEN | I hvert Ægteskab
Fader til 2 Børn | Omskiftede Tiden med Evigheden
| den 7 Marty 1788 | Igiennem alle Forandringer be-
varede han vistnok | et reent Hierte | en god Sam-
vittighed | og en uskrømtet Troe.

Ifølge Wibergs præstehistorie fandtes i 1871 epi-
tafier i kirken over Jacob Villumsen Langaae, sognepr.
til V. Velling og Skern fra 1631, † 20/2 1648, og over
eftermanden Ditlev Hansen Arreboe 1648—83, f. 20/9
1619.

Skern sogn.

1) Paa en alterstage:

Skjern Kirke 1930.

Ane Jørgine og Jens Jespersen Tindbæk.

2) Paa en lysekrone:

SKJENKET. TIL. SKJÆRN. KJIRKE. AF. JENS. SOREN-
SENS. ENKE.

MAREN. KNUDSDATTER. EIERINDE. TIL. STOBRE-
RUP. 1883.

3) Sændstenstavle i vaabehuset med afbildninger
af 2 mænd med pibekrave og med en kvinde i midten.
Indskriften udslidt og ulæselig, dog kan tydes for-
oven:

MAREN [BRUEN?]

Øster-Velling sogn.

1) Gravsten i koret:

[HER] UNDER HVILER / DET FORKRÆNKELIGE STØV
/ [AF] DEN I LIVE VELÆRVÆRDIGE / NU SALLIGE /
her [H. M.] Berg / . . . . [SOG]NE [PR]ÆST FOR ØSTER-
VELLING / [HELSTRUP] OG GRINDSTEEN SOGNER /
FOD I RO[E]SK[ILDE?] .. [13DE] APRIL 1712 / DØD I
ØSTERVELLING D 20[DE MAI] 1787 / UDI [SIT EMBE-
DES?] 45 OG [ALDERS?] / [75] AA[R MED SIN?] HU-
STRUE / [*Dorothea*] *Cathrine E[chlöff]* / FOD PAA
OU . . . RGAARD . . FEBRUARI . . . . / DØD — UDI
SIN ALDERS . . . A[AR] / EFTER ET KIERLIGT [ÆGTE]
SKAB UDI 42 AAR / . . . . MED 9 BÖRN / . . . . [Re-
sten utydelig].

Wiberg opgiver *Hans Michael Bergs* embedsaar til
41 (fra 1746).

2) Dito i skibet:

IHS / HER HVILER ERLIG OG VELACT MAND / S.

PEDER SØRRENSØN SOM BODE / I VELLING MED SIN
KIERE HVS / TRV BOELE SØFRENSDATER / SOM LEFDE
TILSAMEN i ECTE / SKAB 36 AAR AFLEDE 2 SØN /
[NE]R OC 4 DØTTER OC DØDE / HAND AAR 1624 OC
DØDE HVN / AAR 1635 GVD OPVECK DENOM / ALLE
TIL DET EVIGE LIF.

Nedenunder nogle ulæselige (bibelske?) sætninger.

3) Dito foran graverens hus i Øster-Velling:

IHS

HER VNDER / HVILER DEN / SALIGE MAND / PE
[DER] IENS[EN] / [DØD?] 1714.

Pontoppidans „Danske Atlas“ IV, 1768, s. 661 op-
lyser, at altertavlen var skænket af sognepræst *Peder
Vinding* († 1734), og at der under altertavlen dengang
fandtes en series pastorum.

Helstrup sogn.

1) Paa kirkens vestgavl:

O F
18 43

2) Paa en sølvkrans i kirken:

*Søren Kjær † 11 Dec 1893
Fra Venner i Folkehinget og Landstinget.*

*Søren Nielsen Kjær, folketingsmand (S. Vinge-
kredsen), f. 1827.*

Grensten sogn.

Series pastorum i kirkens skib:

*Sognepræster ved Grensten Kirke efter Reforma-
tionen / Jens Osten Winther / Laurits Jensen 1532 /*

Peder Jensen 1559 | Niels Trogelsen 1560 | Jens Christensen Kjedelmed 1568. 1601 | Jens Andersen Hjerminde 1602. 1647 | Jens Christensen Thorup 1647. 1686 | Peder Sorensen Winding 1686. 1729 | Laurits Pedersen Winding 1729. 1745 | Knud Jensen Schiwe 1745. 1746 | Hans Michael Berg 1746. 1787 | Ditlev Monrad 1787. 1852 | Nicolai Conrad Nannestad 1852. 1843 | Henrik Gotzsche 1843. 1850 | Daniel Bøggild 1850. 1870 | Søren Christian Müller 1870—1882 | Christian Theodor Davidsen 1882. 1910 | Ivar Ammitzbøll 1910. 1927 | Aage Sletten 1927.

Om *Peder Jensen* kan bemærkes, at han levede endnu 1556, og om *Niels Trogelsen* (Troelsen), at han døde 1568.

Langaa sogn.

Paa kirketaarnet:

.
+ C

Der har før staaet et andet bogstav foran, men det er faldet af.

Sønder-Vinge sogn.

1) Paa lysekronen:

Aaret 1848 blev denne Lysekrone givet til Winge Kirke, af dens Eier, Kammerraad Koch til Ulstrup. / Gud til Ære og Kirken til Pryd.

Støbt af P: M: Meilstrup. / i Randers.

Kammerraad Peter Gottlieb Koch, senere ejer af Tulstrupgaard, blev f. 28/11 1791 og døde 24/12 1853. Hans gravsten findes paa kirkegaarden.

2) Gravsten i skibet:

DENNE LIIGSTEEN HAVER IEG / Eleonora Enke Grevinde / af Scheel Föed Raben / LADET LEGGE TIL ET EVIGT

MINDE / AF *Adam Würbler* / FØED I RUD I CADTON
[s: Canton] BERN / I SCHWEITZ AAR 1742. / HAN
TIENTE / MIN SALIGE MAND / OG MIG I EN TIID AF
25 AAR / OG / UDMÆRKEDE SIG BESTANDIG / VED
SIN RETSKAFENHED / TROESKAB NIDKIERHED / OG /
LYST TIL AT UDFØRE / VORES VILLIE. / HAN BESAD
SIELDNE KUNDSKABER / OG STEDSE VIL IEG OG MINE
/ BEKLAGE HANS DØD / HVOR VED IEG MAA SAVNE
/ DEN TROE OG RETSKAFNE MAND. / HAN DØDE PAA
ULSTRUP / DEN 1TE MARTIJ 1791.

Om grevinde *Eleonora Scheel* se nr. 7.

3) Dito i forrummet:

*Her under for varet / I Haab til Opstandelse sparet
/ den Iordiske deel / Af dend i Live velædle og For-
nemme / Seigr NIELS IENSØN RANDRUP / For
dum Forpagter ved Ulstrup Føed / I Svenstrup Hov-
gaard dend 4de Augusti 1704 / Død paa Ulstrup d:
28de November 1762. / Udi Sin Alders 59de Aar /
Med Sin Hoyt Elskte Hustrue / dend i Live welædle
og Gud Elskende Madame / ANNE HANS DAT-
TER [WEIN?] HOLT / Føed i Slagelse dend 24
October 1703 / Døed i Randers den 26de Januari 1779
/ udi Sin Alders 76 Aar / Begges Kierlige ægte For
Ening velsignet med / Een Søn og 4re døttre [varig?]
24½ Aar opløste gud / [Samling?] I . . . . for dem
begge / Nu Læser spørger du hvad denne Steen be-
tyder / Den sv . . . . Tvende Liig her [under?]
. . . . yder / Lad ligge udi Roe og stilhed deres Støv /
Betenk du selv engang skal / visne som et løv.*

4) Over porttaarnet paa Ulstrup hovedgaard:

*Psal 116 / Æ(vorledes skal Jeg Betale Herren Alle
Æ(ans Welgierning / Som Æ(and Gjør mod mig Jeg
Wil paa Kalle Herrens Naffn.*

F. KIRSTEN   IØRGEN SKIEL TIL   F. IVTTE
LVNGE   SOSTROP RIDDER   BROCK
ANNO 1617

5) Paa hovedfløjens nordside:

F [Ϸ: Fru] K [Ϸ: Kirsten] LVNGE HER IØRGEN SKEEL.

6) Paa sammes sydside:

IØRGEN C [Ϸ: Christens] S [Ϸ: Søn] SKIEL

7) Over indgangsdøren:

I S 1767 , C L V P

Jørgen Scheel – Charlotte Louise v. Plessen)

8) Paa den nordre staldbygning:

C S B R K 1668.

(Christen Skeel, Birgitte Rosenkrantz).

9) Paa den søndre dito:

E. RABEN 1797.

(Eleonora Scheel f. Raben — se nedenfor).

Om alle de ovennævnte personer se Danske Herregaarde ved 1920, Ulstrup.

10) Mindestøtte i Ulstrups have. Paa forsiden:

TIL EVIG AMINDELSE / AF / DEN EYEGODE FRUE /
ELEONORA / GREVINDE / AF SCHEEL FØD RABEN /
SOM DETTE STÆD / HAR SELV LADET INDRETTE / OG
FORSKIÖNNE.

Paa bagsiden:

I AARET 1791 / HAR HANS EXCELLENCE / HERR /
GEHEIME CONFERENSRAAD / HENRICH ADAM /
BROCKENHUUS / RIDDER AF ELEPHANTEN / LADET
OPSÆTTE DENNE / PYRAMIDE / MIG U AFVIDENDE /
HVILKET / ANFØRES TIL EVIG ERINDRING / AF DENNE
UFORLIGNELIGE / TROFASTE VEN OC SLÆGT.

*Caroline Eleonora Agnes Scheel f. Raben, f. 1743,
† 1808. — Henrik Adam Brockenhuus, stiftamtmand,
f. 1720, † 1803 (se Biogr. Lex.).*

JYLLAND OG JYDERNE

AF THOMAS MORTENSEN BREDSDORFF

Ved Kr. Pedersen.

PAA det kongelige Bibliotek findes som Haandskrift en Beretning om Jylland og Jyderne, skrevet af Præsten i Ollerup (senere Vester Skerninge) paa Fyn, Thomas Mortensen Bredsdorff, paa Opfordring af Prokansler Erich Pontoppidan til Brug ved Udarbejdelsen af hans „Danske Atlas“. T. M. Bredsdorff var selv Jyde, født 1720 i Bredstrup ved Fredericia (deraf Navnet), hvor Faderen først var Præst (senere i Lunde og Outrup ved Varde). To Brødre til T. M. Bredsdorff var Præster, nemlig Anker Mortensen Bredsdorff i Haslund-Ølst, Galten Herred (1763—1796) og Christen Mortensen Bredsdorff i Vridsted-Fly, Fjends Herred (1747—1775).

Ved eget Syn og ved Oplysninger fra Faderen og særlig fra Broderen i Vridsted har han skaffet sig Kundskab om Emnet. Beretningen, om end noget bred, maa siges at være vel skreven, og da den for en væsentlig Del beskæftiger sig med Viborgegnen, særlig Fjends Herred, finder jeg, den fortjener at offentliggøres.

Haandskriftet, der er dateret Ollerup $11/3$ 1763, fremkommer her i Aarbogen i lidt forkortet Form, forsynet med en Del Ordforklaringer og nogle en-

kelte personalhistoriske Oplysninger (væsentlig efter Bricka: B. L. og Wibergs Præstehist.).

At give en udførlig Efterretning om Jylland er jeg vel ikke i Stand til, dels fordi jeg ikke til Bestandighed har været der i Landet siden 1736, da jeg til Academiet blev demitteret i mit 16 Aar, en Alder, som enten ikke just bringer alletider den nøjeste Eftertanke og Agtpaagivenhed, foruden at min Circle til den Tid havde været ret viid omkring, da jeg hjemme af min salig Fæder blev informeret,¹⁾ dels er der adskillige Egne, som jeg ikke har haft megen Lejlighed til selv at se eller faa anden Kendskab til end af Geografien eller slig bekendtgjort Beskrivelse. F. Eks. er hele Aalborg Stift mig ganske fremmed, siden jeg ingen Sinde har været inden dets Grænser. Den liden Kendskab, jeg har om Jyllands Beskaffenhed eller det, jeg derom vil gore mig den Ære at melde, gaar ej videre end til Steder, som jeg ved en og anden Lejlighed endog mest i den Tid, jeg har været her paa Fyen, er enten passeret igennem eller en kort Tid været i Besøgelse paa

Landet er da paa den hele østre Side, søa vidt jeg har set, fra Kolding eller Fredericia til Randers og altsaa henimod en Snes Mil i Længden, men alene en 4 à 5 Mil i Bredden, sammesteds, bredere sammesteds smallere — et meget godt og fedt Land, hvorudi falder mange smukke med Skove og andre agremens (Behageligheder) forsynet og ret behagelige Egne. Derimod midt i Landet 7 à 8 Miles Bredde skarpt og magert, har ingen Skov, men store Heder med stærkt Lyng begroet. Men paa den vestre Kant 2—3 Miiles fra Vesterhavet af er Landet temmelig frugtbart og

¹⁾ Th. M. Bredsdorff var Student fra Viborg 1736.

har ikke alene godt Kornland, men endog sine Steder kon Høbund, ja endog avles en Del Marsk-Hø, dog findes der paa den Side heller ingen Skove.

Som jeg har sagt, al den østre Side af Jylland har skøn, fed Grund, saa er Landet og paa den Kant bequem til al Slags Sæd og frembringer Rug, Byg, Havre, Boghvede, Erter, Vikker og Hør i Mængde. Ved Fredericia bliver og, siden at de ankomne Colonister ved deres Eksempel har lært Indbyggerne Omgangen dermed, saet en stor Del Vinterhvede, som i Bonitet ej giver den Hollandske noget efter, og ligeledes har de næst beliggende Landsbyer lært med god Fordel at betjene sig af denne Sæd. Tobakken plantes ogsaa Mængder af ved Fredericia, hvoraf haves en dobbelt Fordel, da ikke alene Pengene for disse Tobaksblade blive i Landet, men endog i Tobakkens Land avles Aaret derefter den bedste Hvede, hvormed den gemenlig næst efter Tobakkens Avling besaaes; det er altsaa unægteligt, at disse Vallons (Valloncr) har ved at indfore Tobaksavl givet Anledning til, at Byens Marker kendelig er bleven forbedret.

Da Landet paa den østre Kant har gode Skove af Eg, Bøg, Hassel, El etc. saa er det og forsynet med en Del Vildt især Kongens Rytterdistrikter foruden andet Vildt af Raadyr, Harer og paa sine Steder Vildsvin, som for Landmanden ere ubehagelige Gæster, da de gøre megen Skade paa Markerne, naar samme ligge Skovene noget nær, hvor de opholder sig — endvidere en stor Del af de saakaldede Adelsdyr eller Kronhjørtter, samt Ulve, Ræve, Grævlinge eller Brokker, Maar, Ildere, Fgern, Pindsvin, Væsler, Lækat eller Hermelin, saavel som Rotter og Mus, Muldvarpe mangler det heller ikke paa — Ulve, Grævlinge eller Brokke

og Ildere ere ubekjendte Dyr her i Fyen. Egernet er rødagtigt i Jylland, men sorte eller mørkegraa paa Fyen.

Paa den østre Side af Jylland falder og god Fiskeri baade af Aal, Torsk, Sild, Flynder, som ved Fredericia Kanten kaldes »Plædder» (om dette Navn bruges andre Steder, veed jeg ikke) saa og paa sine Krabber og Ræyer. Fra ferske Søer hvoriblandt den ved Skanderborg er den største af dem, jeg paa den Kant af Landet har seet, haves Gedder, Aborrer, Foreller, Elritzer, Krebs etc., i den Aa ved Vejle falder et Slags ringe Lax, men gode Ørreder, hvilke sidste Slags ogsaa fanges ved en Gaard, Ødsted kaldet, udi mit Fødesogn, ved hvilken Gaard en Fiord ender sig, som gaar ind ved Vejlbysogn, der er Anneks til Trinitatis Kirke i Fredericia, hvilken Fjord der paa Egnen kaldes Lille-Strand.

Men især bærer paa den østre Side af Landet Randers Lax Prisen blandt Fiskene, hvilken overgaar ikke alene andre jydsk og norske Lax i Smag og Godhed, men maaske mange flere Lande. Uden Tvivl er dens Godhed Behandlingens Maade tildeels at tilskrive, men langtfra at være saadan, som en tysk Forfatter formener, at det kommer an paa Tobaksrøg og Røgen fra Lysetanden, thi Randers Lax faar tværtimod efter min egen Kones Beretning¹⁾, som er opfød og har været 20 Aar i Randers, slet ingen Røg, men Omgangen er denne: Naar Laxen er fanget bliver den opskåret eller flækket paa en egen Maade, som ikkun nogle faa til Gavns forstaa, hvorfor der er visse Koner eller Folk i Byen, som lever tildeels af den Profession at

¹⁾ Bredsdorffs Hustru hed Cathrine Stoud Balslev og var en Datter af Mag. Jens Rasmussen Balslev, Præst i Tommerup og Brylle.

flække Lax for Folk. Af den opskaarne Lax afskæres da Rygbenene og Hovedet, hvilke tillige med Indvolddene kaldes »Kissen« og spises færsk. Derefter bliver alt Blodet trykt saa rent ud med det flade af en Kniv, som muligt er og vel aftørt. Den paa en bred Bænk henlagte Lax saltes med Lüneborger Salt, hvor den i 2½ Timer lægges i Perse. Derpaa hænges den op paa Skorstenen noget fra Ilden, hvilket i Kjøbmænds og andres Huse, hvor en Deel Malt gjøres, gjerne sker i den Stue, hvor Køkkenilden er for at betjene sig af den Varme, og da de i slige Huse gemenligen i den Stue har deres daglige Haandtering, kan det vel og hælde sig, at der røges Tobak, men Laxen har ingenlunde sin delicate Smag deraf.

Det er paa denne Side af Landet mere almindeligt at holde Stude end her i Fyn. Paa nogle Aar har en og anden Herregaard lagt sig efter Hollanderi, hvorfra kan haves ligesaa got Smør, som det fynske, naar det ret behandles, skjønt nogle holde for, at det jydsk Smør ej skulle være saa got, men jeg troer vist, at Aarsagen til den slette *reputation* (Ry), jydsk Smør har faaet, er, at paa mange Egne har det været meget brugeligt at salte Smørret med spansk Salt, som beeftager det den behagelige Smag, thi paa de Steder, hvor de har brugt Lüneborger Salt, ved jeg ikke nogen Forskjel at kunde kjende helst paa den store og mest vesterlige Kant af Landet, hvor Egnene ere mavre, kan vel være Forskjel, siden der ej voxer saa mange Slags Urter, som meddeeler Mælk og Smør af sin angemene Syn og Smag.

Da Kvægs Opdræt og Studehandel har været et af de fornemste Næringsmidler i Jylland, saa ved jeg ikke, om jeg enten skal tro, at Standsraison har ind-

ført den Aversion for Kalve-Kød som findes paa vestligere Egne ved Ringkiøbing og Lemvig etc., hvor ikke alleene nusfbare (nyttige) Kalvekød er dem vel afskyelig, men mange end ikke skulle spise en god fed Kalvesteg, ja hvor mange næppe skal faa en Pige til at flaa Skindet af en Kalv — eller og jeg skal anførsamme for en Levering af Overtro fra de hedenske Tider, da de gamle Cimbrer have tilstaaet Hornkvæget en Slags Dyrkelse og haft særdeles Højagtelse for dem.

Saa angenemt fredet og frugtbart som Landet er paa den østre Side, saa uangenemt og magert er det derimod midt udi, hvor der falder store Lyngheder vidt imellem Byerne eller Stæderne. Man finder faa Steder i Hederne store Byer samlede, men maaske 3 à 4 Beboere tilsammen og mange Steder alene 1, og i sig selv er den Indretning efter min Tanke rettet efter Egnens Beskaffenhed, thi da Grundenes Magerhed maa erstattes ved deres Overflødighed, saa bliver Markerne ved store Byer saa vidtloftige og Jorden tildels saa langt fraliggende, at den ikke uden stor Besværighed kan drives og navnlig tilbørlig røgtes.

Jeg har derfor undret mig over, at vore Kolonister fik deres Vilje frem derudi at faa deres Huse paa Hederne samlede, thi det vil vistnok medføre større Ulejlighed for dem i Fremtiden. — Ingen Skove findes, ja fast ikke noget Træ i Haugerne uden en Vidiebusk imellem ved Haugedigerne, og nogle faa Steder ved Husene har jeg set Birketræer af temmelig Højde og Tykkelse, saa jeg har gjort mig den Slutning, at den Slags muligt kunde gro endnu i Hederne, om samme blev plantet og fredet ved Indhegning i de første Aar baade for Kreaturer og den skarpe Vind. Egepurrrer vokser her vel ogsaa hist og her, men synes ikke at

kunne komme videre end til nogle smaa, krumme og unyttige Træer. Om den skarpe Vind især fra Nord-Vest, som har saa fri Fart paa Hederne, hvor der ikke falder synderlige Banker, der kunde bryde den, hindrer Træernes Væxt – eller Grundens Marvhed fornemmelig er Skyld derudi, skal jeg ikke forvist kunne sige. Ventelig begge Dele derudi gjør Hindring. At Nordvestvinden især tvinger Træerne paa den Kant og Vester ude i Jylland, har jeg fundet kjendelige paa Toppen, der hælder mod Østen eller Sydøst og fra den Nordvest Side af var lige som skraa opad eller seer ud, som de vare svedne paa den Side.

Meget god og reen Rug voxer paa dette Krog i Landet endskiønt (kun) 3-4-5 Fold efter Udsæden. Boghvede kan imellem slaa an, dog som oftest vokser (det) slet, men bruges dog til at besaa saavel den af Heden opbrændte som hvilede Jord med. Byg og Havre, som saaes ogsaa lidet af til fornøden Brug voxer gemenlig meget maadelig der. Høe-Bjerring er og paa de Egne ordinair ringe uden, hvor der kan være en Aae eller Bæk i Nærværelse og der omkring nogle Enge. Naar fremmede og ubekjendte anseer de Egenes Beskaffenhed, som giver ikke noget behageligt Syn for Øynene, skulle det synes for dem, Indbyggernes Tilstand var beklagelig. Der kan vel og iblandt findes de i Hedeegnene, hvis Tilstand er bedre, end de ere anseete for, hvortil fornemmelig er Aarsag, at Hartkorn ey er sat for højt, saa deres Afgifter er taalige, Og har Indbyggerne god Nytte af disse Heder til deres Fædrift, og at de derpaa kan føde deres Faar og Giedder, saa slaar de og derpaa af den fineste Lyng, som de ager hjem og betjene sig af til at underholde Faar og Giedder om Vinteren, naar de for Sne ikke kan komme

ud. Af den største og længste Lyng, som de rusker op med Roed, benytter de til at tække deres Huse med, hvilke Slags nok kan holde et Straatag ud, naar det er vel oplagt.

Den Mangel, som er paa Skov paa det Strøg i Landet i Henseende til Ildebrand, erstattes fuldkommen ved de store Heeder, hvilke forskaffe overflødig Brændsel, saaledes Lyng til at bage og brygge ved, og Tørv til at kaage og varme sig ved. Disse Tørv er alleene den øverste Skorpe af Jorden begroet med Lyng enten skaarne i en aflang Qvadrat, hvor Grunden er god og »murred«, som de kalder det, eller og i rundagtige Flager, hvor Grunden falder sandig; men sidste Slax, skjønt den vel kan give megen Varme fra sig, giver dog ingen synderlig Gløder, hvorfor den ey er saa god som første Slax til at kaage eller stege ved. Dette Slax Tørv sættes ikke i Huus om Vinteren, men bliver opsat ligesom Huuse omkring ved Stederne, saa at naar Tørvene er hjemaget, seer det ud, som var der mange Længder Huuse, naar man er langt fra; thi de sættes liige op, indtil de naar Højden af et Huuses Nederdeel, siden spidises de opad ligesom Taget paa et Huus og sluttes af med Rygnings Tørv, saadanne Stabler eller Huuse kaldes *Tørve-Kloder* og det slags Tørv kaldes *Flag-Tørv*. Lyngen, som haves til at bage og brygge ved, sættes paa samme Maade i Stakke om Huusene. Hvor der falder rette Tørvemoser, graves og af dem i de andre Provinser brugte Tørv, som paa Hedeegnene i Jylland kaldes *Klyne*, til Forskiel paa de først benævnte *Flag-Tørv*. Iblandt disse Klyner falder paa sine Steder nogle, som kaldes *Lys-Klyner*, hvoraf brydes eller hugges smaa Stykker og legges paa Ilden om Aftenen, da de lyser saa stærk i Stuerne,

at Bønderne derved forretter deres Arbejde med Spinden og Binden etc.

Foruden disse omrørte Fordeele, som Indbyggerne har af Heederne saavel til Græsgang som Brændsel, tjener de dem og til deres Gjødning's Forøgelse, nemlig idet de afgive endeel Tørv eller »Sæjer«, som de kalder dem og ere saadanne Tørv, som ikke duer til at brænde, saavel som en deel Lyng i Gaarden, hvor de af Kreaturerne, som om Aftenen og Middag hjemdrives, nedtrædes og siden blandes i Gjødningen, eller de og paa sine Steder brænder Aske i Marken af Tørv, som de til den Ende har gravet og ført sammen i store Hobe, og med samme Aske giøder de Jorden, hvorefter voxer god Rug.

Siden ingen Skov falder paa det Strøg i Landet, findes heller ikke Wildt undtagen Harer; jeg har vel nok ved at rejse over Heederne endog temmelig langt fra Skovegnene seet Hjorte og Hinde spadserende, men jeg har anset dem for fremmede og alleene strejfare ud fra Skovegnene; men Ulve og Ræve opholder sig dog i store Heeder, for hvis skyld Hyrderne gjerne have Hund med sig i Marken paa de Kandter. Af Fugle-Vildt har jeg ikke seet synderlig noget uden Urhøns og Brokfugle, som kaldes Heiler derinde i Jylland. Ved at passere Ahlheeden mindes jeg ikke at have seet nogen slags Fugl. Søer og Aær træffer man heller ikke saa mange af mit i Landet som ved Udsiderne, hvorfor Fisk der er mere rare. Dog er der nogle Søer. Ex: Hampen Søe paa Veyen til Wiborg og en Søe tæt ved Wiborg Bye og maaske flere, som ere mig ubekiendte; hist og her og nogle Aær, men de er sjælden saa store og fiskerige som ved Udsiderne.

I hvor skarpt end Jylland er midt udi, er det dog ikke at tvile paa, at Landet i forrige Tider har været mere beboet end nu, hvilket baade kan sees af de kiendelige Agre-Reene, som findes paa de fleste Heeder, naar Lyngen er bleven afbrændt – saa og sluttes deraf, at Karup Kirke, som er Annex til Thorning og ligger paa Ahlheden, skal i forrige Tiider have været saa anseelig stor, at den nustaaende Kirke ey skal udgiøre videre end det blotte Chor af den forrige, hvilket endog skal kunde kiendes endnu paa Grunden ved den vestre Ende for Kirken.

Dette om Karup Kirkes forrige Størrelse har Præsten *Martinus Windfeldt*¹⁾ selv berettet mig, da jeg for en 4 à 5 Aar siden var i Jylland. Som noget mærkeligt har samme Hr. Windfeldt og fortalt mig, at i hans Annex-Sogn Karup er tvende Kilder, hvoraf tvende Aar have deres Udspring, hvilke tager deres Løb den ene i Øster og den anden i Vester, man maa altsaa slutte, at der maa være ligesom Ryggen af Landet, hvor strax er Affald til begge Sider, siden Strømmene saaledes hver falder til sin Side – hin, som udspringer østerst i Sognet, gaar og øster paa ad Kattegat til, den derimod, som kommer op vestligst i Sognet, tager sit Løb imod Vesten.

Paa denne Strækning mit i Landet, saa vit jeg har seet, falder Hestene ikke saa store eller smukke som enten paa den østre Kant eller i Thy, Wendsyssel og Salling, hvorfra føres mange skønne Heste saavel til de andre Provincer i Danmark som udenlandsk, ja mit i Landet, før man kommer ned mod Salling, haves alleene faa Heste, da Bønderne baade plojer og kiører

1) Martinus eller Morten Windfeldt var Præst i Torning, Karup og Lysgaard fra 1750–1773.

mere med Stude, hvorudi de bruger en fornuftig Oeconomie, siden baade Høe og Havre gemeenlig er kun lidet paa de Egne. Man finder dog undertiden en Bonde, der har over 20 Høveder og derimod ikkun 2 Heste. Faarene er og mindre og ringere end enten paa den østre Kandt af Landet eller her i Fyen, ventelig for den mavre Græsgang og fordi Mælken benyttes til Ost, hvorud over Lammene ikke faar saa overflødig Mælk i deres spæde Aar, som paa de Steder, hvor Faarene ikke malkes. Af Ulden ere de og ringere og mere stygge, hvortil ikke alleene den skarpere Egn kan være Skyld, men fornemmelig nok kommer deraf, at de blandes med Bukkene, som er i Flok med dem! Imidlertid er disse Kreaturer dem meget nyttige og fordeelagtige, da de forskaffer dem baade Føde og Klæde, ja forsyner en af vore gode gamle Fabriker i Hamerum Herred med saamange Materialier, at mange af de Stromper derfra aarlig udsendes. Men ere Faarene mindre end her i Landet eller paa den østre Kandt, saa ere Svinene derimod ulige større. Aarsagen er nok den, at en Bonde paa de Egne sjældent har højere end 1 eller meget højt 2 Svin, da det ene alleene eller to Svin kan fra Ungdommen af faa overflødig Mælk og Valde, saa bliver det og større, end hvor mange maa nøjes endog med ringere Portion og alleene Sulteføde. Bukke og Kreaturer, som ere skrækkelige Kreaturer i Skovegne, kan være her uden Skade og derfor rettelig holdes og kun i Mængde.

— Efter at Forfatteren har omtalt den Skade, Flyvesandet gør i Klitegnene ved Vesterhavet, og Dæmpningen af Sandflugten ved Plantning af Hjælme, skriver han:

»Helme¹⁾) eller Sandhavre er vel den samme som Linnæus beskriver i sin Afhandling for Juli 1759. *Arundo forcitorum* (arenaria). Efter udvortes Anseelse synes den for mig at ligne Hvede skjønt Straaene lode nok saa lange og stærke eller stive som den stærkeste Hvede. Paa Axene observerede jeg *Drin* eller Blomster ligesom paa Korn. Den slaar meget lange Rødder paa nogle Favne med mange Led paa ligesom paa Quækkegræs, hvorfra opskyde nye Straa. Ved disse lange Rødder binder den Flyvesandet og derfor vel fortjener at holdes i Hævd og yderligere at forplantes. Saa at det er højst utilladeligt, at Bønderne undertiden tager af den til at strø under deres Tag og af de lange seje Rødder vel og gjør Reeb til Tøjre eller deslige. Frøet eller Kjærnerne af Helm ligner om jeg ret mindes Canari-Frø²⁾); jeg bragte selv for en 8 Aar siden, da jeg rejste fra mine Forældre med til min ældste Broder, som var Præst i Vridsted udi Wiborg Stift $\frac{1}{2}$ Skp. Frø eller Korn af Helm til ham, hvilket han har saæet for sig i den Flyvesand, som begyndte at tage meget overhaand mellem Vridsted og Vrou; samme har slaget vel an, og Flyvesandet er derved bleven gandske dæmpet.

Siden har min Broder skrevet til mig, at der vel undertiden ved stærk Blæst kan komme noget lidet Flyvesand fra nogle smaa Høje, som ligger lidt Norden for Vejen mellem disse fornævnte Byer, hvilke ellers ligger hinanden saa nær, at de i den ene Præstegaard kan see Folkene gaa i den anden. Men da disse smaa Høje, hvorfra egentlig Sandflugten først rejste sig, nu næsten ere fortærede og blevne til intet, da Sandet

1) Hjelme (*Ammophila arenana*).

2) Frø af Kanariagræs (*Phalaris canariensis*).

efterhaanden nu har lagt sig imellem det oprindelig saae Helm og ey kan komme videre, saa er nu, Gud ske Lov! Sandflugten derved næsten gandske dæmpet. Under Sandet findes en haard, sortebruun Jord, som hensmultrer, naar man tager haardt derpaa og er gandske lig Mosejord.

Paa den vestlige Side af Landet findes heller ingen Skove, men der falder vel nogle Heeder, som forsiuner Egnen med fornøden Brændsel, dog er samme i Almindelighed ikke saa store eller med saa stærk Lyngbegroet som mit i Landet. Siden der ingen Skove ere paa endeel Mile nær, findes ey heller intet stort Vildt paa den Kant, men Harrer er der endeel af især i Klinterne (Klitterne), hvor de har mere Roe end paa de slette Marker, dog holdes Klinte-Harrer ikke for at være saa gode som de andre. Af skadelige vilde Dyr findes der Ræve, Ildere og Væseler saavel som Muldvarpe, men Ulve har egentlig ikke der deres Opholdssted, dog hørte jeg for 8 Aar siden, da jeg besøgte mine Forældre, at der Vinteren tilforn havde indfunden sig nogle Ulve der paa Egnen og med temmelig Dristighed var kommen lige til Lunde Præstegaard, hvor min salig Fader boede, men de blev dog i Tide ødelagte. Muus har den Egn endeel af, men Rotter findes der ikke; om den Klet-Pors, som vokser i Mængde paa den Egn, og som jeg et Sted, men ey kan mindes naar eller hvor, har læst om, at den skulde være et *antidotum* (Modgift) mod disse skadelige Dyr, forhindrer dem i at opholde sig der, overlades til Naturkyndiges Undersøgning og Dom. Om Pors¹⁾ er den Urt, som af Linnei kaldes ledum²⁾

1) Pors (*Myricagale*).

2) *Ledum palustra* = Mose Post.

og i Dictionario Herloviano (Ordbog) *Myrica tamarisk*, veed jeg ikke, da jeg rent ud maa bekiende min Uvidenhed i Botaniquen. I en hast at see til ligner den jydsk Pors Buxbom. Er det den Linnei taler om, er dens Nytte ikke Jyderne ubekiendt, thi Bønderne bruger den meget i Stedet for Humle til deres Øl, endskiønt den skal have den Virkning ikke alleene at gjøre Øllet bitter, men endog at kunne gjøre rusende eller Hovedgal, som det kaldes der, hvilken Virkning dog alleene skal ytre sig hos dem, som ey ere vandte dertil. Er denne Urt nu tillige et antidotum mod Røtter, som meldt, er den dobbelt nyttig og var værd at forplantes andensteds.

Jeg havde vel ønsket at kunde give nogen udførligere Underretning i Henseende til *triples regnum natura*¹⁾, men min Kundskab gaar ey meget videre end til det lidet, som hist og her findes indskrevet i min forrige meddelte Efterretning, i Særdeleshed ved jeg ikke noget mere at anføre de »regne animalium« (Dyreriget), og det eneste, jeg endnu »in regne vegetabiletum« (Planteriget) kunde have at erindre, er at paa den østre Kant af Landet voxer i Skovegne endeel Jordbær ligesom i Fyen eller Sjælland, men samme findes ikke paa Heedeegne, derimod voxer i Mængde udi Heederne Tytebær, hvilke i Jylland kaldes *Krøsbær*, men ej findes i Skovegnene. Ligeledes voxer i Heederne Rævlinge-Bær, som og fornemmelig vester ude et Slags Bær, Blaabær kaldet, hvilke ere ikke bekiendte her i Fyn; samme ere ret gode baade raa og tørrede. I Aalborg Stift skal og som mig er sagt, paa visse Steder være Multebær, men jeg har ingen seet deraf og veed ej heller paa hvilke Steder de findes.

1) De tre Naturriger.

I Henseende med Hauger er mine Landsmænd, de gode Jyder, ringere og mere efterladne, end jeg synes, de burde være. Der er vel adskillige Egne, hvor de ere at undskylde, da Hauger og især Frugthauger ikke kan faa nogen Fremgang uden stor Besværlighed og Omkostning med høje Diger overalt, hvoraf Træerne kunde faa Lære, men paa den østre Side af Landet kunde dog ligesaa vel gode og nyttige Frugtræer frembringes som i Fyen, dersom Nationen havde ret Lyst dertil. Ved en og anden Herregaard kan vel findes smukke Hauger, men her tales om det almindelige.

Hvad Mineraler angaar har jeg intet at melde undertagen om et Kalk-Brænderi i Daugbjerg Sogn under Viborg Stift; om samme har min ældste Broder *Christen Bredsdorff*, Sognepræst for *Vridsted og Flye* udi bemeldte Stift, som boer ikke langt fra Daugbjerg, meddelt mig følgende Beretning:

Til en ny Grav kastes et Hull 30–40, ja undertiden 50 Alen dybt. Paa Bunden eller nederst i Graven 4 Alen ungefær i Diameter, eftersom Dosseringen maa gøres gandske skraa for ikke at skyde ud.

Til saadan Grav at kastes bruges 20 Personer daglig i en Tid af 15–20 Dage (det er altsaa et bekosteligt Arbejde, naar en Grav skal gøres, helst det ofte hender sig, at der just, naar de kommer ned til Materien (Kalken) kan være Vandaarer, da alt Arbejde er for-giæves, og en ny Grav maa kastes).

Det første Aar kan vel derfor neppe de paa en ny Grav anvendte Bekostninger »stoppes«. Hver Vinter nedfalder saa meget Sand, at Graven om Foraaret ikke ringere end 3 à 4 Dage kan renses ved 20 Personer om Dagen.

Til at arbejde i Graven bruges daglig en 1 Karl

til at udhugge Materien, samme nyder for hver Ovnfuld, som han bjærger, 18 Sognedage 2 Rd. og 4 Mark, og 5 Kvinder til at udbringe Materien i lige lang Tid nyde hver 1 Rd.

De holde vel alle saavel de første som de sidste deres egen Kost, men faar dog efter gammel Skik hver en Kage, Faarelaar eller noget andet Suul, som efter denne Egns Sprog kaldes »Skjøn« for hver Ovnfuld. Derpaa hjemages Materien 140 Læs $\frac{1}{2}$ fjerdingvej fra Graven. Til Materien at sætte paa Ovnen behøves den, som skal »danne« den, i den Egns Dialekt »hvælve« den, hvilket gjøres saaledes, at den kan have en aaben Munddel forneden, under hvilken kan ildes, siden opsættes den i Form af en Sukker-Top. Den, som forretter dette Arbejde, nyder for den Dag, han gør dette 2 Mark og Kosten tillige. Derpaa bruges 10 à 12 Personer, mest Kvindfolk, som bærer Materien paa Ovnen og nyde alle Kosten, samt saa mange, som lejes 4 Skilling i Penge. Ovnen brænder 5 à 6 Dage og Nætter. 1 Karl og 2 Kvinder, der »bestyrre« dette, nyde alle Kosten og Karlen faar desuden 8 à 10 Skilling og Kvinderne hver 6 Skilling om Dagen. Derpaa renses og ryddes alt ubrændt af Ovnen en Dag, hvilket sker ved forommeldte Gravfolk, der nyder Kost samme Dag og pro persona 4 Sk.

Af saadan en Ovnfuld kan ventes 250 til 280 undertiden, dog sjældent, 300 Tdr. lædsket Kalk à 24 Sk. pr. Td. eller halvt saa mange Tønder ulædsket Kalk eller Steen-Kalk. Til en Ovnfuld at brænde bruges 70–80 Læs Lyng à 28 Sk. Læsset (Før Kolonisternes Ankomst paa Ahlheden kunde 1 Læs Lyng haves for 18 Sk., men nu ej ringere end 28 Sk.), hvorfor Kalken, som forhen blev solgt for 1 Mark 4 Sk. Td., nu koster

24 Sk., det er altsaa at befrygte, at Coloniens Etablissement til Slutning vil foraarsage dette Kalkbrænderis Ophævelse; thi naar Ildebrand bliver dertil for kostbar, kan Omkostningerne ej »stoppes« uden højere Pris paa Kalken, og naar den sættes for højt, kan ej ventes Debet (Afsætning), siden Værket er inde i Landet, hvorfra Kalken med Vogne maa hentes, følgende ville Afsætningen blive liden, naar ej kunde gives bedre Kiøb end andensteds fra; dog tænker jeg, at det kunde komme det Kalkbrænderi særdeles saavel som heele Egnen til Nytte, om Udsejlingen over Løgstor Grunde kunde blive forbedret, thi i saa fald kunde af denne Daubierg Kalk, som skal være gandske god, endeel (føres) fra Schive, som er alleene 1 à 2 Miile fra Værket, hvortil Kalken nok kunde føres med dertil indrettede Vogne uden altfor stor Bekostning. — Saa snart Materien træffes eller naaes i den opkastede Huule, og det kan synes at Aaren er saa overflodig og rig, at den kan lønne Umagen, begyndes vel at arbejde sig ind paa Siderne; især har de i forrige Tider for at menagere Omkostningerne gravet temmelig overlig og ikke saa meget dybt ned i Jorden, men nu graves gjerne 6 à 10 Alen ned under Materien, da den bedste Materie findes, jo dybere de kommer ned, men af den Aarsag, som meldt er, kan der være en Grube over en anden, somme Tider alleene 4 Alen imellem hver, saaat der kan være en Gang ind under den overste og atter een igjen dybere ned under denne, og jo dybere de kommer ned, jo fastere og tættere er Materien.

Indgangen til hver af disse Gruber saavel som heele Gangen derudi kan ungefær være 3 à 5 Alen høj og 3 à 6 Alen bred og rundes oventil ligesom en Hvelving. I den nederste Grube, som gjøres i Graven,

gaaes ofte over 100 Alen dybt. Grubens Længde kan, naar den længe har været brugt, blive 2 à 300 Alen, ja meget derover og gaa lige ind under Agre, som pløyes og saaes, og ovenpaa kan man høre Bulderet af de i Gruben arbejdende. Inde i Gruben staar heele Dagen igjennem, saalænge der arbejdes, 6 à 8 I.ys an-tændte, dog langt imellem hver, og altsaa kan forbruges til hver Ovnfuld 12 à 14 Pund Talg. Min Broder be-retter mig, at han for 16 à 17 Aar siden selv var nede i en Kalkgrube tillige med hans Ven og Nabo Hr. Peter Busch¹⁾ i Daubierg, da han remarquerede (iagttog), at Graven overalt var et Lag Materie og et Lag store Flintesteene ligesom en Mur, saa at Arbejdsfolkene havde ligesaa meget Arbejde med at bore Steene ud som Materie.

Jeg havde maaske faaet en endnu nøjere Efterretning om Kalk-Grubernes indvortes Beskaffenhed, dersom min Broders Helbred havde tilladt ham selv paany at bese alleting, men hans meget svage Helbred, som han nu paa 7 à 8 Aar har haft, forbyder ham at fore-tage en ny og nøjere øjensynlig Undersøgning derover. Ja dersom ikke dette min Broders svage Helbred havde været hinderlig derudi, kunde jeg muligt ved ham skaf-et flere Efterretninger om en og anden Ting i Jylland.

Imidlertid har han og meldt mig dette om den for-nævnte Kalk-Materies Brug til Gjødning, at den føres paa Heede-Jord eller anden skarp og ubrugelig Jord, førend den brændes, hvorved saadan slet Grund kan gøres frugtbar og bruges 10 à 12 Aar efter hinanden med overflødig Grøde især af Havre, som vokser ligesaa rigelig og overflødig det sidste som det første

¹⁾ Peter Christian Frederiksen Busch var Præst i Mønsted, Daubjerg og Smøllerup fra 1739—1762.

Aar; men det er at mærke derved, at hvis Jorden i saa mange Aar drives efter denne Gjødning, bliver den siden ubrugelig og duer hverken til Korn eller Græs. Anvendes denne Gjødning paa god Jord, kan den vel de første Aaringer give en overmaade rig og usædvanlig Grøde efter sig, men siden fordærver den Jorden saaledes i Bund og Grund, at man derover har faaet det Ordsprog om denne Materie til Gjødning: »at den gjør en rig Fader, men en fattig Søn«. For nogle og tyve Aar siden har jeg hørt af en troværdig Mand fortælle, at det var ganske ordinair, at de i Hierum (Hjerm) og Weirum Sogne (hvor denne Kalk-Materie ogsaa findes i Overflødighed, men af Mangel paa Ildebrand ey kan bruges til Kalkbrænding) kunde efter den slags Gjødning avles 20–24 Td. Korn efter Udsæden, saa at det blev anset for Misvext, naar de fik ringere end 16, men dengang tror jeg ikke, at det endnu var ret bekjendt, hvor skadelig denne Gjødnings Misbrug kunde være.

Min Broder anfører saaledes, at hans egen Svoger Hr. Listo i Weirum¹⁾ udi Hierum Herred under Riber Stift har berettet ham, at hans Formand i Kaldet havde ved denne Materies umaadelige Brug saaledes udmarvet nogle Agre til Weirum Præstegaard, at samme til Dato siden den Tid havde hverken baaret Korn eller Græs.

Dog skal denne Materie kunde bruges uden Skade og med god Fordeel, naar den blandes med anden Gjødning. Hos min Broder har jeg set, at det er brugeligt at age et Slags Leer i Mødingen, som blandes med den øvrige Gjødning, og samme giver da og god Grøde af sig. Dette Leer er ikke af denne Kalk-Materie, men jeg tror snarere, at det er en art af Mergel.

¹⁾ L. Listo var Præst i Vejrum fra 1748–1773.

Her kunde og være Leilighed at melde noget om den Materie, hvoraf de bekiendte Jyde-Potter brændes. Af Brænderier er adskillige mig bekiendte: Ved Engelsholm og Leerbech Nordvest for Weile beliggende, ved Nørholm imod Varde, ved Wiborg etc. foruden smaa Brænderier til egen Brug anlagte hos *Proust Hurtigkarl*¹⁾ i Linsgaard Herred; *Hr. Hammer*²⁾ udi Janderup i Vester-Herred, hos nogle Bønder i Egtved Sogn og andre flere. Jydepotter brændes ogsaa flere Steder i Hodde, Ølgoed og Strellev Sogne, ligesom jeg og har seet denne fabrique i Gammelstrup Sogn 1 Par Miile fra Wiborg, men de, der fabrikeres i Thorstrup, Horne og Tiirstrup Sogne ved Varde, bærer Prisen blandt dem alle.

Iblandt de Mærkværdigheder, som i Jylland er falden mig i Øjnene ere tvende Defileer eller Huuler. Den ene, som ligger ungefær 1 eller 1½ Miil V.N.V. for Colding paa Landevejen fra Fredericia til Ribe eller Varde, kaldet *Harthe Huule* af Harthe Kirke, som ligger paa Banken ovenfor Huulen. Den anden Huule derimod W.S.W. fra Wiborg imellem Smollerup, som er det ene annex-Sogn til Daubierg i Wiborg Stift og en Landsby Laanum, kommer mig dog for at være baade længere og dybere de gange, jeg har passeret den. Min Broder i Vridsted, som jeg havde begjæret af, at han vilde meddele mig saa megen Efterretning om denne Huule, som han vidste, siden hans Vej falder der igjennem, naar han rejser til sin *Sviger-*

1) Præst for Svostrup og Grønbæk fra 1739—1766 tillige Provst for Lysgaard Herred.

2) J. Chr. N. Hammer var Præst for Janderup og Billum 1751—1770.

moder paa Lundgaard¹⁾), har derom fortalt mig følgende: Denne Huule kaldes egentlig *Ach=Huule* (dette Navn holder min Broder for at have Forbindelse af den Forundring, som Forfædrene har gjort sig over denne Huules særdeles Beskaffenhed, den kaldes dog ogsaa Smollerup Huule eller Laanum Huule og er saa at sige dobbelt, da den overskjæres af en Dal, hvor der løber en Bæk igjennem med Engbund paa begge Sider ungefær 10 Favne eller 30 Alen fra den ene Huule slipper, til den anden begynder. Den Part af Huulen, som er Sonden for Bækken er 96 Favne eller 288 Alen lang, og den anden Norden for Bækken 184 Favne eller 552 Alen lang, og altsaa er Huulen ialt foruden Dalen, som gaar tværs igjennem 840 Alen lang. Langs igjennem bemelte Huule gaar ikkun en eneste almindelig Vej imellem Smollerup og Laanum, hvilken dog ikke er bredere, end at netop en ordinair Post- eller Bondevogn kan kjøre der og ikke engang en Chaise eller Carriol komme derigjennem (Vil nogen betjene sig af den slags voiture (Køretøj) eller har Karret, maa de tage en Omvej af en Miils Vej eller længere omkring for at komme den Huule forbi). Ja Vejen er endog igjennem Huulen eller rettere Huulerne saa smal, at Kudskene ikke kan stige af for at gaa ved Vognen formedelst de stejle og næsten perpendiculaire staaende og med lyng begroede Volde eller Bakker paa begge Sider af Vejen, hvilke næsten overalt er 10 Favne eller 30 Alen og derover høje. Hænder det sig, at tvende Vogne møder hinanden i en af Huulerne, er der intet andet Middel til at komme hinanden forbi, end at den ene Vogn maa rygges tilbage ned

¹⁾ Chr. M. Bredsdorffs Hustru var en Datter af Aessor Friis til Lundgaard.

til Bækken eller den Sted og Dal, hvor Huulen overskjæres eller skilles ad i to Parter, som meldt er. Af alle Huule-Veje, jeg er passeret, er denne Huule falden mig mest mærkværdig.

Endnu melder min Broder om en mærkværdig Dal, som begyndes ved Hagebroe i Vridsted Sogn, den kaldes der, hvor den begynder *Seibech-Dal*, samme skal efter troværdige Folks Beretning strække sig 10 Miile i Længden igjennem Landet fra Vesten til Østen henimod Randers, hvor igjennem løber en Vej heel igjennem Dalen. Saa meget beretter min Broder med Vished og af egen Erfaring, at han for nogle Aar siden har været 2 Miil igjennem denne Dal fra Hagebro til Seibech og derfra til Fløygaard udi Dollerup Sogn; da han kom til Seibech vilde han have taget en Vejviser, siden den Vej derfra til Fløygaard var ham ubekjendt, men paa den ham der givne Forsikring, at det var uforuden, og at han ingenlunde kunde tage fejl, saa længe han vilde følge den Vej mit i Dalen, reed han alleene og befandt deres Udsigende i Seibech at være rigtig, thi endskjønt der vare mangfoldige baade Tvær-Veje og andre, som gik ud til begge Sider, hvilke lettelig kunde have forvildet ham, dersom han ikke havde givet Agt paa Dalen og ladet den viise den rette Vej, som stedse løb mit i Dalen og førte ham til Maalet. En Mærkværdighed beretter min Broder ogsaa om her i Fjends Herred, hvor han boer. Af et Kiær ved en By, Troelstrup kaldet, udi Feldingbjerg Sogn opkommer en Aae, der baade gaar i Øster og Vester, hvorved tvende Møller drives, nemlig i Øster, hvorved Skalmstrup Mølle i Feldingbjerg Sogn drives og i Vester, hvorved Sæbye Mølle i Kaaberup Sogn drives. Hvad der meldes om denne

Strøms foranderlige Løb, forstaar jeg paa den Maade, at det er een og samme Strøm, der gaar i Øster, hvorved den ene Mølle drives, men derefter bøjer sig omkring og tager sit Løb mod Vesten, hvor den gaar ad Vesterhavet til.

Til Slutning vil jeg meddele lidt om mine Landsmænds Levemaade og karaktere, saa vidt sammen er mig bekendt. Paa den østre Side af Landet er Levemaaden helst paa Kongens Rytterdistrikter nok saa fornem som i nogen af de andre Provinser – jeg taler egentlig om Almuen eller Bondestanden.

Deres Huuse og Gaarde smukt bygte, deres Klæde-Dragt og Equipage (Køretøj) undertiden meer end ordinair blandt Bønder. Jeg kan paa deres Bygninger som øvrige Levemaade fra min egen Barndom kjende stor Forandring fra min Fødeegn. Aarsagen er nok formedelst de lykkelige Tiider, den gode Gud har ladet os nyde i saa mange Aar ved den ønskelige og dyrebare Fred. Thi just paa den Egn (Fredericia-Eggen) vare den forhen ved idelige Marcher og andre Byrder blevne udmattede og næsten forarmede. – Derimod i Hedeegnene og Vester ude i Jylland ere Bygningerne i Almindelighed ringe og slette, hvilket ikke var meget at undre over, da ingen Skove haves, som kunde skaffe Bygningstømmer, man finder des-aarsag ikke alleene Fæ-Huuse mange steder opsatte af bare Sejer eller Tørv, men endog iblandt hist og her Vaanhuuse af samme slags, hvorudi fattige Folk boer. I den Egn, hvor min Broder boer og mange flere Steder helst udi Viborg Stift og paa den nordvester Kant af Riber Stift bruger Bønderne ingen Skorstene i deres Huuse, men alleene en lang Muur, som Ilden ligger ved, og oven i Taget et Røghull, som hos dem

kaldes Lyre. Deres Mad og Drikke falder vel ringere end i den østre Egn. Det er svært af faa andet Øl hos Bønderne end det, som er brygget med Pors uden Humle, ja mange steder er de neppe om Sommeren dermed forsynede, men bruger Mælk og Vand at drikke meere end Øl. I steden for Linned bruger de meget uldene Skjorter og Lagener, dog have de vel og begge Deele af Lerred til Gæster. Mandfolkene Vester og Buxer saavel som Qvindfolkene Trøyer og Skjorter er meest af bruun Vadmel, hvilket de selv farve med visse slags Moos, som vokser i Heederne. Paa nogle Egne i Heederne bruges meest sorte Vadsmels Buxer af Mandfolkene og sorte Skjorter af Qvindfolkene. Mandfolkene har dog mestendeel en graa Vadmels – eller og mange iblandt dem sorte Vadmels Kjortler, men de bruger sjælden Kjortlen uden til Stadtz.

Om Sommeren bruger de sjælden i disse ommeldte Heedeegne eller Vester ude Skoe eller Træ-Skoe, men bare Fødder, dog har de paa Benene et slags Spring- eller Stump-Hose, som er Strømper uden Saaler i Fødderne. Om Vinteren bruges vel Træ-Skoe, men ingen Fødder i Strømperne. Man kunde af Jyderne bare Fødder baade Vinter og Sommer i Heedeegnene tage Anledning til en Modsætning til Medicus regle (Lægeregler), at man bør holde Fødderne ret varme, thi disse Jyder, som gemeenlig ere de stærkeste og mest haardføre, lader Fødderne tage mod Frost og Kulde uden at agte derom, idensted de gjerne holder Hovede og Hænder varme. Det første med et Reyse-Slag og de sidste med uldne Vanter eller Handsker; man ser altsaa, at Æduktion (Opdragelse) og Vane gjør mest i den Sag.

Pigerne, som ey har andet paa Fødderne og Benene end Mandfolkene og gjerne ere kiltede, har Ansigtet saaledes om Sommeren tildækket med Tørklæder op om Kinderne og paa Hovedet, at fast ikke mere ere kjendelige end Øjnene, hvorfor de sjælden ere Soelbrændte. Denne tarvelige Levemaade tilligemed deres gode Opdræt af Kvæg gjør dog, at mange iblandt dem ere i bedre Tilstand, end man skulle tænke, naar man alleene betragtede deres Bygninger og øvrige udvortes Omstændigheder. I Fiskeregnene ved Vesterhavet lever de meget af Fisk baade fersk og tørred, og i den Tid de ere paa Havet at fiske, som er om Foraar og undertiden ogsaa Efteraar, boer de i Hytter ude ved Havet; disse rejser de gjerne saaledes, at de kan have Læ paa 3 Sider. Til at rense Fisken bruge de i den Tiid endeel Qvindfolk fra de næstliggende Sogne, som de kalde Kyo-Qvinder, hvilke opholder sig ude ved bemelte Hytter, saalænge Fiskertiiden varer, og de kan tiene en temmelig god Løn. I den Tiid maa og Præsten, som hører dertil (Henne og Lønne Sogne) eengang om Ugen holde Prædiken for dem ude ved deres Hytter, og faar han da gjerne en god deel fisk med hjem for sin Umage.

Pas den vestre Egn i Jylland har jeg remarpueret (iagttaget) den Skik ved deres Liig-Begjængelse, at da Liiget bliver agtet til Kirke-Porten, saa sidder Enken eller den næstsørgende af Qvindfolk bag Liiget paa Pinne-Vogn og har ikke alleene sorte Klæder paa, men endog et sort Skjørt over Hovedet, med hvilken Sørge-Habit kun steds klæder sig, naar hun kommer til Kirke heele Sørge-Tiden. Dog maa jeg derhos sige, at i Outrup Sogn, som var min salig Faders Annex, hvor det syntes, at Almuen i Almindelighed havde

en fornemmere Levemaade end i Hovedsognet Lunde, var det alleene de fattige, som brugte denne Sørge-
Equipage (Paaklædning), de andre brugte meest floor
over Hovedet, ligesom det er brugeligt paa den Østre-
Egn.

Hvad endelig Jydernes Caraktere angaaer, da holdes
de vel af de andre Provincers Indbyggere for at være
taabelige eller finere talt eenfoldige, men at det ingen-
lunde er saaledes kan ikke alleene sees og beviises
med de mange og habile Mænd, som Jylland kan
bryste sig af at have produceret, men endog kan
kjendes deraf, at om en Jyde end synes eenfoldtg,
naar han først kommer ud til fremmede Steder eller
de andre Provincer, kan han dog gemenlig i kort Tiid
bringes saa vit, at han endog mangen Gang overgaar
de andre Provincers Folk i Snildhed og Vittighed,
thi man finder som oftest meere Lærvillighed endog
hos den gemeene Mand der end anden steds. Jeg
har med Forundring seet og hørt i min Sal. Faders
Meenigheder saavel som andre Steder, at der vare meget
faa, som jo ikke alleene lettelig kunde læse og havde
sund Kundskab udi Christendommens Lærdomme,
men den største Deel kunde endog skrive lidt til
Fornødenhed, uagtet der paa denne Egn vare ingen
ordentlige Skoler indrettede, men alleene visse Maa-
neder af Aaret blev holden bestandig Skole, hvorimod
her, hvor Skoler ere indrettede og bestandig holdes,
man fast ikke uden største Vanskeligheder kan faae
dem bragte til at læse ret inden i en Bog og lære de
fornødenste Sandheder, inden de skal til confirmation.

Til Bevis paa Jydernes Lærvillighed vil jeg nævne
et exempel. I Lunde Sogn var der et ungt Menneske,
hvis Fader begjærede af min Sal. Fader, at denne hans

Søn, som ikke havde Kræfter til stræng Bonde-Arbejde, maatte undertiden gaae op til en af mine yngste Brødre, som begge har en goed Skrive-Haand for at lære af dem at skrive og regne.

Min Fader tilstoed med Fornøjelse Mandens Begjæring, og ved sin Lærvillighed bragte Drengen det inden kort Tiid ikke alleene til en temmelig Færdighed i begge Deele, men endog lagde saadan Grund til sin Christendoms Kundskab, at min Fader, indtil dette unge Menneske døde, brugte ham med saa stor Nytte ved Lunde Skole, som i hans Tid blev indrettet, at jeg ville ønske, at mine Sognes Skoler saavel vare fornøjede; thi efter min Sal. Faders Tilstaaelse havde dette Menneske ikke alleene beqvemme Gaver til at undervise Børnene udi Læsen og Skriven, men endog at indprente dem de Guddommelige Sandheder paa saa kraftig og grundig en Maade, samt med sit exempel at foregaa dem udi det gode, at han i sin korte Leve-Tiid var til stor Opbyggelse, hvorover min Sal. Fader tog sig dette Menneskes Død meget nær. Men Aarsagen, hvorfor de gode Jyder ere komne i Udraab for Taabelighed, er efter mine Tanker denne, at da de fremfor nogen anden Provinces Børn kommer andensteds hen for at tjene eller af slige Aarsager, saa den simplite (Enfoldighed) som nødvendig og naturlig findes hos alle, der ey før har været ude iblandt Folk og ikke har haft Lejlighed til ved god education (Opdragelse) at raffineres (forfines) hjemme, meere kjender sig hos dem end andre, der ere og blive paa sædvanlige og for dem bevandte Steder. For Resten gaar det ikke de andre Provincers Børn et Haar bedre, naar de kommer lige hjemmefra til Jylland eller andensteds, hvor alleting i Henseende til Levemaade, Skikke, ja endog

til Sprogets Dialekt er fremmed for dem, at de synes ikke saa vittige i Førstningen der, hvor de kommer, som hvor de ere opvandrede. De Jyder, der komme til fremmede Steder fra Heedeegnene eller saadanne Kantter, hvor der formedelst deres Fraliggenhed ikke falder stor Omgang med andre, saa maa nødvendig deres Væsen af Begyndelsen synes mest eenfoldig, og just fra de Steder her fra HeedeEgnene og den Vestre Kant kommer de fleste fra, som gaar ud for at tjene andensteds. Aarsagen dertil tænker jeg vel ikke at være saa meget Vandrelyst, arvet fra de gamle Cimbrer, som fornemmelig at være denne, at da det er almindeligt paa de Egne, at en Bonde alleene har 1—2 à 3 Td. Hartkorn, hvorpaa dog avles ligesaa mange Børn som i de andre Provincer paa 8 à 10 Td., saa kan endeel undværes af disse Folk, helst da de der har intet at bestille med Gjerder at holde ved lige, ved Skovning eller Brænde at kløve som i de andre Provincer, foruden dette: at de uden Tvivl ere nok saa flittige og stræbsomme som andensteds, at Arbejdet med mindre Folk kan bestrides. En større Løn, som her i Fyen og andre Steder lokker og mange til at gaae ud, især kommer en stor deel jyske Karle fra HeedeEgnene herover til Fyen mod Vinteren, da de søges og antages med stor Begjærlighed til Tærskere og Røgttere, og naar de komme hjem om Sommeren, gaar en stor deel, som kan undværes fra Arbejdet hjemme, ud til Holsten især til de Øer Sild, Føhr og Pelvorm, hvor de tjener atter en god Løn ved at skjære Kornet med Segler, siden Mandfolkene paa bemelte Øer fare til Skibs og ikke befatter sig synderlig med Auvlingen. Og den Maade at skjære Kornet paa forstaaer især de Jyder Vester ude, hvor det er meget

brugeligt endnu, endskjønt dog ikke saa meget som tidligere, da Meje-Tøj nu meere er kommen i Brug.

Det er vel unegteligt, at der findes i Jylland som andensteds Forskel paa Folk og Gemytter, men jeg troer dog, at naar man ser hen til den største deel, hvorefter en National Carakter bør gives, saa kan vore Jyder fortjene Navn af at være ærlige tjenstvillige og arbejdsomme, og hvis Godhed mod deres Lærere kan ansees for noget Beviis paa Kjærlighed til Lærdommen og Guds Ord, findes den nok saa meget hos dem som hos andre Provincers Folk.

Thomas Mortensen Bredsdorff døde som Præst i Vester-Skerninge 1790 og efterfulgtes i Embedet af sin Søn Morten Thomsen Bredsdorff. Denne var gift med en Søster til Botanikeren Hornemann; en af deres Sønner var den lærde, natur- og sprogkyndige Jacob Hornemann Bredsdorff, Lektor i Sorø, hvis ældste Datter var gift med Botanikeren Johan Lange.

Nu var Skouboe paa en vis Maade kgl. Embedsmand, men dog kun privat engageret af Overtoldinspektøren. Det skulde snart vise sig, at Bestillingen gav ham Bryderier og tillige vist nok kun en ringe Fortjeneste. Med de stedlige Toldembedsmænd kom han snart i Konflikt. De havde ifølge deres Embede baade Pligt og Ret til at fortolde Tobak saavel som andre Varer, og de vilde ikke altid anerkende de af Skouboe udstedte Passersedler, ligesom de nok heller ikke vilde give ham Oplysning om de af dem udstedte Sedler. Nu har jo nok den gode Skouboe af Natur og Væsen været noget stor og brøsig, og den højtravende Beskikkelse har ikke gjort ham mindre i egen Indbildning; men Toldmændenes Modstand fik hans Virksomhed til at svæve i Luften, og han blev til sidst saa forknyt, at han en Tid intet gjorde ved Bestillingen. Han skrev da i Slutningen af Aaret 1713 (dateret 2. Juledag) til Toldkammeret og beklagede sig. Stilen i hans Brev er meget skruet og usammenhængende, og det er vanskeligt at faa Mening i hans Ord, men saa meget har man dog derinde i Toldkammercollegiet kunnet se, at han ønskede en bestemt Bemyndigelse til at udstede Passersedler paa Tobak — lige saa godt som Eriksen! — og tillige vilde han holdes underrettet om, hvilke Passersedler Toldembedsmændene i Viborg udstedte, og D'hr. i Toldkammercollegiet føjede ham og tilkendegav i en Skrivelse, at der skulde gives ham Kopier af de ved Toldstedet i Viborg udstedte Passersedler paa Tobak, og gav ham en personlig Bemyndigelse til at udstede Sedler. — Senere paa Aaret fik han en ny Skrivelse fra Overtoldinspektør Leers, hvori han udtrykkelig betegnes som dennes Fuldmægtig, og hans Virkekreds udvides til at omfatte hele Jylland.

Den nye Stilling, han derved kom til at indtage, har rimeligvis medført, at han ofte var paa Rejser, og dette urolige Liv synes at have udsat ham for Fristelser, han ikke har kunnet modstaa. Han forfaldt til Drik, og naar han da var halv beruset, kom hans Brøsigthed og Lyst til at ævle sig ind paa Folk stærkt frem, og han kom i Klammeri og Slagsmaal. Et Par Gange endte hans Bedrifter i Retten, idet han ved sin Optræden havde hentet sig saa læsterlige Prygl, at han fandt sig foranlediget til at sagsøge Gerningsmændene.

Dog først en lille Episode fra Skouboes eget Hjem. Han og Svogeren Løjtnant Risler synes at have været 2 Alen ud af eet Stykke; de havde med Hensyn til Drikkeri ikke noget at lade hinanden høre, og de morede sig godt sammen. Naar de da var blevet halvt berusede, gik det ikke roligt til; de elskede Larm og Spektakel, og gik det rigtigt højt, fik de Muskedonneren ladet og skød ud af Vinduerne. Følgende foregaar i Jespers Hus i St. Sct. Hansgade:

En Dag fik de Bøssen ned og skød det ene Haglskud efter det andet ud gennem Vinduet tværs over Gaden eller ned ad Gaden mod Torvet.

Her laa, hvor nu Amtmandsgaarden ligger, en stor Gaard, hvori Apoteket dengang fandtes. Hovedbygningen var en toetages Bygning ud til Torvet, hvor Indgangen til Apoteket var. Sidebygningen op langs Sct. Hansgade var ogsaa paa to Etager, og i Stueetagen her fandtes Apotekerens Køkken og Bryggers med Vinduer ud til Gaden. Derefter kom Porten og paa den anden Side Porten en Ladebygning, der laa skraat over for Skouboes Stuevindue.

Risler, der hverken var sikker paa Øje, Haand eller

KOMMUNESTYRE I HINGE — VINDERSLEV FOR 100 AAR SIDEN

Af Gaardejer *Peter Nielsen, Astrup.*

DER ER to Ting, som har givet mig Lyst til at grave i gamle Sager, nemlig min Slægts Historie og Hinge—Vinderslev gamle Forhandlingsbog, saaledes som den for hundrede Aar siden blev ført af Forstanderskabets daværende Formand, *Mathias Lindhardt*, Sognepræst til Hinge—Vinderslev Menigheder fra 1842 til 1852. Han har aabenbart været en noget *omstændelig* og *selvbevidst* Herre, saaledes synes det at fremgaa af den gamle Protokols gulnede Blade. Men netop den udførlige Omtale af de forskellige Sager og deres Behandling giver et levende Indblik i mange af Datidens Forhold. Selve Forhandlingsbogen er i noget defekt Tilstand. Bindet og de første Blade manglede, da jeg saa den. Men Pastor Lindhardts Haandskrift har i sin Tid været pæn og ren. — Og saa lader vi Bladene tale.

Det første Forstanderskabsmøde, der skal omtales, refereres meget kort. »Aar 1884 den 19. Januar var Sogneforstanderskabet samlet hos Peder Storgaard i

Hinge. Alle Medlemmer var tilstede med Undtagelse af Hr. Proprietær Ree til Winderslevgaard og Gaardejer Glud i Frausing, og blev der forhandlet:

A. Skolevæsenssager, angaaende hvilke henvises til Winderslev Sogns Skolevæsensforhandlingsprotokol Fol. 54 og 55. Med Hinge Sogns Skolevæsen kunde intet foretages, da Patronen J. Glud udeblev.

B. Om Fattigvæsenet, og henvises der her med Hensyn til dette til Fattigvæsensforhandlingsprotokollen Fol. 149 og 159.

Under Mødet modtoges et Brev fra Strømpehandler J. Moeslund i Winderslev med Anmodning til Forstanderskabet om at erholde tilsendt en Afskrift af Hinge—Winderslev Fattigvæsens Repartitionsliste for 1844, hvilken man ikke befandt sig beføjet til at give ham.

Da intet var at forhandle, sluttede Mødet, og det passerede bekræftes med vore Hænders Underskrift.«

M. Lindhardt. P. Holm. P. Nørskov.

B. Nielsen. C. Mikkelsen.

Ikke meget, men saaledes kunde et Forstanderskabsmøde altsaa forme sig. At Mødet afholdtes hos Grd. Peder Nielsen Storgaard, kan sikkert forklares ved, at han havde Ret til Krohold, ligesom han ogsaa havde Købmandshandel, hvilket bevirkede, at hans Gaard var mere offentlig end andre Hjem i Byen. Vi vil senere lægge Mærke til, at Forstanderskabets Møder jævnligen holdtes der. Han var ogsaa Medlem af Forstanderskabet. —

Vi gaar videre i Protokollens Referater:

Den 29. September 1843 behandlede bl. a. »Amtsrådets Opfordring til Forstanderskabet om at afgive sin Mening om Aarsagen til Husmændenes og den

tjenende Klasses mindre gode Tilstand, samt hvilke Midler der kunde ansees for hensigtsmæssige til at forbedre deres Stilling«.

Forstanderskabet svarede herpaa, at de ugifte Tjenestefolks Stilling er saa god, som den overhovedet kan være, og det Tjenestetyende, som opfører sig godt og er arbejdsom og tro, tjener stedse saa meget, at det ikke blot kan gaa anstændig klædt, men endog lægge noget op for Fremtiden; der er snarere Mangel paa Tjenestefolk, end der er for mange. — Det samme kan siges om Husmænd uden Jord, disse kunne finde tilstrækkelig Fortjeneste ved Mergelgravning og andet Daglejerarbejde. —

Husmændene med Jord, forsaavidt deres Jord er bleven dem tillagt ved Udskiftningen, finder lettere deres Udkomme og staar sig i det hele bedre end mange Gaardmænd, saa at man med temmelig Vished kan sige om disse, at dersom deres Stilling ikke er god, da er Dovenskab og Mangel paa Sparsommelighed i Husholdningen Skylden. — De Husmænd, hvis Lodder bestaar af Hedejord, og hvoraf mange befinder sig i Trang og Nød, ser sig som oftest ikke i Stand til at opdyrke disse Lodder i den Grad, at de deraf kan have Føden, da de maa arbejde for at faa Lodderne drevne, tage Sædekorn, Fødekornd paa Borg og blive tilsidst en saa stor Sum skyldig, som Hus og Lod er værd, hvilken de maa forlade og ty til Fattigvæsenet. Det er saaledes især disse, som kommer i Betragtning med Hensyn til Trangs Afhjælpning. Men hvad de nuværende Besiddere angaar, da indser vi ikke, at de kan hjælpes uden med Pengebidrag, hvortil Sognet, for Øjeblikket i det mindste, ikke har Evne.

Derimod synes det at ville have god Virkning for Fremtiden, dersom det blev paalagt enhver, som bygger paa en Hedelod, at han, førend han bortsælger eller borttinger en saadan Lod, opdyrker og besaar 6 Ton- der Land, saa at en Ko og nogle Faar straks kan holdes. —

Ligeledes vilde meget vindes, dersom det paalagdes hvert Tjenestetyende aarligen at afgive 3 R^1) af deres Løn til Forstanderskabet, som skulde samle denne Afgift til en Sum, der ved at udsættes paa Renter i en Del Aar vil kunne danne en Kapital, hvis Renter kan anvendes til at afhjælpe nødstedte Husmænds Trang.

En hel Socialreform. Det er ikke alle Kommunens Beboere, der har været i Forstanderskabets Kridthus.

Vi blader videre og standser ved et Møde afholdt den 15. Juli 1844, atter hos Peder N. Storgaard. Her forefaldt en kostelig Episode. Det er midt i Højsommeren. Dagen har sagtens været lummer. Forstanderne har slidt sig gennem Dagsordenen, vel nok styrket sig ved at ty til Peder Storgaards Snapsekaraffel og læsket sig ved hans hjemmebryggede Øl. Man er anstrengt og pirrelig. Saa skete Eksplosionen. Det var Møller Holm, der satte Lunten til. Men lad Hr. Pastoren selv fortælle:

»Da medunderskrevne Formand (Pastor Lindhardt) i dette Møde ytrede det Ønske at faa et Brev, angaaende Jomfru Drejers²⁾ til Fattigvæsenet skænkede Efterladenskaber, besørget til Dalsgaard³⁾, tilbød Møl-

1) 3 Mark.

2) Jomfru Drejer ejede en kort Tid en Gaard i Hinge (Tingskrivergaarden).

3) Herredsfogeden boede paa Dalsgaard ved Kjellerup.

ler Holm at besøge det, da han, som han forment, nok fandt Bud derover formedelst Dands i hans Skov. Paa mit Spørgsmaal om der blev Dands, svarede han, at han ikke vidste det, men det kunde gerne være at han traf Nogle, som gik ad den Kant. — Efterat jeg havde forsikret ham, at naar han meldte til mig Afholdelsen af saadan Dands, skulde det fornødne straks blive foranstaltet, dersom den befandtes utilladelig, men at jeg ønskede her i Forsamlingen, at vorde befriet for slige, som jeg maatte formode, Hentydninger, at jeg havde hos Herredsfogden forespurgt mig, om Tilladelse til en i Skoven den 30te Juni afholdt Dands (var udformet); spurgte han mig: saa har De vel angivet Det¹⁾. — Da jeg hertil svarede, at Herredsfogden havde erholdt Underretning af mig, og at jeg stedse havde ment og endnu mener at være bundet til at gøre min Pligt²⁾, ytrede han: at ingen skikkelige Folk befattede sig med Angiverie³⁾.

— Da Møller Holm med dette aldeles ugrundede og uforskyldte Angreb mod mig under Udførelsen af min Embedspligt havde forstyrret Forhandlingerne og jeg maatte befrygte endnu større Fornærmelser fra hans Side, hævede jeg Forsamlingen, der fandt Sted hos Gaardejer Peder Storgaard og fortsatte Forhandlingerne hjemme i mit eget Hus, hvor Forstanderskabets Medlemmer med Undtagelse af Møller Holm, var tilstede og blev da følgende afgjort:

1) Understregningen er foretaget af Pastor Lindhardt.

2) Denne Pligt henfører Hr. Pastoren sikkert for en Del til et Brev fra Herredsfogden af Dato 4. Februar 1845 oplæst ved et Møde afholdt 29. Septbr. s. A. »med Anmodning om at Forstanderskabet vil være ham behjælpelig med at opdage Smugkroer, ulovlige Legestuer, Brændevinsbrænderier og andre Ulovligheder«.

3) Understregningen atter af Præsten.

1) Formanden underrettede Forsamlingen om, at han ansaa Møller Holms Adfærd at være af en saadan Beskaffenhed, at Indberetning desangaaende til Øvrigheden vilde være nødvendig, og det saavel med Hensyn til de Fornærmelser som han selv havde maattet lide, som og med Hensyn til den Ringeagt mod Politianordningen, som var bleven udvist af et af Forstanderskabets Medlemmer.

2) De tilstedeværende Medlemmer fandt ovenstaaende Fremstilling af Sagen i det hele overensstemmende med Sandhed; de i Samtalens Løb faldne mindre betydelige Ord vilde enhver give Forklaring overfor Retten, dersom det blev forlangt. —

Gaardejer Glud var ikke tilstede saa tidlig, at han horte det passerede«.

Saa mange vare Ordene. — Sagen er indberettet til Amtet, og dettes Svar er indført i Protokollen under 2. Septbr., her hedder det:

»I Anledning af Møller Holms Adfærd i Møde af 15. Juli sidstleden har Amtsraadet under 16. August tilskrevet Forstanderskabet saaledes:

»Man maa tjenstligen anmode Forstanderskabet om at tilkendegive Dets Medlem Møller Holm, at Amtsraadet højlig misbilliger hans ved ovennævnte Møde udviste Adfærd imod Sognepræsten.

Denne Paamindelse er meddelt Holm den 30te Aug. ved J. Glud«.

Saaledes endte denne puniske Krig.

Noget af det, der voldte Forstanderskabet de fleste Bryderier, var Kommunens Veje. De enkelte Mænd havde hver sit Vejstykke at skulle holde i Orden, og det var ikke alle, der var lige hidsige paa dette Arbejde. Sligt Pligtarbejde har aldrig været videre populært.

Men vort Forstanderskab kunde heller ikke lade være at blande sig i andre Kommuners Vejsager. Her findes en venskabelig Henstilling til Grønbæk og Svstrup Forstanderskab:

»I den Formening, at det ikke vil blive miskendt og at dets Ord vil blive betragtet som en venskabelig sindet Nabos, tillader disse Sognes Communalbestyrelse sig ærbødigst at hendrage Grønbæk Sogns ærede Forstanderskabs Opmærksomhed paa det Stykke af den meget befærdede Vej gennem Grønbæk til Kongensbro hvor den fører forbi Sognedegn Soetmanns Havegjerde. — Forstanderskabet vil sikkerligen indrømme, at det er ønskeligt, vel endog nødvendigt, at Vejen paa dette Sted udvides enten ved Nedgravning eller ved at flytte Gjerderne, samt at det forsynes med Rækværk eller dog Afvisersten, da skye Heste, mørkt Vejr, Snefog, meget let vil kunne afstedkomme sørgelige Ulykker«.

Om dette er venskabeligt modtaget og taget til Følge, vides ikke. — Saa er der en Opfordring fra Amtet til Forstanderskabet om at tilspørge Sognefoged Peder Nørskov i Vinderslev om: »for hvilken Godtgjørelse i Penge han mente at kunne afstaa sin Ret til Fribeholdning som Lægsmand og Sognefoged. — Da han maa gjøre 2 Sessionsrejser til Viborg og 2 til Dalsgaard, hvor Herredskontoret er, og hvortil han har en fuld Miil, formente han ikke, at forlange for meget naar han fordrede 6 rd. Forstanderskabet indrømmede dette, og vedtog at anbefale dette hans Forlangende til Amsraadet«. — Mødet sluttet.

Lindhardt. J. Glud. C. Mikkelsen. P. N. Storgaard.

N. C. Iller. P. Nørskov. N. Christensen.

Ved et Møde 24. November 1845 var Forretningsordenen til Behandling:

»Formanden, Præsten Lindhardt, foreslog, at det efter hans Formening burde være hensigtsmæssig, at Forstanderskabet samledes 4 Gange om Aaret, nemlig i Begyndelsen af hvert Kvartal¹⁾ efter forud skeet Kundgjørelse. — Skulde flere Forsamlinger være nødvendige, hvilket dog betvivles, kunde et Egstramøde afholdes paa bequemme Tider, til Egs. Søndag Eftermiddag i Skolestuen. — Men da alle Sager, der skulle egspederes og hvorom det dog maatte ansees for nødvendig, at indhente alle Medlemmers Dom, ikke kunne henlægges til disse 4 a Forsamlinger, uden at opholdes, er Formanden af den Mening, at et Bud for Communens Regning burde antages til at ombringe til de enkelte Medlemmer, saadanne Sager der fordrer hurtig Egspedition — hvor da følger, at ethvert Medlem uden Ophold skriftligen maa give Formanden sin Mening tilkende om den vedkommende Sag«.

Ganske praktisk. Formanden fik mere frie Hænder og kunde mere handle efter Princippet: Vi alle vide. Medlemmerne har næppe været synderlig hidsige paa at opponere enkeltvis og skriftlig mod Formandens Afgørelser. Præsterne herskede paa den Tid i Sognene med ubetinget Myndighed. — Der kendes Eksempler paa, at Præsten ledede Sogneraadets Forhandlinger saaledes, at han satte de andre Medlemmer ind i den foreliggende Sag, hvorefter han i Reglen endte med at sige: Dette er nu den eneste fornuftige Maade at afgøre den Sag paa, og dermed var Sagen

1) Formanden har stavet Kvartal med Q. I den Anledning bemærkes, at i alle Citater fra Forhandlingsbogen er Form, samme Stil og Stavemaade bibeholdt nøjagtigt, for at de kan fremtræde saa originale som muligt.

afgjort og blev ført til Protokols. Medlemmerne nøjedes med at sige Ja eller Ingenting. — Eller at et Medlem gjorde en Indvending mod, hvad Præsten som Formand havde sagt, men øjeblikkelig fik det Svar: »Hvad er det for noget forbandet Sludder, Du kommer med — hold du bare din Kæft«.¹⁾

Vor Hr. Pastor har vist en Rem af Huden, som man siger, men at dog nogle af Forstanderne ogsaa en enkelt Gang kunde træde i Opposition til Præsten, viser følgende Fattighushistorie. Den giver ogsaa Nu-tiden et Indblik i Fattigforsørgelsen for 100 Aar siden.

»1846 den 23. Juli forsamledes Forstanderskabet i Hinge hos Gaardejer Peder N. Storgaard for at overveje hvorvidt det maatte ansees nødvendig, at et Fattighus blev opført til Beboelse for saadanne Individuer for hvilke der nu og i Fremtiden betales Huusleje. — Formanden formente at en saadan Bygnings Savn ikke alene foraarsager Forstanderskabets Medlemmer stor Ulejlighed og Tidsspilde, som Nødvendigheden og Vanskeligheden af at skaffe Beboelse til fremmede Fattige medfører, men og forøger Udgifterne til Fattigvæsenet for Communen paa en utilbørlig Maade, idet der aarligen betales af Fattiggassen Huusleje over 2½ rd. som kunde spares naar de fremmede Fattige henvises til et Fattighus. — Et saadant troede Formanden ikke at ville kunne koste over 200 rd. og naar det antages at 8te Fattige isamme erholde Huusleje, vilde selv efter Fradrag af Renten 16 til 2½ bespares. Formanden bemærkede endvidere, at det Tilfælde ikke saa sjælden fandt Sted, at Lejer og Lejetager efter Overenskomst, vel ogsaa uden denne, under Paaskud af Lejens Opsigelse aftvang Forstanderskabet dels en højere Beta-

¹⁾ Vilh. Beck: Erindringer fra mit Liv. Pag. 23.

ling, dels Huusleje til saadanne, som foregive, at de selv ikke længere kunne tilvejebringe Lejen. — Vanskeligheden vel endog Umuligheden i at skaffe Huus, tvang da ofte under disse Omstændigheder Communalbestyrelsen til at betale Huusleje for saadanne, der ikke skjønnes dertil at være trængende. — Formanden tilføjede endnu den Bemærkning, at der findes et Par Individuer blandt Fattiglemmerne, som Forstanderskabet næppe vil være i Stand til at skaffe Huusplads selv for en stor Betaling. —

Af disse Grunde formeente han det indlysende, at Forstanderskabet bor saavidt mulig, helst i denne Sommer opføre et Fattighus paa en beqvem Plads saaledes, at ikke en enkelt Bye skulde være udsat for Beboernes daglige Overhæng. — Den Omstændighed, at Penge til denne Bygnings Opførelse ere for Øjeblikket at erholde i Hinge Sogn som et Laan¹⁾, troede han og at burde tage i Betragtning«. —

Trods Formandens kraftige Anbefaling fandt Medlemmerne det dog ikke »indlysende«, at der skulde bygges med det samme. Sagen udsattes foreløbig. Herom hedder det videre:

»Efter at denne Sag var bleven tagen under tilbørlig Overvejelse fandtes det, at fleste Medlemmers Mening gik ud paa, at det i Aar vil være for sent at begynde paa Opførelsen af et Fattighus, hvis Nødvendighed for Øvrigt ikke blev dragen i Tvivl af nogen, og at der først til næste Aar kunde blive begyndt derpaa. — Dog meentes der, at et nyt Huuses Bygning maaske kunde undgaas ved at købe Otto Smedegaards Hus

¹⁾ Det var sikkert det før nævnte Jomfru Drejers Legat, der foresvævede Formanden, Laaneforholdene var jo ikke dengang, som de er nu.

i Vinderslev, 8te Fag stort, hvilket skal være til fals og formentlig kunne erholdes for taaleligt Kob. — Den heele Sag blev desaarsag sat i Beroe indtil man havde erfaret om dette er at erholde og til hvad Priis, samt et Overslag er gjort over, hvad dette Huus vil koste at sætte i beboelig Stand«. —

En fredelig Afslutning. Dette kan ikke siges næste Gang, Sagen kom til Behandling, da revnede den med et større Rabalder, og det tog Tid at faa den klinket sammen igen.

Forhandlingen fremstilles saalunde: »Angaaende Opførelsen af et Fattighus i dette Aar herskede der en Meningsulighed i Forstanderskabet, hvisaarsag Formanden forlangte Afstemning, der erholdt følgende Udfald:

Herman Jensen stemte for	} ¹⁾	
Opførelsen af et Fattighus		
i Aar som nødvendig med		Mod Opførelsen stemte.
Hensyn til den betydelige		Frederik Frederiksen —
Leje, som nu gives for Fat-		Laurits Rasmussen —
tiges Logi. — —		Christen Thomsen —
Præsten Lindhardt Ligeledes	}	Christen Mikkelsen —
Peder Storgaard Ligeledes		
Niels Christensen Ligeledes		

Da Forstanderen, Gaardmand Niels Jürgensen i Vinderslev formedelst en opstaaet Meningsforskjællighed, forlod Forsamlingen uden at gjøre Rede for, hvad han som Skolepatron og Forstander, havde at andrage og uden at afgive sin Stemme angaaende et Fattighuuses Opførelse og som nu ikke var at formaa at komme

¹⁾ Anført nøjagtig som det er indført i Forhandlingsprotokollen.

tilbage, blev det besluttet ikke at slutte dette Mødes Forhandlinger, før der var gjort Prøve paa at bringe ham til Eftertanke, men hvis dette ikke kan lade sig opnaa, da at indstille hans Adfærd til Amtets Bedømmelse«. —

Hinge, den 8. Februar 1849.

C. Mikkelsen. Lindhardt. N. Christensen.
P. Storgaard. Fr. Frederiksen. L. Rasmussen.
C. Thomsen. H. Jensen.

Protokollen ved intet om, hvorvidt det lykkedes at bringe Hr. Jürgensen »til Eftertanke«, eller om der skete Indstilling til Amtet om »hans Adfærd«; derimod fortæller den, at der under Dato 19. Juli 1850 afholdtes Licitation »i hele Forstanderskabets Overværelse over Opførelsen af et Fattighus i Vinderslev. Murmester Niels Nielsen af Tandskov blev mindstbydende med 191 Rbd. og hans Bud approberedes«.

Under 6. August 1849 har Forstanderskabet modtaget en Skrivelse fra Amtmanden angaaende for sent indsendte Regnskaber. Denne Skrivelse blev meget unaadigt optaget af Formanden, og han giver et Svar, der har baade Næb og Kløer.

»Amtmandens Ordre«, som Formanden kalder den, lyder saaledes:

»Da man endnu ikke har modtaget Hinge Pastorats Skolevæsens og Communens Regnskab for 1848 maa man herved anmode Forstanderskabet om, inden 8te Dage fra Dato at indsende samme hertil, alt under en Dagmulkt af 1 Rbd. for Udeblivelsen over bemeldte Termin«.

Viborg Stiftamt d. 4. August 1849.

L. Bretton.

Til Forstanderskabet for Hinge—Vinderslev Sogne.

Svar.

»Da Deres Højvelbaarenhed har modtaget Provst Wulffs Vidnesbyrd for, at Hinge Pastorats Communal-Regnskab er Dem tilstillet, og jeg under Haand og Segl paa Embeds-Vegne kan bevidne, at jeg har indsendt Legat, Fattig og Skolevæsens Regnskaberne; af sidste et Exemplar til Dem, og et til Provsten, kan jeg ikke efterkomme Deres Ordre af 4de August, hvori De under daglig Mulkt af 1 Rbd. paalægges mig disse Regnskabers Indsendelse inden 12te August.

En høflig Anmodning skulde jeg med Glæde have taget til Følge; men slig en Trudsel, der stempler mig som en efterladen Embedsmand; hvilket jeg ikke er; agter jeg ikke; der komme hvad der vil. — Jeg faar vel dog at vide, hvor ofte Regnskaberne skulde indsendes. — Deres Højvelbaarenhed maa meget gerne indsende dette mit Brev til Justits eller Kultus-Ministeren. Det skulde være mig ønskeligt at erfare, om De og i dette Tilfælde kan mulktere.

Hinge den 8. August 1849.

*underdanigst
Lindhardt.*

Præstens retfærdige Harme har maaske været begrundet; thi den 23. December s. A. har han modtaget et Brev fra Amtet, hvori der forlanges Attest for, at Pastoratets Skolevæsensregnskab, som er tilsendt Amtsraadet, og som er bortkommet »ere blevne reviderede og har ligget til Eftersyn«. Den forlangte Attest blev tilsendt Amtet. — Men af Skade bliver man klog. Den 14de Januar, Aaret efter, har Formanden paa Forstanderskabets Vegne anmodet Amtsraadet om »Qvittering for det sidst forløbne Aars Regnskaber eller Resolution for at saadan Qvittering ikke er fornøden«.

Men dette lille Regnskabsmellemværende er ikke til Ende endnu.

Den 5. Februar returneredes fra Amtsraadet:

1. Fattigvæsenesregnskabet for 1849 med Bilag og Plan.
2. Regnskab for Udgifterne efter Anord. 13. Aug. 1841.
3. Skoleregnskaberne, — med den Bemærkning, at disse Regnskaber skulle sendes pr. Post til Breum¹⁾) til Provsten.

Nu farer Formanden i Blækhuset igen og sender Amtsraadets Formand følgende Salve:

»Deres Højvelbaarenhed har sendt Regnskaberne for 1849 tilbage hertil, skjøndt de efter Lovens § skulle findes i Amtsraadet. — Forstanderskabet har fulgt Lovens Bud og tror sig ikke forpligtede til at underkaste sig nogensomhelst Bekostning for at sende disse Dokumenter andetsteds hen. — Som Følge deraf ville Regnskaberne forblive i Sogneforstanderskabets Bevaring indtil der erholdes højere Ordre til Afsendelsen til Breum, Garanti for at Afsendelsen til Breum er Afsendelse til Amtsraadet, samt Underretning om hvem, der skal betale Indskrivningen paa Posthuset, det er, saa synes det, en unødvendig Udgift, som kan spares, da Amtsraadets Formand er i Viborg«.

Forhaabentlig har Hinge—Vinderslev Kommune sparet disse Postpenge.

1) Antagelig Breum pr. Jebjerg.

BISKOPPERNES INDBERETNINGER OM VIBORG STIFT I AARENE 1779—1790

Af cand. phil. *Georg Hansen.*

EFTERFØLGENDE Indberetninger fra Biskopperne i Viborg findes i Danske Kancellis Arkiv paa Rigsarkivet i København. De blev indsendt iflg. Danske Kancellis Skrivelse af 22. December 1770, der forlangte, at der skulde gives Indberetninger om samtlige Landets verdslige og gejstlige Embedsmænd. Denne Skrivelse blev udstedt paa Foranledning af Struensee, der siden 15. September samme Aar, da Bernstorff blev afskediget, havde haft Magten i Landet, og den er typisk for hans Styre.

Paa Grundlag af Selvsyn og Indberetninger fra deres undergivne skulde de overordnede Embedsmænd indgive nogle korte oversigtsmæssige Beskrivelser af Tilstanden inden for hver deres Omraade med Fremhævelse af de særlig dygtige og de særlig uduelige Embedsmænd, saadan at Regeringen hurtigt kunde danne sig et Overblik over Sagernes Tilstand og gribe ind, hvor det maatte anses for nødvendigt. Men ogsaa efter Struensees Styrkelse og Død forblev Ordren i

Kraft, og den har i al Fald haft Gyldighed indtil 1795, fra hvilket Aar de sidste bevarede Indberetninger er — fra Viborg dog kun til 1790.

Da Kildematerialet til Belysning af Forholdene rundt om blandt Gejstligheden i 18. Aarhundrede er temmelig beskedent, har disse Indberetninger stor Værdi. De er tillige interessant Læsning, idet de giver et godt Billede baade af Tilstandene i Sognene og af en Side af Biskoppernes Virksomhed.

Det maa dog erindres, at det kun er Beretninger, det drejer sig om, og at man derfor kun i ringere Grad kan bygge paa dem, naar Talen er om Kendsgerninger, med mindre man faar dem bekræftet gennem dokumentarisk Materiale. Men som Kulturbilleder er de gode og giver et udmærket Indtryk af den Opfattelse en højtstaaende gejstlig Embedsmand den Gang havde af sine underordnede og det Arbejde, de udførte — det er Samtidens Dom, vi præsenteres for, og den lyder paa, at man i det store og hele var tilfreds med det Arbejde, der udførtes — den Gang som nu.

De gejstlige Embedsmænd var Gennemsnitssamfundsborgere, der ikke i Væsen adskilte sig fra andre Samfundslag. De fleste gjorde deres Gerning i Ubemærkethed, og kun enkelte adskilte sig fra »Mængden« enten ved særlig fremragende Egenskaber eller maaske lige saa ofte ved mindre heldig Optræden.

Hvad Bisperne angaar, fortæller disse Beretninger, at det var travlt optagne Mænd, i al Fald om Sommeren. Saa snart Vejret og først og fremmest Føret tillod det, var de paa Rejser rundt i Stiftet for at tilse Menighederne, baade hvad Kirke og Skole angaar. Det har ofte været drøje Ture at snegle sig hen over de oplødte Hedeveje eller fryse i en klam Præstegaards

seng en kold Oktobernat, og det viser sig da ogsaa, at Visitatserne først og fremmest er foregaaet i de nærmestliggende Herreder. Men det var ikke alene Tilsynet med Menighederne, Bispem havde at varetage; en lang Række andre Forretninger lagde Beslag paa hans Tid; en Del af dem kunde vel henlægges til Vinteren; men adskillige maatte ogsaa paa Grund af Vejr og Føre holdes om Sommeren og heriblandt Terminsforretningerne og Forhandlingerne med samtlige Provster i Stiftet ved Landemodet, og naar det skulde foregaa, maatte Hans Højærværdighed afbryde sine Rejser og vende tilbage til sin Bispegaard for en Overgang at varetage Kirkens Interesser herfra.

Men naar saa Vinteren kom, og Visitatsrejserne var forbi, sad den højlærde Biskop i sin hyggelige Bispegaard og bearbejdede sine nedskrevne Indtryk fra Sommerens Besøg i Menighederne, og Resultaterne heraf er det, der her forelægges.

Med Henhold til Udgivelsen skal det bemærkes, at 18. Aarhundredes inkonsekvente Retskrivning ikke er fulgt, at det, der er sat i Parantes, er indføjet af Udgiveren, og at Noterne er indskrænket til det mest nødvendige og holdt i en meget knap Form.

»Angaaende Gejstlighedens Forhold saavel i Embede som i Levned i det mig allernaadigst betroede Stift, kan jeg have den Fornøjelse allerunderdanigst at indberette at samme i afvigte Aar har været saa ulastelig, at end ikke den mindste Klage over nogen til mig er indløben, men alle meget mere har faaet godt Vidnesbyrd af Provsterne i de indkomne Beretninger desangaaende.

Ved den latinske Skoles offentlige Examen saavel som ved Visitatserne siden i Rinds og Gislum Herreder har jeg selv med Glæde erfaret, at nogle Lærere berømmeligen har udmærket sig ved en særdeles Vindskibelighed i deres Embede. Deriblandt var brave Hr. Mag[ister] Jens Hiersing adjungeret og succederende Rektor saa meget mere især bør nævnes, som han nu er ene om det store og møjsommelige Arbejde, en saadan Mand er paalagt i sidste allernaadigste Skoleforordning¹⁾, men lige utrættelig i at opfylde dens Bydende i alle Stykker, saa han derover visselig fortjener ved Lejlighed at komme i allernaadigst Betragtning.

Viborg Bispegaard den 25. Januar 1779.

C. M. Rottbøll,²⁾ m[anu] p[ro]pria].

Angaaende Gejstlighedens Forhold i Levned og Lærdom i det mig allernaadigst anbefalede Viborg Stift kan jeg allerunderdanigst herved melde:

at intet did henhørende fra Provsterne er indberettet, som fortjener paa højere Sted at andrages, og at der mig vitterlig næppe er nogen udvortes forargelig deriblandt.

Paa min Visitats igennem de 4 Salling – samt Aars og Slet Herreder i det afvigte Aar har Provsterne især d'Hrr. Tønnes Rafn i Nautrup og Hans David Celius i Smorup besynderligen udmærket sig.³⁾

Viborg Bispegaard den 6. Januar 1780.

C. M. Rottbøll, m[anu] p[ro]pria].

I Henseende til Gejstlighedens Forhold i Levned og Lærdom her i Viborg Stift for nærværende Tid, kan jeg ikke efter de derom fra samtlige Stiftets Provster

indkomne Beretninger allerunderdanigst melde andet, end at samme er ustraffelig og upaaklagelig i alle Maader.

Viborg, den 15. Januar 1781.

Wilhelm Adolph Worsøe.⁴⁾

I afvigte Aar har jeg ved Guds kraftige Bistand besøgt Menighederne i følgende Herreder saaledes:

i Maj og Begyndelsen af Juni Nørre- og Harre-Herreder i Salling,

i hele Juli Hornum, Sleth og Halvdelen af Rinds Herred, som stod tilbage fra i Fjor,

fra medio Septembris til medium Octobris Hindborg- og Rødding-Herreder i Salling og 5 fra i Fjor tilbage-blevne Menigheder i Fjends Herred.

Ingensteds har jeg fundet nogen af Kirkens Tjenere forargelig, men overalt skønt efter Evnerne og Lejlighedernes Forskel ulige har jeg med sand Glæde erfaret større Kundskab, end man efter Skoleholderne usle Kaar paa de fleste Steder kunde formode. Skolegang for de smaa om Sommeren, hvilken jeg fra Embedets Tiltrædelse endog ved igentagne Monita saa ivrig har drevet paa, finder endnu paa de fleste Steder stor Hindring. Gud selv lægge Velsignelsen til Deres Majestæts⁵⁾ faderlige Omsorg endog for de danske Skoler, da vil vist Hindringerne overvindes til den Allerhøjestes Ære og Kristi Kundskabs herlige Ud-bredelse.

Viborg, den 29. Februar 1785.

P. Petens.⁶⁾

Ved den Allerhøjestes kraftige Bistand har jeg skønt under idelige Svagheder i afvigte Aar fuldført Visi-

tatserne over det hele mig allernaadigst betroede Stift. De Herreder, som stod tilbage fra de 2 forrige Aar, var de længst bortliggende, Fleskum, Hellum, Hindsted og en Del af Hornum. Til Guds Ære kan jeg med inderlig Glæde forsikre Deres Majestæt, at jeg i afvigte Aar allerede har begyndt at føle Virkningen af Præsternes idelige Katekisationer, til hvilke især jeg fra Embedets Tiltrædelse med alvorlig Iver har opmuntret, da Ungdommen paa de fleste Steder har vist større Fremgang, end man efter Skolevæsenets Forfatning kunde vente. Med Sommerskolegang⁷⁾, om hvilken jeg har udgivet de kærligst igentagne Monita, og af hvilken jeg hos de endnu til Arbejde uduelige Børn under Guds Velsignelse lover Guds Menighed en betydelig Nytte, gaar det desto værre hidtil meget sent, særdeles i Betragtning af Skoleholdernes overmaade usle Belønning paa de fleste Steder, da disse er nødt til ved Hænders Arbejde at fortjene deres Føde⁸⁾. Evig velsignet være den Dag, da denne saa vigtige Sag ved Deres Majestæts faderlige Omsorg kunde sættes i en mere frugtbringende Forfatning. Dem af Præsterne som formedelst Alder eller Skrøbelighed ej til fuldkommen Nytte befandtes at kunne iagttage alle Embedets Dele, har jeg formaaget til at tage Medhjælperne af hvilke nu i Stiftet er 4. Skolens Lærere her i Byen er alle duelige og udmærker sig ved Flid. Kollegerne, hvoraf nogle har tjent længe, saa vel som Kapellanerne her i Byen, der alle tjener for usædvanlig slette Indkomster, anbefales allerunderdanigst til allernaadigst Erindring ved forefaldne Lejligheder. Den naadige Fader, der hidtil saa kraftig har styrket velsigne fremdeles mit og alle mine Medbrødres Arbejde, at han selv mere og mere maa æres, hans Kirke op-

bygges, og Deres Majestæt daglig glædes ved salige Frugter af deres gudelige Anordninger.

Viborg, d. 5. Jan. 1785.

P. Petens.

Ved den allerhøjestes kraftige Bistand har jeg i afvigte Aar tvende Gange begyndt at besøge Menighederne i det mig allernaadigst betroede Stift; sidst i Februario begyndte jeg ved Guds Naade i Middelsom Herred, men maatte formedelst Vinterens usædvanlige Strenghed da vende tilbage efter 2 Kirkers Besøg. I April og Maj besøgte jeg Nørlyng, Sønderlyng og det øvrige i Middelsom Herred. I Juli rejste jeg til Læssø og da tillige paa Hens og Hjemreisen visiterede i hele Aars og en Del af Gislum Herred. I August holdt jeg til megen Fornøjelse Eksamen i den latinske Skole, der under dens værdige Lærere vedligeholder sin Ære, saa at endog 2 Kandidater herfra i sidste akademiske Examen blev offentlig udmærkede. Efter fuldendt langvarig Høst besøgte jeg atter sidst i Oktober og November det øvrige af Gislum, det halve af Rinds og ligesaa af Fjends Herred. Ingen Klage er over nogen af Lærerne frembragt, men næsten overalt klager de redelige Lærere vemodig over Skolevæsenets nærværende Forfatning, især gaar det saa langsomt med Sommerskolen for de smaa, hvis betydelige Nytte jeg i hver Menighed paa det kærligste og kraftigste forestiller, og hvortil jeg med mange alvorlige og ivrige Monita har opmuntret, at jeg under Skolernes nærværende Tilstand næppe tør formode de forønskede Frugter af al min Bestræbelse i dette Stykke. I de offentlige Katekisationer, hvorover mig ved hver Visitsats forelægges Fortegnelse, har den største Del af

Præsterne vist tiltagende Iver og nogle paa det berømmeligste udmærket sig; kendelige Frugter deraf har jeg, Gud være æret, erfaret hos en stor Del af den konfirmerede Ungdom, hvis Kundskab findes langt bedre og grundigere, end man af Ungdommens Undervisning kunde formode.

Den Allerhøjeste velsigne i Naade saa Dens Majestæts hele højstpriselige Regering saa især Deres gudeligeste Omsorg for Kirken, hvis Grundvold er og bliver Skolevæsenets sande Forbedring.

Viborg, d. 4. Jan. 1786.

P. Petens.

Kendelig styrket ved dens Kraft, der fuldkommes i vore Skrøbeligheder, har jeg i afvigte Aar 2. Gang undersøgt følgende Menigheders Forfatning:

I Maj og Begyndelsen af Juni besøgte jeg Nørre, Harre og Rødding Herreder i Salling; med sand Glæde fandt jeg paa de fleste Steder Ungdommens gode Fremgang i den saliggørende Kundskab. Endog Skolebørnenes Undervisning om Sommeren, der mine mange igentagne kraftige Opmuntringer uagtet hidtil ej har kunnet komme i forønsket Drift, fandt jeg af den sær værdige Hr. Provst Hasse, Hr. Patbjerg i Jebjerg^{o)} og flere med priselig Iver og kendelig Nytte at paadrive.

Straks efter Landemodet besøgte jeg i hele Juli Hornum, Sleth og det halve af Rinds Herreder og endelig sidst i September og først i^{o)} Oktober Hindborg Herred i Salling tillige med de fra i Fjor overblevne 4 Menigheder i Fjends Herred. Med den gladeste Frimodighed kan jeg forsikre Deres Majestæt, at jeg

^{o)} Der staar af i Teksten.

overalt har fundet kendelig, skønt ulige Forbedring i Ungdommens Kundskab og saavel hos Præsterne som Degne og Skoleholdere paa mange Steder en priselig Kappelyst i at kunne give offentlige Prøver paa deres Flid i Ungdommens retskafne Anførsel. Især har ideelige Katekisationer¹⁰⁾, over hvilke ved Visitats flere fremlægger nøjagtig Fortegnelse, vist deres salige Virkning paa den konfirmerede Ungdom. Skolebørnenes Antal endog om Vinteren har jeg paa mange Steder befundet ringere, end jeg ønskede. Mange endog de retsindigste Præster har vemodig forsikret, at den i disse dyre Aaringer — dem Gud i Naade formilde — Almuen trykkende Armod endog har betydelig Indflydelse der, da mange endog Gaardmænds Børn maa blive af Skolen for at betle, og de, der just ikke nødes til den Yderlighed, afskaffer saa mange Tjenestefolk som muligt og derfor saa meget mere maa bruge deres egne Børn, saa snart de paa nogen Maade kan gøre Tjeneste.

Med at forandre Skoleholdere til Degne er her gjort Begyndelse af Hr. Kammerherre⁹⁾ Rosenkrantz Levetzau¹¹⁾, da i Stedet for den afgangne Degn nu 3 Skoleholdere hver for sig forretter Degneembedet tillige i Brorstrup, Ravnkilde og Haverslev Sogn. Jeg har god Grund til at haabe Nytte af denne Indretning, hvilken paa flere Steder især i de større Degnekald — thi ved de smaa, af hvilke her i Stiftet er en Del, vil det vel finde Vanskelighed, skønt ikke som jeg haaber uovervindelige — meget er at ønske, især naar Udflyttelsen af Bøndergaarde efterhaanden skulde, som fra den økonomiske Side maatte ønskes, blive almindeligere, da de saaledes udflyttede Gaarde over-

⁹⁾ Ejer af St. Restrup og Nørlund Godser.

alt faar saa meget længere Vej til den hidtilværende Degneskole.

Angaaende den herværende latinske Skole, maa jeg give samtlige Lærere det fortjente Vidnesbyrd, at enhver efter deres forskellige Evner og Gaver arbejder med priselig Iver til at vedligeholde Skolens Ære, hvilket jeg ej alene ved den in Augusto holdte almindelige Eksamen, men ved adskillige Skolebesøg og Prøvestile har erfaret. Den Allerhøjeste selv velsigne fremdeles enhver tro Arbejders Flid til sin Ære hans Menigheds Opbyggelse og Deres Majestæts højeste Glæde. Med fuld Tillid anbefaler jeg hele Stiftet i Almindelighed og enhver retskaffen Lærer i de ringere Kald, hvoraf Viborg Stift har alt for mange imod de faa bedre, hvortil Deres Majestæt selv har Kaldsrettighed – i Deres Majestæts allernaadigste Erindring, ligesom [jeg] i allerdybeste Underdanighed erkender Deres Majestæts Naade imod en Del værdige i afvigte Aar som den kraftigste Opmuntring til [en] retskaffen og fordoblet Iver i enhver vigtige Em[bede]. Guds Naades Fylde kendes dagligen alt mere og mere i enhver Deres Majestæts højstpriselige Indretning til Landets og Kirkens bedste.

Viborg, d. 4. Januar 1787.

*allerunderdanigst
P. Petens.*

Endnu et Aar har det behaget Kirkens Herre at bruge mig sit skrøbelige Redskab i sin Tjeneste. Hvad jeg ved hans styrkende Naade i afvigte Aar har udrettet, og hvorledes Embedets Gerning i det mig allernaadigst betroede Stift drives, befaler Embeds- pligt mig allerunderdanigst at indberette:

Saa snart Aarets Tid tillod det, udrejste jeg for at besøge de efter min for hvert 3^{die} Aar lagte Plan bestemte Menigheder. Fra 3. Maj til Maanedens Ende igennemrejste jeg alle 4 Herreder i Salling; vist nok fandt jeg den forud formodede mindre flittige Skolegang i den foregaaende sær strænge og langvarige Vinter og ubehagelig Virkning deraf hos de smaa Skolebørn; men hos de voksne og opvoksene fandt jeg med Glæde ønskelig Virkning af Præsternes flittige Katekisationer og Skolebesøg. Jeg hørte med Fornøjelse Præsterne at prædike til Opbyggelse og indrette deres Foredrag efter Menighedernes Fatteevne, en eneste undtagen Hr. Johan Højer Hopp til Tise i Nørre Herred¹²⁾, en Mand som jeg allerede ved min Ankomst til Stiftet efter den daværende retsindige Provst Hasses Efterretning fandt fornødent paa det alvorligste i Enrum at erindre, som og efter samme redelige Provsts Forsikring virkelig i nogle Aar viste kendelig Forbedring, men nu atter efter adskilliges Beretning skal falde tilbage. Hans Prædiken bestyrkede desto værre min ikke gode Formodning; men da ingen Klage, endskønt jeg nogle Gange med særdeles Eftertryk spurgte Menigheden, blev frembragt, maatte jeg lade det være nok atter i Enrum paa det alvorligste at lægge ham Embedets Vigtighed paa Hjerte, og især af 2. Pet. 2. V. 20-21-22¹³⁾ vemodig at forestille ham, hvor forskrækkeligt Tilbagefald er som for enhver Synder i Almindelighed saa for en Lærer i Særdeleshed. Jeg haaber ved Guds Naade, der saa kendelig ofte har velsignet mit Arbejde, endog heraf at erfare ønskelig Forbedring. Som stort Bevis paa Guds vise Omsorg for sin Kirke maa jeg herved anmærke, at just i denne Menighed findes en af Flid og Duelighed udmærket

Dejn, der som Skoleholder søges endog af andre Sog-
nes Ungdom og ved sin saa gode Undervisning, som
af en ustuderet kan formodes, temmelig vel vedlige-
holder det væsentlige af Guds saliggørende Kundskab
for de voksne og unge.

Efter at Snapsting, Landemode¹⁴) og Præsteordina-
tion havde borttaget Juni og det første af Juli Maaned,
udrejste jeg 2. Gang den 16. Juli, besøgte da Sleth
Herred og 4 vestlige Menigheder i Hornum Herred,
da dels Vacanse dels Præsternes Sygdom nødte mig
til at opsætte de 4 østlige Menigheders Besøg til, om
det behager Gud, dette Aars Maj eller Juli Maaned.
Først i August besøgte jeg de schimmelmanske Skoler
i Fleskum og Hellum Herreder; hvorledes denne
ypperlige Indretning fremmes og nyttes har jeg ved
Guds Naade foresat mig een Gang aarlig at efterse,
om jeg ved saadant ekstraordinært Besøg kunde være
saa lykkelig at opvække hos den alt for uskønsomme
Almue mere Højagtelse for og Lyst til at betjene sig
af denne for dem, deres Børn og Efterkommere saa
priselige Foranstaltning – vist nok fandt jeg god Frugt
af Hr. Clausens Anførsel hos Skoleholderne og mere
end sædvanlig Kundskab hos en Del af den fremstillede
Ungdom, dog maatte jeg vemodig beklage, at Frugten
langt fra ej svarede til det Haab, man af denne herlige
Foranstaltning og saavel især Hr. Inspektør Ankjærs
som øvrige vedkommendes Iver billigen kunde og
burde gøre sig. Endog i sidste Kommissions Samling
er fundet fornødent at fastsætte Tvangsmidler – o, vel
at disse nogen Tid i Religionens Sag skal bruges –
for de uværdige Forældre, der afholder deres Børn
fra Skolen og selv tillukke den til deres sande Lyk-
salighed saa herlig aabnede Vej; men jeg har det Haab,

at vedkommende Præsters fordoblede Iver, hvortil jeg ved enhver Lejlighed paa det kraftigste opmuntrer, skal herefter optænde baade hos Forældre og Børn en større frivillig Flid.

Den liden Begyndelse paa Gudumlunds Gods, som jeg i Fjor allerunderdanigst meldte, naaede ej Fuldkommenhed, da den til Skoleholdernes og Børnens Anførsel antagne Ms.^{*)} Hagen ej opfyldte det Haab, Hr. Kammerherre Buchwald^{**)} havde gjort sig om ham. Om der ved hans korte Anførsel er lagt nogen Grund til bedre Undervisning, haaber jeg ved mit, om Gud vil, der i Aar forestaaende Besøg nærmere at erfare.

Straks efter min Hjemkomst herfra ca. medium Augusti begyndte jeg den offentlige Eksamen i vor latinske Skole. Det besynderlig gode Haab, jeg allerede i min sidst allerunderdanigste Indberetning ytrede om det Aars Kandidater, opfyldtes rigelig til min besynderlige Glæde og Skolens Ære, ej alene i den her holdte Examen men og den akademiske, da af 8 dimitterede 2 under alle Eksaminatorer blev udmærkede og derfor offentlig indkaldte, 5 fik Karakteren Laudabilum og 1 visselig ikke ringere end de andre fik formedelst Uheld under een Examine ikkun haud. illaud. Naar jeg undtager 4, som blev tilbage i den øverste Lektie, der for vor Skole at regne er maadelige, fandt jeg overalt glade Prøver paa og Virkning af samtlige Læreres Redelighed og Flid og en stor Del ret haabefulde Planter. Gud selv arbejde fremdeles med de vær[ende] Mænd, der planter og vander og giver i Naade en forønsket Vækst.

*) Ms. = Monsieur.

***) Kammerherre, Amtmand Fr. Buchwald, Ejer af Gudumlund 1777-98.

Endelig fuldendte jeg sidst i September de for det Aar tilstaaende Besøg i Fjends Herreds 5 nordlige Menigheder. Overalt har jeg – den Gud ske Lov eneste undtagen – hørt Præsterne [med] Fornøjelse efter enhvers forskellige Gaver at fremsætte Ordet og [af] deres Flid med Ungdommen erfaret velsignet Nytte, ja paa en [Del] Steder endog bedre Kundskab hos de unge, end efter nærværende Skoleforfatning og alle Omstændigheder tilsammen betragtede kunde være at formode, Den naadige Gud, som har kraftig styrket mig under megen Svaghed til den Gerning, hvorfor jeg her har aflagt Regnskab for Deres Majestæt som Kirkens aarvaagne Fosterfader i disse Riger styrke mig fremdeles og velsigne mit Arbejde, saa at jeg med Frimodighed kan møde for hans Ansigt paa den store Dag, da jeg skal aflægge ham Regnskab for hver Menighed, han har^o) betroet mig som Tilsynsmand.

Den Allerhøjeste forlænge Deres Majestæts Aar og lægge Aar for Aar en ny Velsignelse efter den anden til ethvert under Deres faderlige Regering vigtigt Foretagende til sit udødelige Navns Ære, Kirkens og Statens tiltagende Held og Lyksalighed.

Viborg, d. 8. Jan. 1790.

P. Petens.

---

^o) I Teksten staar har han, hvilket maa være en Fejlskrivning.

NOTER.

- 1) Det er Skoleforordningen af 11. Maj 1775 for det lærde Skolevæsen.
- 2) Christian Michael Rottbøll, f. 12/4 1729 paa Horbygaard paa Sjælland, hvor Faderen var Forvalter, Student 1745 fra Roskilde, Hører (Lærer) ved Nyborg Latinskole 1752-55, senere Dekanus ved Kommunitetet, Præst og Provst 1759 i Sorø, 1760 i Aarhus; 1766 i København (Trinitatis), 1767 Dr. theol., 1770 Biskop i Viborg, død 8/12 1780.
- 3) Tonnes Ravn. født 19/4 1743, Præst i Nautrup 1774-80, død 4/5 1810. — Hans Celius, født 28/1 1718, Præst i Brorstrup-Ravnkilde 1755-96, død 28/11 1796.
- 4) Vilhelm Adolph Sørensen Worsøe, f. 1718, Præst ved Viborg Domkirke 1766-81, død 1/4 1781, konstitueret Biskop 1768-70 og igen 1781.
- 5) Deres Majestæt er Kr. VII.
- 6) Peter Petens, født 27/10 1728 i Nykøbing F. som Son af en Købmand og Bager, Student 1745 fra Nykøbing F., 1750 Magister og Dekan ved Communitetet, 1754 Hører ved Kbh.' Skole, 1756 Rektor i Horsens, 1743 Stiftsprovst i Ribe, 1779 Dr. theol., 1781 Biskop i Viborg, død 7/4 1805.
- 7) Omend det havde været bestemt i Forordningen af 1739, at der skulde være Skolegang baade Sommer og Vinter, blev der de allerfleste Steder kun Vinterskole, og mange Bisper og Præster førte en haard men forgæves Kamp for at faa Sommerskolen gennemført.
- 8) Mange Lærere drev foruden deres Skole og Landbrug et Haandværk for at kunne opretholde Livet.
- 9) Laurits Hasse, f. 20/7 1737, Provst og Præst i Grinderslev-Grønning 1776-87, død 5/4 1821.
- 10) Forordningen 12/5 1735 havde indskærpet, at der hver Søndag skulde katekiseres i Kirkerne med Ungdommen; d. v. s. at den blev overhørt i den kristne Børnelærdom efter de autoriserede Lærebøger.

- 11) Plakaten 1740 om Landsbyskolerne havde bestemt, at Skoleholderne skulde have Forret til Degneembederne og under Forhandlingerne om Skoleloven 1814 fremkom Tanken om at ophæve Degneembederne og fordele disse Indtægter og Hverv paa Skoleholderne, hvilket man forsøgte enkelte Steder allerede i Slutningen af 18. Aarhundrede.
  - 12) Johan Høyer Delmann Thomsen Hopp, f. 1739, Præst i Tise 1768—91, død 1791.
  - 13) »Thi dersom de der have undflyet Verdens Besmittelse ved den Herres og Frelzers Jesu Kristi Erkendelse igen lader sig indvikle deri og overvindes, da er det sidste med dem blevet værre end det første. Thi det havde været dem bedre, at de ikke havde kendt Retfærdighedens Vej, end at de, der de kendte den, have vendt sig fra det hellige Bud, som var dem overantvortet. Men det er sket dem efter det sande Ordsprog: Hunden vender sig igen til sit eget Spy, og Soen, som var toet, til den skidne Søle«.
  - 14) Snapsting, oprindelig det første Ting efter Helligtre-Konger, senere anvendt om Terminer for Pengebetaling særlig Juni og December Termin. Denne Betydning har det her. Landemøde betyder Møde af et Stifts Provster under Forsæde af Biskoppen og Stiftamtmanden.
-

Personregister.

A.		Christensen, Jens, Herredsskriver	38.
Aabye, Anne Margrete	16.	Christensen, Maren	53.
— Jens, Præst	16.	— Lars	57.
Andersen, Anders, Herredsf.	56.	Clausen, J., Løjtnant	27.
Ankjær, Inspektør	123.	D.	
Arktander, Lars, Vært	26.	Daa, Valdemar	5. 61.
Arreboe, Ditlev Hansen, Præst	63.	Dons, Peder Berthelsen	11.
B.		Drejer, Jomfru	101.
Bager, Jens Markussen	31.	E.	
— Morten	32.	Elling, Georg	31.
Bang, Henrik	26.	Enevoldsen, Erik	55.
Balslev, Cathrine Stoud	72.	— Enevold	55.
— Jens Rasmussen, Præst	72.	F.	
Banner, Mette	46.	Faber, Johannes	37. 50.
Barlag, Borgmester	30.	Folsach, Anna Christiana	44.
Berg, H. M., Præst	64.	Foss, Cathrine Marie	48.
Bille, Anders, Rigsmarsk	46.	— Christian	47.
— Erik	46.	Friedenreich, Mette Dorette	37.
Bierregaard, Hans	56.	— Janus	37. 50.
Borchhorst, Borgmester	29.	Friis, Assessor	89.
Bredsdorff, A. M., Præst	69.	— Lisbeth	7. 8.
— Chr. M., Præst	69, 83.	G.	
— M. Th., Lektor	97.	Gandorph, Mathias, Vært	27. 28.
— Th. M., Præst	69.	Gedsted, Christian	32.
Bretton, L., Amtmand	109.	Genee, Johan	41.
Brockenhuus, Henrik Adam, Stiftamtmand	68.	— Maria	41.
Bruun, Mathias, Fiskal	31.	— Susanna	41.
Buchwald, Fr., Amtmand	124.	Gerber, Salomon	12.
Buch, Lauritz	41.	Glud, J., Gaardejer	99.
Busch, Peter, Præst	86.	H.	
C.		Hammer, J. Chr., Præst	88.
Caricius, Fr.	11.	Hansen, Peiter	17.
— Peder, Amtmand	11.	Hasse, Lauritz, Provst	119.
Celius, Hans David, Provst	115.		
Christensdatter, Anne	6, 14.		

Haven, Jens von, Provst	62.	Larsen, Mogens	19.
— Birthe Cathrine von	63.	Lassen, Anne Cathrine	60.
Hedegaard, C., Cancelliraad	61.	Lasson, Anne Hedvig von	11.
— Margrethe, Christopherine	63.	Lassen, Jochum, Borgmester	30.
Hersom, Chr. Pedersen, Kobm.	17.	Laugesen, Christen	57.
Hesselholdt, Edel Eriksdatter	54.	Lauritsen, Just	43.
Hiersing, Jens, Rektor	115.	Leers, Jean Math., Toldinsp.	20.
Holm, Møller	102, 103.	Lerche, Peder Madsen	10.
Hopp, Johan Højer, Præst	122.	Levetzau, Rosenkrantz, Kammerherre	120.
Hornemann, Botaniker	97.	Lindgaard, Anders Nielsen	54.
Hurtigkarl, Provst	88.	Lindhardt, Mathias, Præst	98 f.
Høeg, P., Herredsfoged	59, 60.	Listo, L., Præst	87.
Høst, Lauritz, Præst	63.	Lüttichau, Mariane	42.
I.		M.	
Irminger, Generaløjtnant	37.	Moeslund, J., Strømpehdl.	99.
Iversen, Claus	14.	Müller, Clemens Poulsen, Præst	63.
J.		N.	
Jensen, Morten	16.	Nielsen, Niels, Murmester	109.
— Villum	31.	Nielsen, Peder	11.
Jespersen, Erik de	44.	Nørskov, Peder, Sognefoged	104.
Josef, Henrik, Jøde	18.	P.	
Juul, Axel	7, 8.	Patbjerg, Præst	119.
— Niels	7.	Petens, P., Biskop	116 f.
— Tønne	7, 8.	Pontoppidan, Etich, Prokansler	69.
Jürgensen, Niels, Gaardmd.	108.	Poulsen, Mariane	63.
K.		Preetzmann, J.	61.
Kaas, Mette	59.	R.	
— Mogens	59.	Rafn, Hans Knudsen, Raadmand	19, 30.
Kjær, Søren, Folketingsmand	65.	Rafn, Tønnes, Provst	115.
Kjærulf, Jens, Prokurator	28.	Ranch, Hieronymus Justesen	43.
Koch, P. Gotlieb, Kammerraad	66.	Randrup, Niels J., Forpagter	67.
L.		Ree, Proprietær	99.
Lange, Landsdommer	19.	Risler, Løjtnant	14, 23 f.
— Joh., Botaniker	97.	Rodsten, Agathe, Frue	17.
Langaae, J. Villumsen, Præst	68.		
Larsen, Joachim, Borgmester	15.		

Rosenkranz, Sophie	46.		
Rosenørn, Christoffer	31.		
Rottbøll, C. M., Biskop	115.		
S.			
Saugmann, Christen, Lærer	54.		
— Johanne Christiane	54.		
Scheel, Augusta, Grevinde	59.		
— Caroline Eleonora Agnes,			
Grevinde	68.		
Sehested, Elise	61.		
Skadeland A. Nielsen	43.		
Skouboe, Janus Nicolai, Præst	34.		
— Jesper Nielsen	14 ff.		
— Urban Christian, Præst	34.		
Smedegaard, Otto	107.		
Soetmann, Sognedegn	104		
Steenfeldt, Hans Eiler	12.		
Storgaard, Peder, Grd.	98, 99.		
Sørensen, Peder	9.		
		T.	
		Thomesen, Jens	9.
		U.	
		Urbansen, Barbara	5 ff.
		— Jesper	5 ff.
		— Niels	6 ff.
		W.	
		Westen, von	24, 25.
		Willadsen, Christen, Ridefoged	8f.
		Windfeld, Martinus, Præst	78.
		Winther, Niels, Ridefoged	8 f.
		Wistoft, Søren Sørensen	58
		Worsøe, Wilh. Adolph, const.	
		Biskop	116.
		Wulff, Provst	110.

Foruden de i Registret anførte Personnavne findes navnlig i Chr. Heilskovs Artikel om personalhistoriske Indskrifter i Middelsom Herred en Række Navne, hvorom intet særligt er meddelt, og som derfor er udeladt.

Ogsaa for de efterfølgende Stednavnes Vedkommende gælder det, at adskillige »blanke« Navne er udeladt.

Stedregister.

<p>A.</p> <p>Aalborg 16. Aars og Slet Herreder 115. Achs-Hule 89. Alstrup Sogn 6. Ausumgaard 7, 8.</p> <p>B.</p> <p>Bjerringbro Sogn 54. Bjerring Mølle 55. — Sogn 50. Bjørnsholm 7, 8. Boeslunde 14. Bonderup (Lerchenfeldt) 5, 6, 10. Borreby Gods 14. Brandstrup 49. Bredstrup 69. Breum 111. Bøvling 55.</p> <p>D.</p> <p>Dalsgaard 101. Daugbjerg Sogn 85, 86. — Mønsted, Smøllerup 86. Demstrup 49, 55. Dollerup Sogn 90. Dronninglund 49.</p> <p>E.</p> <p>Egtved Sogn 88. Engelsholm 88.</p> <p>F.</p> <p>Faldborg Sogn 49. Feldingbjerg 90. Fjends Herred 69 f. Fleskum Herred 123. Fløjgaard 90. Fredericia 69, 70 f.</p>	<p>G.</p> <p>Galten Herred 69. Gammelstrup 88. Gentofte 56. Giessinggaard 49. Gislum Herred 118. Graabrødre Kirkegaard 15, 35. Grensten Sogn 65. Gudumlund 124. Gunderupgaard 8.</p> <p>H.</p> <p>Hagebro 90. Hammerum Herred 79. Hampen Sø 77. Harthe-Hule 88. Haslund-Ølst 69. Hellum, Hindsted, Hornum 117. Helstrup Sogn 65. Henne, Lønne Sogne 93. Herkegaard 54. Himmestrup 61. Hindborg, Rødding Herreder 116. Hinge, Vinderslev 98 ff. Hjarbæk 16. Hjerm 7, 87. Hjermind Sogn 54. Hjorthede Sogn 62. Hodde 88. Horne 88. Hove 35.</p> <p>I.</p> <p>Illeris 6.</p> <p>J.</p> <p>Janderup og Billum 88. Jebjerg 119.</p>
---	---

K.		R.	
Kaaberup (Kobberup)	90.	Randers	72.
Katmose	14.	Randrup	37, 39 f.
Kolding	70.	Ribe Kierkegaard	11.
Kvistrup	7, 8.	Rind Sogn	44.
Kællinghøi	59.	Rinds-Gislum Herreder	115.
København	14.		
L.		S.	
Laanum	88.	Salling	78, 116 f.
Langaa Sogn	66.	Sejbæk Dal	90.
Lee Sogn	59.	Schaungaard	44, 45.
Lemvig	35.	Skalmstrup Mølle	90.
Lerbeck	88.	Skelskør	14.
Lerchenfeldt	11.	Skern Sogn	64.
Lille-Strand	72.	Skive	85.
Lovns Skov og Krat	6.	Smorup	115.
Lunde-Outrup	69.	Sortebrødre Kloster	15.
Lundgaard	89.	Sorø	97.
Lysgaard Herred	88.	»Storkeredene«	13, 15.
		St. Restrup	120
		Strandet	61.
		Strellev	88.
		Støvringgaard	59.
		Sulbæk (Subæk)	58.
		Svostrup. Grønbæk	88.
		Søby Mølle	90.
M.		T.	
Mammen Sogn	53.	Taarupgaard	7.
		Tandskov	109.
		Tapdrup	58.
		Taul	57.
		Thorstrup Sogn	88.
		Thy	78.
		Tirstrup Sogn	88.
		Tise	122.
		Tommerup-Brylle	72.
		Torning (Karup, Lysgaard)	78.
		Troelstrup	90.
		Tulstrupgaard	66.
N.			
Nautrup	115.		
Norbæk (Sønderbæk & Læsten)	16.		
Nørholm	88.		
Nørlund	120.		
Nørlyng (Sønderlyng og Mid-			
delson)	118.		
Nørre og Harre Herreder	116.		
O.			
Ollerup	69.		
Outrup Sogn	93.		
P.			
Palstrup	11, 37 f.		

	U.		Vilsted Mølle	43.
Ullits		6.	Vindum Sogn	46.
Ulstrup		59, 66 f.	Vindum Overgaard	37, 46.
	V.		Vinkel Sogn	37.
Vorde		88.	Viskum	11.
Vejle		88.	Volstrup	7, 8.
Vejrum		87.	Vridsted Fly	69, 83.
Vejlby Sogn		72.	Vrou	80.
Vendsyssel		78.		
Vesterbølle		6.	Ø.	
Vester Skerninge		69, 97.	Ødsted	72.
Vester Velling Sogn		62.	Ølgod	88.
Viborg		7 ff.	Ørregaard	8, 9.
Vibæk		58.	Øster Velling Sogn	64.

Samfundet siden sidst.

Den ordinære generalforsamling for 1942 afholdtes på Karup hotel i forbindelse med sommerudflugten.

Efter at formanden, teglværksejer Gulddal, havde aflagt beretning om arbejdet i det forløbne år, fremlagde kassereren, kreditforeningsfuldmægtig Reiter, det reviderede regnskab. Regnskabet balancerede med 4.867 kr. og sluttede med en kassebeholdning på 661 kr.

Det fremgik af regnskabet, at samfundet havde modtaget tilskud fra Viborg stiftamt, Viborg by, Viborg sparekasse og Viborg amts landøkonomiske forening. Formanden udtalte på samfundets vegne en tak herfor.

Såvel beretningen som regnskabet godkendtes enstemmigt.

Af bestyrelsen afgik efter tur teglværksejer Gulddal og gårdejer Ole Westergaard. De genvalgtes begge. Ligeledes genvalgtes den afgæede revisor, pastor Severinsen, Finderup.

Efter generalforsamlingen holdt teglværksejer Gulddal et foredrag om Karups historie. Hertil føjede et par lokalkendte mænd, lærer Søndergård Lauritsen, Vallerbæk og gårdejer J. P. Jepsen, Høgild forskellige træk.

Viceskoleinspektør Kr. Pedersen skildrede Karup-egnens geologiske historie, og efter en frokostpause besøgte man de sørgelige rester af den gamle kilde. Derfra gik man over i den nylig restaurerede kirke, hvor arkitekt Vig-Nielsen, der har forestået restaureringen, gjorde rede for »Vor Frues« omskiftende tilværelse.

Efter at man således havde fordybet sig i fortidens Karup, vendte man sig mod nutidens, idet man under direktor Andreasens ledelse besøgte den store kartoffelmølsfabrik, der netop havde begyndt sin kampagne.

Samfundet har for tiden c. 600 medlemmer. Det vil sige, at der gennem de sidste år har været en mindre tilbagegang. Det betyder dog ikke almindeligt frafald men kun dette, at der til den afgang, som altid findes sted i en forening, ikke svarer en tilgang af nye medlemmer. Det burde være anderledes. Ikke mindst i et amt som Viborg, må der møde »ny overalt for de gamle, som faldt«. Det henstilles til medlemmerne – i særdeleshed til sognerepræsentanterne – at medvirke til, at dette sker.

Redaktionen.

Samfundets bestyrelse.

Teglværksejer M. E. Gulddal, Brunshåb, Viborg, formand.
 Viceskoleinspektør Kr. Pedersen, Viborg, næstformand.
 Kreditforeningsfuldmægtig Åge V. Reiter, Viborg, kasserer.
 Tørfefabrikant M. Anchersen, Klosterlund, Engesvang.
 Arkitekt Orla Nielsen, Kjellerup.
 Gårdejer Søren Offersen, Vammen.
 Gårdejer Ole Westergaard, Houlkjærgård.

Sognerepræsentanter.

Aidt. Læge Ulrik Balslev, Aidt.
Almind. Sognefoged Karl Langvad, Almind.
Bjerregrav v. Møldrup. Folketingsmand I. Nørskov.
Bjerringbro. Grd. Vilh. Mondrup, Møllegården.
Dollerup nordre sogn. Pens. lærer H. I. Søndergård, Hald Ege.
Finderup. Sognefoged Chr. Gårdsdal, Finderup.
Fiskbæk. Gdr. Kr. Pedersen, Rogenstrup.
Gammelstrup. Sognefoged J. Jensen Lundgård.
Gedsted. Gdr. Jens Rytter, Gedsted.
Grensten. Sognefoged A. J. Jørgensen, Grensten.
Grønbæk. Gdr. Viggo Christiansen, Bøgelund, Ans.
Hersom. Købmand Th. Therkildsen, Hvolris.
Hjermind. Sognefoged Jørgen Christensen, Hjermind.
Hornbæk. Amdsrådsmedlem Lerche Christensen.
Højslev Kirkeby. Lærer Berg.
Klejtrup. Lærer Fog, Klejtrup.
Kragelund. Sognefoged J. Jensen, Kragelund.
Kvols. Lærer P. Sommer, Kvols.
Kvorning. Gdr. Chr. Nielsen, Kvorning.
Låstrup. Bygmester Lambertsen, Låstrup.
Lindum. Lærer Sørensen, Sjørring.
Levring. Forstander Jens Rasmussen, Levring efterskole.
Lysgård. Boelsmd. Martinus Mortensen, Lysgård.
Løvel. Lærer Vestergård, Løvel.
Pederstrup. Parcellist J. Chr. Nielsen, Vrå.

Resen. Gdr. J. P. Jepsen, Høgild.
Sdr. Rind. Førstelærer Håhr.
Roum. Købmand J. Madsen, Moldrup.
Rodding (Viborg). Sognefoged P. Andersen, Batum.
Sjorslev. Prop. Røhr-Lauritsen, Demstrup.
Skals. Arkitekt Gårdbøe.
Skjern. Lærer E. Poulsen, Løvskaal.
Sonderbæk. Lærer A. H. Andersen, Sonderbæk.
Tånium. Lærer N. J. Thybring, Tånium.
Tapdrup. Gdr. Severin Sørensen, Thisted.
Thårup. Lærer K. Andersen, Borup.
Tjele. Godsforvalter Skamris.
Ulbjerg. Lærer N. Chr. Kyø, Gjørup.
Vammen. Gdr. Georg Jensen, Thorup.
Vejrum. Lærer Bernhard Holm, Vejrum.
V. Velling. Lærer V. K. Brøbech, Terp.
                         Lærer Herman Bertelsen, V. Velling.
Vinderslev. Mejeribestyrer K. Nielsen, Vinderslev.
Vindum. Gdr. P. Petersen, Brandstrup.
Vinkel. Murerm. Martin Larsen.
Ørum. Gdr. K. Kjeldsen, Møllerup.

Fra sogne, hvor vi ingen repræsentanter har, vil bestyrelsen
 være glad ved at modtage tilbud fra medlemmer om at overtage
 repræsentationen enten for hele sognet eller dele deraf.

Indholdsfortegnelse.

	Side
Undersøgelser over Urban Skouboe-Slægten af cand. mag. J. C. Hansen	5
Personallistoriske Indskrifter i Middelsom Herred af Chr. Heilskov	36
Jylland og Jyderne af Thomas Mortensen Bredsdorff ved Kr. Pedersen	69
Kommunestyre i Hinge—Vinderslev for 100 Aar siden af Peter Nielsen	98
Biskoppernes Indberetninger om Viborg Stift i Aarene 1779—1790 af cand. phil. Georg Hansen	112
Personregister.....	129
Stedregister.....	132
Samfundet siden sidst.....	135
Bestyrelse og Sognerepræsentanter	137

Indholdsfortegnelse.

	Side
Undersøgelser over Urban Skouboe-Slægten af cand. mag. J. C. Hansen	5
Personalhistoriske Indskrifter i Middelsom Herred af Chr. Heilskov	36
Jylland og Jyderne af Thomas Mortensen Bredsdorff ved Kr. Pedersen	69
Kommunestyre i Hinge—Vinderslev for 100 Aar siden af Peter Nielsen	98
Biskoppernes Indberetninger om Viborg Stift i Aarene 1779—1790 af cand. phil. Georg Hansen	112
Personregister	129
Stedregister	132
Samfundet siden sidst	135
Bestyrelse og Sognerepræsentanter	137
